

ATATÜRK'ÜN EĞİTİMSEL LİDERLİĞİ

98878

Celal Teyyar UĞURLU

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav
Yönergesi'nin

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı İçin Öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

EGİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Malatya
Temmuz, 2000

İnönü Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı (Eğitim Yöneticiliği ve Deneticiliği)'nde YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2000

Enstitü Müdürü

III

ÖNSÖZ

Ulusal devrimlerin gerçekleştirilmesinde liderler etkileme güçlerini kullanarak geleceği şekillendirirler. Her liderin etkileme gücü farklı olduğu gibi bu etkilerinin sonuç değişkenleri de farklı olur. Atatürk'ün, Türkiye Cumhuriyetinin yeniden yapılandırılmasında oynadığı rol, Atatürk'ün Eğitimsel Liderliğinin göstergesidir. Her davranış, söz ve alınan kararlar izleyenleri etkilemek, onları karara katmak için araç olarak kullanılmıştır. Bu da topluma gerek kurumsal gerekse psikolojik değişiklikleri kabul ettirmede en etkili yöntem olmuştur.

Atatürk'ün Eğitimsel Liderliği, Atatürk İlkeleri açısından ele alınmış ve bu ilkelerin topluma yayılmasında ve yerleştirilmesinde Atatürk'ün söz ve davranışları, kararları irdelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın yürütülmesinde ve araştırma raporunun hazırlanmasında pek çok kişinin emeği geçmiştir. Bunlardan bazılarını burada anmak bana mutluluk verecektir.

Bu çalışmada Ordu İli Halk Kütüphanesi'nde alanyazın taraması yaparak ilgili kaynakları bana ulaştıran arkadaşım Aligül KILIVAN ve değerli zamanını çalışmanın incelenmesine ayıran eşim Kelime UĞURLU'ya teşekkür ederim.

Kaynak tarama sırasında yakın ilgi ve katkılarından dolayı Genel Kurmay Başkanlığı Kütüphanesi, Sivas İl Halk Kütüphanesi ve Gürün Halk Kütüphanesi yetkilerine teşekkür ederim.

Lisans ve Yüksek Lisans öğrenimim boyunca, değerli bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, her konuda anlayış ve desteğini gördüğüm danışman hocam Necdet KONAN'a en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmanın tüm sorumluluğu, kuşkusuz, araştırmacıya aittir.

Malatya, Temmuz-2000

C.Teyyar UĞURLU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ONAY.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V

BÖLÜM

I GİRİŞ

Problem Durumu.....	1
Problem Cümlesi.....	16
Alt Problemler.....	16
Sayıtlar.....	17
Sınırlılıklar.....	17
Tanımlar.....	17

II İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

III YÖNTEM

IV BULGULAR VE YORUM

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	23
İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	48
Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	66

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	90
Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	105
Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	115

V ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER

Özet ve Yargılar.....	130
Öneriler.....	132

KAYNAKÇA.....	134
----------------------	------------

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde Problem Durumu başlığı altında problem durumu, problemin önemi ve araştırmanın amacı açıklanmıştır. Daha sonra ise Problem Cümlesi, Alt Problemler, Sayıtlar, Sınırlılıklar, Tanımlar ele alınmıştır.

Problem Durumu

İnsanları amaçlar doğrultusunda çalıştıracak ve onları her an yeni amaçlara güdüleyecek liderlere ihtiyaç vardır.

İnsanları çalıştırmak, ve güdülerini canlı tutmak zordur. İnsan tembellik edebilen, duyan, isteyen, tutkuları olan, sırasında bunlar için hayatını bile tehlikeye atabilen bir varlıktır. İnsanların bu yanlarını üstün inançlara çevirecek, onları ateşleyecek liderlere her zaman gereksinim duyulur. Ulusların büyük atılımlar yaptıkları çağlarda, her zaman liderler çıkmış ve ulus olmalarında başlıca etken olmuşlardır (Er, 1981: 8). Yaptıklarıyla olağan üstü denebilecek ve hayranlık uyandıracak izler bırakan liderler, sadece kendi toplumlarının değil, dünyanın da geleceğine yön vermişlerdir. Toplumunu etkileyecek onları peşlerinden sürükleyecek karar ve uygulamalar “bıçak sırtı” karar ve uygulamalar da olsa, liderlerin etkileme güçleri toplumun olumsuz tepkilerini kırabilmiştir.

Toplumların içine doğdukları iklim, coğrafya, kültür vb. değişkenler onların lider algılarını da etkiler. Roma'da Sezar, Spartaküs, Rusya'da Lenin, Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini, tek tanrılı dinlerin peygamberleri, tanrısız din liderleri hepsinin izleyenleri farklıdır. Birisinin lideri bir başka koşulda bir başka liderin izleyeni muhtemelen olmayabilir. Çünkü ard alanları farklıdır. Bunları birbirinden ayıran ya da birbirine benzer kılan şey, kaçınılmaz olarak belli bir zamanda, onların arkalarından giden izleyenlerin varlığıdır. Bu izleyen kitle ayrı amaçlar için yada benzer amaçlar için de olsa, etkilenen kitleyi oluşturmaktadırlar. Liderleri meşrulaştıran ise bu kitlelerdir. Bir lideri meşru kılan şeyler vardır. Ama tüm liderler için ortak yargıda bulunmak yada tanım yapmak mümkün değildir.

M.Ö. 73-71 yıllarında Roma'da gerçekleştirilen köle ayaklanmasının önderi Spartaküs, kısa sürede çevresinde kırk bin kişiyi toplayabilmiştir. Roma'ya karşı birçok savaşı kazanan, tarihteki köle ayaklanmalarının en güçlüsü ve başarılısı olarak kabul edilen bu örgütlenme, binlerce kölenin ve Spartaküs'ün ölmesiyle sonuçlansa da (Altay, 1991: 8-9) tarihe en hızlı ve güçlü köle ayaklanması olarak geçmiştir.

Tarihin akışını değiştiren lider olarak kabul edilen ve Roma'da ikinci olmaksızın Alplerdeki bir dağ köyünde birinci olmayı yeğlediğini belirten sözleriyle ün salan Sezar, çağının en kritik lideri olmuştur. "Ya hep ya hiç" ilkesini benimseyen Sezar, müthiş enerjisi ve hırsıyla zulmederken bile, çok ilerlemiş bir medeniyetin mahsulü olan kişiliğini kaybetmemiştir. Halkın hoşuna gidecek eğlenceler, göze hoş gelen imar faaliyetleri, halkın tüm ümidini Sezar'a bağlamasına neden olmuştur. Halkın duygularını göz ardı etmeden onların hoşuna gidecek uygulamalar ve kararlı tavırlarıyla kısa sürede büyük bir güç elde etmiş, ama bu gücün birlikte getirdiği korku ve düşmanlık duygularını göz ardı etmiştir. Hırsının kaçınılmaz sonucu olarak, M.Ö. 15 Mart 44 günü içlerinde Brütüs'ün de bulunduğu darbeciler tarafından öldürülmüştür (Altay, 1991: 12).

Tarih devlet adamlarına çözmeleri için karşılıklı çeşitli problemler çıkarmıştır ve onlar bu problemleri çözmedeki başarılarına göre tarihteki yerlerini almışlardır. Timur, devlet kurma ve yönetmede tuttuğu yolu ifade ederken neticede

yine kendisi gibi devlet adamlarının söz ve davranışlarını esas almıştır. Timur, “Yaşadığım zaman içinde, geçmişteki sultanların kanunlarını ve yaşantılarını alimlerden sorup soruşturarak öğrendim. Her birinin tuttuğu yolu, hayatını, yaptığı işleri ve söylediği sözleri hafızamda sakladım” (Baykal,1999: 8) der. Zamanın koşullarına uygun olarak, her lider kendi gerçeğini yaratmak zorundadır. Ancak böyle olursa benzersiz ve güçlü olabilirler. Bunu başaramayanların etkileri kalıcı ve uzun süreli olamaz.

Türk Bilgini Balasagunlu Yusuf 1600’lü yıllarında Kutadgu Bilig(Kutlu Bilgi) adlı eserinde şöyle der (Er, 1981: 11):

Han:

Adalet ve kanundur.

Kanun adalete uygun olmalıdır.

Kanun güneş ışığı gibi herkese eşit olmalıdır.

Fark gözetilmemelidir.

Han asil olmalıdır.

Akıl, bilgi ve azim sahibi olmalıdır.

İyiliksever, cömert, tedbirli ve kahraman olmalıdır.

Bir ‘han’ı üç şey yıkar:

Zulüm, doğru yoldan sapma ve görevi ihmal.

Toplumlara yön verenler, belli amaçları gerçekleştirmek için çağdaşlarından daha akılcı düşünen ve sorunlara çözüm olan insanların varlığına bağlıdır. Çünkü onlar, izleyenlerini etkileyerek toplumsal değişimin, verimliliğin, üretimin katalizörü olurlar. Gerçekçi, akıllı ve bilimi esas alan bir lider, yere sağlam basan ve gücünü rastgelelikten kurtararak halka da dayanan liderdir.

Lider ve liderlik farklı şekillerde tanımlanabilir:

Mumford’a göre liderlik; “sosyal hareketlerin kontrol edilmesi sürecinde, grupta bir kişinin ön plana çıkmasıdır.” Phillips’e göre; “liderlik, insanları zihinsel, fiziksel, duygusal olarak etkileyebilme sanatıdır.” Dubin’e göre; “yetki kullanarak

kararlar alabilmektir.” Norris’e göre; “liderlik, sezgisel ve analitik düşünceyi tümüyle kullanarak yaratıcı olmaktır.” (Erçetin, 1998:5-10). Bursalıoğlu (1994: 204)’na göre; “lider grubun tecrübelerini değerlendirip düzenleyen ve tecrübeler yoluyla grubun gücünden yararlanan kimsedir.” Lider büyük planların yaratıcısı ve başlatıcısıdır. Bu planların gerçekleşmesini yöneticiler sağlar. Tarih boyunca bu farkı görmek mümkündür. Toplumun önünü açan toplum için gerekli olanı tespit eden ve uygulayanlar ise lider- yöneticilerdir. Fakat lider-yönetici olanların sayısı fazla değildir.

Bir grubun liderlerini tanımlamada güçlü bir öge grupta uygulanan gücün niteliği ve doğasıdır. Bir lidere grup üyeleri tarafından gönüllü olarak güç sağlanabilir, tanınabilir. Grup üyeleri ortak anlayışla liderin yönlendirmesini isteyerek kabul edebilirler. Bu durum formal otoriteden farklı olarak ifade edilir. Bir yönetici hem yasal güce hem de grubun gönüllü desteğine sahip olabilir. Bu iki gücün yani formal güc ile informal gücün bilinmesi gerekir. (Aydın, 1994: 239)

Liderlik, liderin hem kendi hem de izleyenlerin değerlerini ve güdülerini temsil ederek belirli amaçlar için onları eylemde bulunmaya ikna etmesidir. Yoksa çıplak bir güç gösterisi değildir. Lider izleyen ilişkilerinin özü, ortak bir amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda bireyler arası etkileşimdir.

Liderlik, farklı şekillerde tanımlandığı gibi onu açıklamaya yönelik kavramlarda zaman içerisinde değişmeye ve liderliği daha çok açıklamaya yönelmektedir. Yüz yıl öncesinde gücün, disiplinin simgesi olan liderlik, bugün yerini geniş bir dünya algısına, hoşgörüyeye, fikirleri paylaşmaya, etkilemeye bırakmıştır. Bu duruma günümüz koşullarında baktığımızda, geçmiş zamanın en güçlü liderlerinin ırkçı, despot, diktatör gibi adlarla adlandırıldıklarını görebiliriz.

Lider ve liderlik tanımlarında evrensel bir ortak yol olarak, insanlar arası etkileşimle amaçları gerçekleştirme çabaları ön plana çıkıyor. Ama, bu amaçları gerçekleştirmede liderlerin liderlik yaklaşımları farklılaşmaktadır. Bazen diktatörce davranışlarla bu ortak amaçlar gerçekleştirilmeye çalışılıyor. Böyle de olsa bu durum

liderin liderliğini ikinci plana itmiyor. Her lider kendi koşul ve kültürünün izin verdiği ölçüde gerçekliğini yaratıyor. Bu nedenle farklı zaman ve koşullarda çok ters gelen söz, davranış ve uygulamalar bir başka zaman ve koşulda olağan gelebiliyor.

Buradan hareketle geleceğin liderlerinde şu temel değerlerin benimsenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Özden, 1998: 120):

1. Liderlerin, izleyenleri arasındaki kültürel, etnik farklılıklara saygılı ve esnek olmaları gerekmektedir.
2. Liderlerin, iletişim becerilerinde yenilikçi ve güçlü olmaları gerekmektedir.
3. Liderlerin farklılıkları benimsemeye ve kendilerini onlarla yaşamaya adanması gerekmektedir.
4. Liderlerin, kurumlarını toplumsal değerlerin yansımasına olanak sağlayacak şekilde düzenlemeleri gerekmektedir.

Bu özellikler herkeste bulunabilir ama liderlerde bunun derecesi farklıdır. Atatürk'de de olduğu gibi. Atatürk zor koşullar altında Türkiye Cumhuriyetini kurmuştur. Atatürk'ün başlangıçtaki fikirlerini adım adım gerçekleştirebilmesi, bu özelliklerin O'nda fazlasıyla bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Atatürk'e bu değerler açısından baktığımızda, etnik ve kültürel farklılığa değer vermesi, her koşulda çevresindeki insanlarla fikir alışverişinde bulunması, halkın içinde onlarla birlikte olması, sorunlarını paylaşması gibi tavır ve davranışların, aslında bu değerleri yansıttığı görülmektedir. Günümüzün liderlik değerleri olarak kabul edilen ve bugün her koşulda vurgulanan bu değerlerin yıllar öncesinde Atatürk tarafından kullanıldığı görülmektedir.

Atatürk'ün şu sözleri O'nun yukarıdaki değerleri açıklaması bakımından önemlidir (Baykal, 1999: 41):

“Birbirimizi uyarmakta ve haklı tenkit etmekte yalnız fayda vardır, bundan asla zarar gelmez; fakat aksinden çok zarar geleceği tecrübelerle sabittir.”

“Aynı zamanda halk ile de yakından temasa geçmek ve onlarla günümüz ve geleceğe ait sohbetlerde bulunmak istiyorum.”

“Milleti ve toplumsal zemini hazırlamadan inkılaplar yapılamaz.”

“Ben şimdiye kadar ulus ve yurt hayrına ne gibi hamleler yapmış isem, hep böyle halkımla temas ederek, onların alaka ve sevgilerinden, gösterdikleri samimiyetten kuvvet ve ilham alarak yaptım.”

Atatürk’ü hem bir teorisyen hem de eylem adamı olarak tanımlamak bu durumda yanlış olmaz.

Lider günlük emirleriyle mekanik bir uyuşumdan daha ötede etki yönünden bir fazlalık gerektirdiğinden, Atatürk’ün etki yönünü aşağıdaki değişik liderlik yaklaşımlarıyla açıklamak gerekir (Katz ve Kahn, 1997: 335).

Yeni liderlik yaklaşımları olarak belirtilen: Kozmopolit Liderlik, İzlemeyi Bilen Lider, Öğrenen Lider, Dönüşüm Liderliği, Kültürel Liderlik, Vizyoner Liderlik, Öğretimsel Liderlik, Süper Liderlik, Moral Liderlik (Özden, 1998, Çelik, 1999) türleri Atatürk’ün eğitimsel liderliği açısından önemlidir.

Kozmopolit Liderlik, liderin geleneksel duvarları aşarak diğer sektör, disiplin, fonksiyon ve kültürlerdeki fırsatları yakalaması anlamına gelmektedir. Gelecekte sınırların ötesini görebilecek zihinsel esnekliğe sahip olmayanlar değil gelişmeyi, mevcudu bile koruyamayacaklardır (Özden, 1998: 121). Atatürk’ün kozmopolit liderliği, O’nun eğitimsel liderliğinin önemli yanlarından birini ifade eder. Kendini belli şartlara sıkıştırmış bir lider geleceğin kurucusu olamaz. Kozmopolit bir lider olarak Atatürk, geleceğe dönük keşiflerini şu sözlerle pekiştirmektedir (Baykal: 1999: 213):

“Olayların gidişine bağlı kalma, bana göre kaderciliktir. Biz elbette kendimizi böyle bir kaderciliğe bırakamazdık. Tam tersine olayların nasıl

gelişebileceğini gerçeğe yakın olarak önceden kestirip karşı önlemlerini düşünüyorum, zamanı gelince hemen uygulamaya geçmeye hazırlanıyordum.”

“Sinema öyle bir keşiftir ki, bir gün gelecek barutun, elektriğin ve kıtaların keşfinden çok, dünya medeniyetinin cephesini değiştireceği görülecektir. Sinema dünyanın en uzak uçlarında oturan insanların birbirlerini tanımalarını, sevmelerini temin edecektir. Sinemaya layık olduğu önemi vermeliyiz.”

Doğruları arama heyecanını sürekli benliklerinde taşıyan Kozmopolit Liderler etkileşerek bu doğruları yayma yoluna giderler. Atatürk’ün ifadelerinde de görüldüğü gibi zamanın ötesindeki gerçekler bu liderler tarafından keşfedilir ve topluma aktarılır.

İzlemeyi Bilen Lider, her şeyi bilmeye ve herkese ne yapacağını söylemeye çalışan bir lider değildir. Bir işin yapılması için kendi bildiğinden başka yolun olmadığını düşünen liderin başarılı olma şansı yoktur. Etkili liderler bazı zamanlarda önerilerindeki en iyi seçeneği izlemek olduğunu bilmelidirler (Özden, 1998: 125,126).

Atatürk’ün bu yanını şu ifadelerinde görebiliriz (Baykal, 1999: 41).

“Birbirimizi uyarmakta ve haklı tenkit etmekte yalnız fayda vardır, bundan asla zarar gelmez; fakat aksinden çok zarar görüleceği tecrübelerle sabittir.”

“Şunu bilginize sunmak istiyorum ki, hükümet kurmakla ilgili bir öneride bulunmadan önce, duygu ve görüşleri dikkate almak zorunluluğu vardır.”

“Vatani, milli meselelerde yürürken, fikri ve fiili noksanlarımızı görüp dostça ihtar edenlerden memnun ve müteşekkire kalırız.”

Değişimin hızı arttıkça değişmeyen şey değişme ve sürekli öğrenme olacaktır. Schein, Öğrenen Liderlerin şu olağanüstü denebilecek özelliklere sahip olması gerektiğine işaret eder ve bunları “gerçekliği yeniden tanımlama” olarak nitelendirmektedir (Özden, 1998: 128-129):

1. Gerçekliği ve kendisini olduğu gibi algılayabilme ve sezgi.
2. Değişimin getirdiği yeni öğrenmeler için kendini motive edebilme.

3. Değişimin getirdiği yeni öğrenmeler ve gerilime dayanabilme.
4. Başkalarının katılımını sağlama istek ve yeteneği.
5. Güç ve kontrolü, çalışanları ile paylaşma istek ve yeteneği.

Atatürk'ün öğrenen lider olarak özelliğini kendi ifadelerinde görmek mümkündür (Baykal, 1999: 37,169):

“Büyük hayaller peşinde koşan, yapamayacağımız şeyleri yapar gibi görünen sahtekarlardan değiliz.”

“Burada herkesin konuşmasını dikkatle dinledim, onlardan yararlandım.”

“İlim ve bilhassa, içtimai ilim sahasında ben kumanda veremem. Bu vadide isterim ki, beni alimler aydınlatsınlar. Siz kendi ilminize, irfanınıza güveniyorsanız, bana ilmin güzel istikametlerini gösteriniz, ben tatbik edeyim.”

“Teşebbüslerin başarılı olması için çetin şartlara göğüs germek gereklidir.”

“Yorgunluk denilen şey mevcut değildir.”

Dönüşüm Liderliği, değişmeyi bazen evrimsel bazen de köklü dönüşümsel bir süreç olarak görür. Örgütlerin yaşayabilmesi ve çevresel değişmelere uyum sağlayabilmesi, örgütsel değişme kapasitesini geliştirebilmesine bağlıdır. Bugün artık eski liderlik davranışlarıyla değişime uyum sağlamak mümkün değildir. Dönüşüm liderliği ani ve etkili değişimi gerçekleştirmeye yönelik bir liderlik biçimidir (Çelik, 1999: 137).

Atatürk'ün, Türkiye Cumhuriyetini kurması ve devrimlerle O'nu kurumsallaştırması dönüşüm liderliğiyle mümkün olmuştur. Atatürk, (Baykal, 1999: 177) “Yurdu çöküntüden kurtarmak için, ulusun bütün kuvvetlerini esaslı bir örgütle birleştirmekten başka çare yoktur” derken, yeni ülkeyi nasıl bir dönüşüme uğratacağının fikrini de vermiş oluyordu.

Kültürel Lider, kültürel değerlerin bekçiliğini yapar, önemli kültürel anlamları açıklar ve kilit değerleri canlı tutar. Kültürel liderin yaşadığı toplumun kültüründen soyutlanması mümkün değildir. Kültürel liderin davranışlarını, yaşadığı toplumsal kültür etkiler (Çelik, 1999: 49,54). Atatürk, Öğretimin Birleştirilmesi Yasası ile kültürel değerlerin bir olmasını ve aynı değerler etrafında ortak bir kültür yaratmayı amaçlamıştır.

Vizyoner Liderliğin önemi, geleceğe yönelik belirsizliklerin giderilmesine yönelik olmasına dayanmaktadır. Hızlı değişim, geleceğe dönük kararların alınmasını etkilemektedir. Bu hızlı değişimde örgütleri körlükten kurtaran vizyoner liderlerdir. Her zaman vizyon oluşturma, örgütsel başarı için zorunludur. Vizyon bir örgütün geleceğe dönük resmidir (Çelik, 1999: 159-160). Atatürk'ün, "Benimle beraber yola çıkanlar, kendi görüş ufuklarının sonuna erince birer birer beni bıraktılar. Ufuklara kadar görüyoruz. Onun ötesini görmeye çalışacağız"(Baykal, 1999: 219) demesi O'nun vizyon sahibi olma özelliğini ortaya koyuyor.

Öğretimsel Liderlik, etkilemenin ve değişim yaratmanın aracı olarak kendini gösterir. Gerek amaçların belirlenmesi gerekse bu amaçlara uygun yapılanmanın izleyenlere tanıtılıp benimsetilmesi, öğretimsel liderlerin görevidir. Atatürk'ün bilgilendirme alışkanlığı, öğretimsel liderliğiyle alakalıdır. O'nu değişik ortamlarda tartışma ve fikir alma çabalarında görmek mümkündür. Şu sözleri bu durumu en anlamlı şekilde ifade etmektedir (Baykal, 1999: 15): "Ben şimdiye kadar ne gibi hamleler, ne gibi inkılaplar yapmışsam, hep halkla temas ederek, onların ilgi ve sevgilerinden kuvvet ve ilham alarak yaptım."

Süper Liderlik yaklaşımı, insanın kendi potansiyelini geliştirmesini amaçlar. Odak noktası olarak insanın kendisinin alınması gerektiğine işaret eder. Bu liderlik türünde, liderin başkaları üzerinde bıraktığı etki ön planda tutulmamış, liderlik paylaşılan bir süreç olmuştur. Süperliderlik kutsallaştırılmış liderlik düşüncesine karşıdır. İnsanın kendisine duyduğu güven ön plandadır. Bu liderlik yaklaşımına insanın kendini gerçekleştirme süreci de denir. Süperliderler, çevresindekilere kendi kendilerine liderlik yapma düşüncesini ateşleyen kişilerdir (Çelik, 1999: 82-83).

Liderin izleyenlerine söz hakkı tanınması, karar alma konusunda onlara serbestlik tanınması ve zamanla her izleyenin kendi kendisinin lideri olmasına imkan tanınması bu liderlik yaklaşımının özüdür. Her şeyi “ben bilirim” diyen bir düşüncenin yerini “biz biliriz” düşüncesine bıraktığı bu anlayış, günümüz örgütlerinde uygulanır olmuştur. Atatürk (Baykal, 1999: 27) “Uzman olmadığım için bu konu üzerinde çok fazla şey söylemeyeceğim” derken, kararların paylaşılmasını ve kendi alanının lideri olan insanları ön plana çıkarmayı istemektedir.

Moral Liderlik, etik liderlik olarak da adlandırılan bu liderlik yaklaşımı, liderin moral gücünü kullanarak astlarını etkilemeye çalışmasıdır. En belirgin özelliği ise liderliğinin güç kaynağının moral güce dayanmasıdır. Liderin davranışlarında dürüstlük ve bütünlüğü sağlaması, izleyenlerle daha güvenli ilişkiler kurmasını sağlar. Etik davranışlar etiksel kurumsallaşmanın üzerinde etkili olur.

Bu yaklaşımlar lider ve liderlik hakkında organize bilgiler verirken aşağıda bu durum daha genel olarak, liderin düşünsel ve eylemsel etkinlikleri bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır.

Fisher (1984) gücün etkili kullanılması açısından lider-yöneticinin şu fikirleri taşıması gerektiğini vurgulamaktadır:

1. Yönetici tüm insanların ve toplumun durumunu geliştirici iyi, dürüst ve derin bilgiye sahip olmalıdır.
2. Yönetici karizmatik gücünü yasal ve uzmanlık gücüyle birleştirerek kullanmalıdır.
3. Karizma sivrilme ve tarz ile yaratılır. Bunun önemlisi sivrilmedir. İdeal veya değerli bir durum için samimiyet önemlidir. Ama tümüyle gerekli değildir.
4. Yöneticinin algılanan statüsü onun kabul edilirliliğini sağlayan şeydir.

5. İzleyenler tarafından karizmatik liderlere sınırsız bir yetenek, sihir açıklanamaz bir değer yüklenir.
6. Görmüş geçirmiş kimseler karizmatik liderler kadar cezbedicidirler.
7. Kabul edilen otorite reddedilirse güç değiştirilecektir.
8. Herkes karizmatik olarak algılanabilir.
9. Karizmatik etki yapılandırılmış oluşumlarda daha etkilidir.
10. Yöneticinin amaçlarının kesin değil ama büyük olması gerekir ve değişik durumlarda yeniden kuvvetlendirilir.
11. Yöneticinin en büyük deneyimi yardımcısıdır. Onlar onun en iyisini bilmesine yardımcı olurlar.
12. İnsanlar liderlerini sevdikleri ve saydıkları zaman kendilerini daha rahat hissederler.
13. Lider uzman olarak algılanırsa, yayınlarının kabul edilme eğilimi artar.
14. Bir kişi bir konu hakkında bilgili olmakla uzman olabilir.
15. Liderler otoriteyi en sona bıraktıklarında ve örgütte daha az tepkili davrandıklarında daha etkili olurlar.
16. Meşru liderler sınırlı yaratıcılıklarının ötesine geçerler.
17. Yasal bir pozisyondaki görev seçilmişten daha iyidir .
18. Liderler çok uzun süre insanlar tarafından izlenemeyeceklerini unutmamalıdır.
19. Bir lider ne kadar çok kabul edilir ve meşru olursa izleyenlerini kırmaz.
20. Ceza daha az etkileyen baskıcı bir güçtür.
21. Ceza şikayetleri azaltır ama sıklıkla kullanılmamalıdır.

Fisher'in ifade ettiği bu yargıları Atatürk'ün eylemlerinde aradığımızda çoğunu görmek mümkün olur.

4 Eylül 1919'da Sivas Kongresi'nde, Rauf Bey ve çevresinde arkadaşları, Atatürk'ü başkan yapmamaya karar verirler. Atatürk'ün kafasında başlangıçta başkan olma fikri yokken, kongrenin açılışında söz alan bir kişi şöyle der (Atatürk, 1981: 62): "Efendiler besbelli şimdi başkanlık işi söz konusu olacak, Ben başkanlık görevinin birer gün yada birer hafta sürmek üzere süreyle olmasını ve üye adlarının temsil edilen il ve sancak adlarının baş harflerine göre alfabetik sırayla yapılmasını öneriyorum" der. Oysa, bu öneriyi yapanın temsil ettiği ilin adı da, kendi adı da alfabenin ilk harfi ile başlar. Bu durum karşısında Atatürk, işin boyutlarının değişeceğini görür ve bu durumu şöyle açıklar (Atatürk, 1981: 62-63):

"Baylar, ben yurdun, öneriyi yapanla birlikte bütün ulusun, hepimizin nasıl bir yıkım çıkmazında bulunduğumuzu göz önüne getirerek, kurtuluş yolu olduğuna inandığım girişimleri, bitmez tükenmez güçlükler ve engellere karşın, nesnel ve tinsel bütün varlığımla yürütmeye çalışırken, benim en yakın arkadaşlarım, daha dün İstanbul'dan gelmiş ve besbelli işlerin içyüzünü bilmeyen saygı duyduğum yaşlı bir kişinin diliyle bana senlik benlikten söz ediyorlar."

İzleyenler bu konuşmayla ikna olur ve yaşlı üyenin önerisi reddedilir. Başkan seçimi gizli oyla yapılır üç kişi dışında hepsi Atatürk'ü başkan seçerler.

Bütün ulusun adına, ulusun ortak amaçları için eylemde bulunmaya ve halkı güdülemeye, kendinde yetkin bir güç bulan ve bu gücü işe koşan Atatürk, yukarıda ifade edilen lider-yönetici tipinin tipik bir örneğidir.

Türkiye Cumhuriyetini zor koşullar altında kurmayı başarmış olan Atatürk'ün ilke ve devrimlerinin yaşama geçirilmesi halkın bu ilke ve devrimler için bilinçlendirilmesi zorunluluğunu gündeme getiriyordu. Teorik olarak ilke ve devrimleri oluşturmak ve insanları buna uygun olarak yaşamaya çağırarak, geleneksel yapısı ağır bir toplum için çok zordu. Savaşı kazanan ve hep göz önünde olan bir kişi olarak Atatürk'ün söz ve davranışları halkın eğitilmesi, keskinliklerinin törpülenmesi için önemli bir modeldi. Halkını birinci elden eğitime amacını taşıyan

ortaya koymak ve örgütlenmeyi sağlamak gerekmektedir. Türk Ulusunu bir arada tutacak ortak değerlerin çokluğuna rağmen dilinde, dininde, kültüründe meydana gelen olumsuz değişiklikler, ilkeli yeni bir devlet gerçeğini doğurmuştur. Bu yapı (Feyzoğlu, 1982: 55) kurulurken toplumun kendini yeterince tanıması gerekiyordu. Bu da “ulus olma bilinci”nin uyanık tutulmasına bağlıydı. Bu süreçte Türk toplumunun adı “Türk Milleti”, Türk Devletinin adı da “Türkiye Cumhuriyeti” olarak belirginleşiyordu.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyetini altı ilke üzerine kurarak, bu ilkelerle “Cumhuriyeti” özdeşleştirmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin felsefesini yansıtan bu ilkeler, uygulama ve kararlarla Türk toplumuna aşılana çalışılmıştır.

Atatürk’ün ilkeleri yeni Türkiye Cumhuriyetini; dinamik ve bilinçli, kendi gerçeğini arayan, dünya ulusları arasındaki özgün yerini bilen, gelişmeye ve değişmeye açık, bilimsel düşünen ve yaşayan insanlardan oluşan bir toplum olarak oluşturmayı amaçlamıştır. Atatürk, bu öğretinin hem teorisyeni hem de uygulayıcısıdır.

Bu özellikleriyle tutuculuğun meziyet, ilericiğin sapma olarak algılandığı doğu dünyasında, disiplinli eğitim yoluyla yeni bir ulus ve uygarlık yaratabilen lider, Atatürk olmuştur (Bursalıoğlu, 1981: 16).

Atatürk, Samsun’a ayak bastığı andan itibaren bir halk adamı olarak halkın arasına karışarak ne yaptığını ne yapmamaya çalıştığını halka anlatarak, halkın düşünce ve duygusunu etkilemeye ve bu mücadeleyi halka mal etmeye çalışmıştır. Atatürk’ün harf evrimi ilan ediş biçimi O’nun ‘halk adamı’ yanını, halkın içine kolayca karışma, halkla bütünleşme, halkı etkisi altına alarak sürüklenme niteliklerini ortaya koyar (Oğuzkan, 1983: 99).

Büyük planların yaratıcıları liderler, uygulayıcıları ise yöneticilerdir. Atatürk bu iki yeterliliği birleştiren ender insanlardan birisidir. Atatürk, yenilikçi bir düşünce sistemi ve tutarlı sağ duygusu ile, geleneksel bir toplumun alışılmış kurallarını

gölgelemiştir. Bu nedenle de çağının büyük liderleri arasında sayılmıştır (Bursalıoğlu, 1981: 16).

Atatürk'ün söylediklerini, söylendiği zamanın koşullarında, hangi sorunları çözmek için nasıl söylendiğine bakmak gerekir. Bu sözlerden alınacak dersler, bu günün dünyasında hala yol göstericiliğini sürdürmektedir. Zamanın hızla değişen değerleri karşısında değişimin hızına yetişmek mümkün değil. Ancak 80 yıl öncenin dünya koşullarında bugünü bile aşan bilimsel rehberliği O'nun hala olağanüstü lider olarak tartışılmasına neden oluyor. Kurtuluş Savaşının güncesi olarak kabul edilebilecek büyük eseri Nutuk başvurulması gereken önemli bir rehberdir.

Atatürk'ün eğitimsel liderliği aslında O'nun tüm yaşamı boyunca bütün yaptığı ve konuştuğu her şeydir. Eline tebeşiri alıp yazı tahtasının başına geçmesinden, elinde kadehi "halkımın şerefine içiyorum" demesine kadar her eylem ve söz büyük mesajlar içermektedir. Bu çalışmada daha çok toplumsal bir heyecan yaratacak sözler ve davranışlarla, O tanımlanmaya çalışıldı. Atatürk'ün ilkeleri Cumhuriyet ve Devrimin lokomotifleri olarak kabul edilirse her ilkenin yerleşip yaygınlaşmasında Atatürk'ün liderliği belirleyici etken olmuştur.

Atatürk, eğitimsel uygulamaların içinde bizzat bulunarak, birçok eğitimsel yeniliğin başlatılmasında yol gösterici olmuştur. Bu, O'nun eğitimde gerçekçiliği benimsemesinin bir başka yönüdür. Farabi, devlet başkanlarının milletin eğitimcisi olması gerektiğini, onun öğretme ve öğrenmeyi sevmesini, öğretmeyi bilmesinin gerekliliğini belirtmişti (Tezcan, 1997: 50). Atatürk, Farabi'nin ifade ettiği bu kişiliği Türkiye Cumhuriyetini kurarken göstermiştir.

Atatürk'ün altı ilkesinde, O'nun eğitimsel liderliğini, sözleri ve uygulamalarını incelemek ile mümkün olabilir. Her ilke tanımı gereği toplumsal, siyasal, kültürel ve eğitimsel bazı sorunlara ışık tutmaktadır. Bu ışık ile yola çıkıp, her bir davranış ya da sözün kritiğini yapmak ve bunu Atatürk'ün kişiliğinde sorgulamak O'nun eğitimsel kimliğini ortaya çıkarmak açısından önemlidir. Her liderin, izleyenlerinin öğretmenini olduğunu düşünürsek, liderlerin eğitimsel

eğitme amacını taşıyan ve girdiği her ortamda söz ve davranışlarıyla bu eğitimi gerçekleştiren Atatürk, gücünün etkisini bu şekilde daha fazla hissettirmiştir.

Atatürk döneminde yenileşmelerin, temelde eğitimsel olduğunu savunmak, yanlış olmaz. Bu yeniliklerin etkisi altında, hem eğitenlerin, hem de eğitilenlerin algıları ve davranışlarında büyük değişiklikler olmuştur. Yeniliklerin çeşitliliği, eğitim amaçları ve süreçlerinin çeşitlenmesini getirdi. Bütün bunların üstünde, ulusal bir lider, ulusal eğitim ideolojisini yarattı (Bursalıoğlu, 1981: 12).

Eğitimsel olarak değerlendirdiğimiz Atatürk'ün altı ilkesi, bütün eğitim atılımlarının dayanağı olmuştur. Her ilkede eğitim unsuru vazgeçilmezdir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin felsefi temellerini yansıtan ilkelerin yerleşmesinde nihai yol eğitim uygulamalarıdır. Denilebilir ki eğitim: Cumhuriyetçi, Halkçı, Milliyetçi, Laik, Devletçi ve Devrimci olmak zorundadır. Aksi halde yeni rejimin yerleşip yaşamasına imkan yoktur. Bu altı ilke başlı başına Atatürk'ün eğitimciliğinin aynasıdır. Fakat bununda ötesinde her ilke ile ilgili sözleri, kararları, uygulamaları öğretici yönünün derecesini daha iyi görmemizi sağlamaktadır.

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrasında ekonomik egemenliği sarsılmış, siyasal egemenliği büyük bir güç kaybına uğramış, adı bile olmayan bir topluma, ad verme ve dünya ulusları içerisinde yer bulma savaşı da aynı anda başlamış oluyordu. Atatürk'ün Samsun'a çıkışından sonra gelişen olaylar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla önemli bir döneme girmiş ve yeni devlet düzeninin adı bu vesileyle konmuştu. Bu düzenin bir adının olması, toplumun ulus olma bilincini kazanması gerekliliği, çağcıl anlamda bir toplum olmanın anahtarı denebilecek bir takım uygulamaları ve kararları zorunlu kılıyordu.

Her şeyden önce ulus denen gerçeğin tarih içinde birdenbire ortaya çıkmadığını düşünmek gerekir. Bir toplumun ulus olması, onun uzun bir geçmiş içinde oluşan ortak değerlere sahip olmasına bağlıdır (Feyzoğlu, 1982: 53). Bu ortak değerler sahip olmanın ötesinde bilinçle bu değerleri savunmak güçlü ve birlik olmanın anahtarıdır. Bu bilinci yaratacak ve sürekli canlı tutacak ilkeleri bir an önce

yanlarının önemi ortaya çıkar. Hatta denebilir ki, liderlerin tüm eylem ve düşünceleri toplumu eğitmek, onları harekete geçirmek için en önemli araçlardır.

Buna göre çok önemli bir rol üstlenmiş olan Atatürk ilke devrimlerinin halkın tümüne tanıtılmasında ve benimsetilmesinde bir öğretmen gibi nasıl rol oynadığını ve her bir ilkede Atatürk'ün eğitimsel lider olarak söz ve davranışlarını irdelemek, araştırmamızın temel amacını oluşturmaktadır.

Problem Cümlesi

Atatürk İlkeleri açısından Atatürk'ün eğitimsel liderliğinin önemi nedir?

Problem daha ayrıntılı olarak aşağıda, alt problemler halinde belirtilmiştir.

Alt Problemler

1. Cumhuriyetçilik ilkesinde Atatürk'ün eğitimsel liderliğinin önemi nedir?
2. Halkçılık ilkesinde Atatürk'ün eğitimsel liderliğinin önemi nedir?
3. Laiklik ilkesinde Atatürk'ün eğitimsel liderliğinin önemi nedir?
4. Milliyetçilik ilkesinde Atatürk'ün eğitimsel liderliğinin önemi nedir?
5. Devletçilik ilkesinde Atatürk'ün eğitimsel liderliğinin önemi nedir?
6. Devrimcilik ilkesinde Atatürk'ün eğitimsel liderliğinin önemi nedir?

Sayıtlar

1. Atatürk eğitimsel bir liderdir.
2. Atatürk'ün eğitimsel liderliğini, Atatürk İlkelerinin topluma yayılma ve yerleştirilme çabaları yansıtmaktadır.
3. Atatürk'ün eğitimsel liderliği O'nun sözleri ve eylemleri ile ortaya konabilir.
4. Atatürk'ün eğitim liderliğinin temelinde O'nun ilkeleri vardır.

Sınırlılıklar

Bu araştırmada,

1. Atatürk'ün Eğitimsel Liderliği, Atatürk İlkelerinden Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Milliyetçilik , Devletçilik, Devrimcilik ilkeleriyle,
 1. Alanyazında yer alan Atatürk'ün sözleri ve eylemleri ile, sınırlandırılmıştır.

Tanımlar

Liderlik: Liderin, hem kendi hem de izleyenlerin değerlerini ve güdülerini temsil ederek onları belirli amaçlar için eylemde bulunmaya ikna etmesidir.

Eğitimsel Liderlik: İleriye dönük olumlu değişiklik yaratmayı amaçlayan her türlü girişimdir.

Atatürk'ün Eğitimsel Liderliği: Atatürk'ün tüm yaşamı boyunca ilke ve devrimlerin yayılıp yerleşmesi için gösterdiği çabalarıdır.

BÖLÜM II

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Atatürk İlkeleri ile ilgili alanyazın tarandığında hemen her eserde ilgili konuya ulaşmak olasıdır. Bazı eserlerde ilkelerin tanımı, önemi, özellikleri bazılarında ortaya atıldıkları zamandaki gerçeklerle eleştirileri, bazılarında ise günümüz değer ve gerçekleri açısından önemi irdelenmiştir.

Bu araştırma için önemli olan ise hiç yapılmamış olan bir yanı, Atatürk'ün ilkelerini teoride ve uygulamada Atatürk'ün eğitici yanıyla irdelemek, Atatürk'ün söz ve davranışlarında bu ilkelerin önemini ve üstlendiği misyonu sorgulamak.

Yukarıda ifade edildiği anlamda Atatürk'ün ilkelerinin irdelendiği bir çalışma görülmemiş olmakla birlikte, Atatürk ve Eğitim başlığı altında yapılan çalışmaları görmek mümkündür. Bununla birlikte her bir ilkenin irdelemesi yapılmış, bu irdeleme yapılırken yer yer eğitim ile ilgili değinmelere yer verilmiştir. Aşağıdaki eserler anlatılırken bu ilişki görülecektir.

Salih Güney (1987) **“Önderlik Kuramları ile Atatürk'ün Önderlik Karizmasının Karşılaştırılması”** konulu yüksek lisans tezinde etkileme gücüne sahip bir lider olarak Atatürk'ün eylemleri ve sözleri irdelenmiştir. Kişisel nitelikleriyle ulusal niteliklerin nasıl birleştirildiğine işaret eden Güney, Atatürk'ün olaganüstü kişiliğini ve özelliklerini bir toplumun yeniden kurulmasındaki önemini vurgulamıştır. Zor savaş koşullarında aldığı kararlar ve geleceği gören zamanın çok ötesindeki kararlar, Atatürk'ün liderlik karizmasının en önemli belirleyicileri olarak bu araştırmada yer almıştır. O'nun karizmasıyla toplumda elde ettiği başarılar ve

bilinmez bir duygu ile insanları kendine bağlayan çekiciliği liderliğinin işaretleridir. Bir çok örnek durumun anlatıldığı çalışma liderlik özelliklerinin neler olabileceği konusunda bir fikir verirken Atatürk'ün liderlik özelliğinin çok fazla olduğunu da gözler önüne sermektedir.

Soydan (1988) **“Atatürk'ün Laiklik Anlayışı”** konulu araştırmasında laikliğin tarihsel gelişimini aktardıktan sonra, Cumhuriyet yönetimi ve inkıpların laiklik anlayışıyla ilgisi ve önemini ele almıştır. Özellikle inkıpların laikliğin gerçekleştirilmesindeki önemini vurgulamıştır.

Olur (1988) **“Atatürkçü Milli Eğitim Anlayışı”** konulu araştırmasında Osmanlı İmparatorluğu eğitim sistemine değindikten sonra Cumhuriyet dönemi eğitim sistemindeki yeni uygulamaları, Atatürk'ün eğitimsel rehberliğini vurgulayarak aktardığı görülmektedir. Yeni kurulan bir ulus için karar ve uygulamaların varolan yapı ve koşullardaki önemi irdelenmiştir.

Sungun (1988) **“Atatürk ve Halkçılık”** konulu araştırmasında halkçılık ilkesini üç başlık altında ele almıştır. Bunlar: Atatürk'ün kişiliğindeki halkçılık, halk ve halkçılık, sadece Atatürk halkçılığı başlıklarıdır. Birinci bölümde Atatürk'ün sahip olduğu özellikleri, emperyalizm, kapitülasyonlar, sömürgecilik konuları ile Halkçılık ilkesi arasındaki ilişki irdelenmiştir. İkinci bölümde; ilkçağ, ortaçağ ve yakınçağda halk ve halkçılık cereyanları ve bu kavramların tanımları çağları için önemi açısından irdelenmiştir. Üçüncü bölümde; Atatürk'ün Halkçılığı Cumhuriyet ve Demokrasi açısından, yaptığı inkıplardan ve laiklik ilkesiyle olan ilişkisi bakımından irdelenmiştir. Bu bölümde Halkçılık siyasal olmaktan çok sosyal bir olgu olarak ele alınmıştır. Atatürk'teki Halkçılık'ın laik, egemenlik anlayışının bir göstergesi olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca inkıplardaki halkçılığın yansımalarına değinilmiştir.

Erçin, (1988) **“Sosyolojik Açıdan Atatürk'ün Cumhuriyetçilik İlkesi”** konulu araştırmasında Cumhuriyet kavramı ve yönetim ile ilgili filozofların görüşlerine yer verilmiştir. Cumhuriyet kavramının ortaçağdan günümüze tarihi

gelişimi anlatılarak Türk tarihinde cumhuriyet kavramının irdelenmesine geçilmiştir. Cumhuriyet Yönetiminde Sosyal Uygulama başlığı altında Milliyetçilik, Laiklik, Halkçılık ve Devletçilik ilkeleri sosyal açıdan değerlendirmiştir. Sosyal düzenlemeler bütünlük içerisinde anlatılmaya çalışılmış, Atatürk'ün yorumlarına ve uygulama ile ilgili görüşlerine yer verilmiş, Cumhuriyetçilik ilkesine bağlı olarak, Devletçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik ve Kadın Hakları gibi konuların, toplumun sosyal bünyesi ile nasıl bağdaştığı ifade edilmiştir. Bu konular işlenirken, Atatürk'ün kendi sözleri ile değerlendirme yapılmış, halk iktidarının sosyolojik unsurları, Atatürk'ün düşünceleri ile değerlendirilmiştir.

Yücel (1992) **“Atatürkçü Düşüncede Din ve Laiklik”** konulu araştırmasında din ve bilim kavramlarının tarihsel gelişimini inceledikten sonra, **“Türkiye Cumhuriyeti ve Laiklik”** bölümünde Cumhuriyeti güçlendirecek adımlar Atatürk'ün söz ve davranışlarına da yer verilerek incelenmiştir. Laik ve demokratik cumhuriyete geçişte zamanın ve şartların gereğini düşünerek hareket eden Atatürk, toplumda kaos yaratacak söylem ve davranışlardan uzak durmuştur. Bu çalışmada Atatürk'ün Cumhuriyete giden yolda laiklik ilkesi, O'nun liderlik karizmasını vurgulamaktadır.

Pek (1993) **“Çağdaşlaşmada Ulusal Model Arayışları ve Atatürkçü Çağdaşlaşma Modeli”** konulu araştırmasının üçüncü bölümünde Atatürkçü çağdaşlaşma modelini ilkeler bazında ele almış. Özellikle bu ilkelerin Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki uygulamaların devamı mı yoksa yeni oluşumlar mı olduğu konusu ilgili yazarların görüşüyle irdelenmeye çalışılmıştır.

Özsoy (1994) **“Laiklik ve Halkçılık Arasındaki İlişki”** konulu araştırmasında Atatürk'ün altı ilkesi, Atatürkçü nesillere çağdaş ve modern Türkiye'ye nasıl ulaşacaklarını gösteren bir pusula olarak tanımlanmıştır. Her bir ilke ile laiklik ve halkçılık ilkeleri arasındaki organik bağa değinilmiş bu ilkeler, zincirin halkaları gibi Türk toplumunu yükseltme ve geliştirme ülküsünü gözetilen ilkeler olarak değerlendirilmiştir.

Bursalıoğlu (1994) **“Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış”** adlı eserinin birinci bölümünde **“Atatürkçü Eğitim İlkeleri”** başlığı altında Atatürk’ün görüş ve direktiflerini altı ilke başlığı altında kısaca açıklamıştır. Bu altı ilkenin dönemin yeniliklerinin yönlendirilmesinde ve yerleştirilmesindeki önemi vurgulanmıştır. Her ilke ile eğitim uygulamaları arasında ilişki kurulmuştur.

Sak (1995) tarihli **“Çağdaş Bir Lider Olarak Atatürk”** konulu araştırmasında, siyasi bir lider olarak özelliklerini irdelemiştir. Bunları: **“Ana ilkelerde tavizsizlik”, “gerçekçilik”, “eyleme yönelik olma”, “demokratik ruh”, “motivasyon ve ikna kabiliyeti”** olarak sınıflandırmıştır. Her özellik ile ilgili Atatürk’ü teyit eden görüşlere yer vermiş, Atatürk’ün hayatından örnekler sunmuştur.

Baykal (1999) tarihli **“Mustafa Kemal Atatürk’ün Liderlik Sırları”** adlı kitabında, Atatürk’ü kendi sözleri ve anekdotlarla incelemiştir. Atatürk’ün liderlik özelliği olarak elli özellik tespit etmiş ve bu elli özellihte Atatürk’ün liderlik karizmasını yansıtmaya çalışmıştır. Her özellik, Atatürk’ün kendi sözleri ve anekdotlarla aktarılmış, sonuç olarak ise yazar bu söz ve anekdotlardan yapılması gereken ya da yapılmaması gereken prensipler belirlemiştir. Bu prensiplerde Atatürk’ün liderlik karizmasının, liderlik özellikleri bazında özeti yapılmıştır

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu araştırma dokümanter bir araştırmadır. Alanyazın taranarak Atatürk'ün eğitimsel liderliği Atatürk İlkeleri açısından açıklanmıştır.

Atatürk'ün Eğitimsel Liderliği Atatürk İlkeleri ile ele alınmıştır. Bu ilkelerin topluma yerleştirilmesinde Atatürk'ün liderliğinin rolü varolan belgelerin incelemesiyle elde edilmeye çalışılmıştır. Atatürk'ün söz ve davranışları, her ilke ile bağlantı kurularak ele alınmıştır. Bu söz ve davranışlar, farklı liderlik yaklaşımları tanıtılarak yer yer aralarındaki ilişkiye değinilmiştir.

Bu araştırmada Genel Kurmay Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve diğer kütüphanelerde kaynak taraması yapılmış, Yükseköğretim Kurulu Yayın ve Dökümantasyon Dairesi'ndeki ilgili tezlere ulaşılmıştır.

Bu yönüyle araştırmanın yöntemi betimsel yöntemdir. Betimsel yöntem (Kaptan, 1998: 59) olayları, obje ve problemleri anlama ve anlatmada ilk aşamayı oluşturur. Bilimsel etkinlikler olayların betimlenmesiyle başlar. Bu sayede onları iyi anlayabilme, gruplayabilme olanağı sağlanır ve arasındaki ilişkiler saptanmış olur.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma probleminin çözümü için toplanan veriler, yöntem bölümünde açıklanan yöntemle irdelenmiş ve ilgili yorumlara yer verilmiştir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Birinci alt problem, “Cumhuriyetçilik İlkesinde Atatürk’ün Eğitimsel Liderliğinin Önemi Nedir?” biçiminde ifade edilmişti. Aşağıdaki paragraflarda bu sorunun yanıtı verilmektedir.

Bu soruya yanıt bulmak amacıyla Atatürk’ün söz ve davranışları, Atatürk’ün İlkeleri açısından ele alınmış ve irdelenmiştir.

Atatürk’ün Cumhuriyetçilik ilkesi, yönetimde bağımsızlık, halk egemenliğine dayalı, halk tarafından halk adına halk için kurulmuş yönetim demektir. Kendini yönetmeyen, halkın yönetimde söz sahibi olmadığı toplumlar bağımsız sayılamazlar, bağılıdırlar (Kansu, 1969: 60). Cumhuriyet halkın hükümetidir. Böyle bir hükümette idare edenler kanunun çıkarını daima göz önünde bulundurmak ve kendi menfaatlerinin de halk menfaatiyle beraber olduğunu unutmamak zorundadırlar.

Cumhuriyette kitle, halk dediğimiz geniş bir topluluktan ibaret ise buna demokratik cumhuriyet adı verilir. Bir anlamda cumhuriyet demokrasinin en gelişmiş şeklidir. Atatürk'e göre, "demokrasi prensibinin en mantıklı uygulamasını temin eden yönetim şekli, cumhuriyettir" (Eroğlu, 1989: 3). Atatürk'ün devlet ve toplum konusundaki temel düşüncelerinin temelinde yukarıda ifade edilen yönetim anlayışı yatmaktadır. Bu yönetim anlayışını benimsemesi Osmanlı toplumunun sonunu hazırlayan olayları iyi kritik etmesinden kaynaklanmaktadır.

Atatürk'e göre Osmanlı devleti bir saltanat devletidir. Osmanlıda bütün faaliyetler tek bir kişinin emellerini gerçekleştirmek için yürütülmüştür. O tek kişide padişahdır (Heper, 1986: 63). Toplumsal yaşamın dinamiğini toplumu yöneten anlayışta gören Atatürk'ün amacı bu yönetimin derhal değiştirilmesi yönünde olmuştur. O'na göre devlet tek bir kişiye hizmet etmemeli, halkın devleti olmalıdır. Cumhuriyet yönetimi bu amaca hizmet etmek için kurulacaktır.

Atatürk istiklal savaşına siyasi kongreler ile başlamıştır. Kuvayi Milliye devrini düzenli orduya dönüştürerek, bütün kurtuluş hareketini de, Büyük Millet Meclisi içinde çalışarak gerçekleştirmiştir. Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Lozan Anlaşmasıyla bütün devletler tarafından tanınan bir devlet haline geldiği yıl Cumhuriyetin ilanını gerekli bulmuştur (Afetinan, 1970: 104). Atatürk Cumhuriyet rejiminin kurulmasını samimiyetle isterken bu yolda önemli adımların da öncüsü olmuştur. Etrafindakileri bu konuda bilgilendirirken eyleme geçme konusunda da onlarla ortak kararlar almıştır. O çalışmalardan birini Afetinan (1970:104) şöyle aktarmaktadır. 1930 yılının yaz ayları. Büyük elçilerimizden Fethi (Okyar) Bey izinli gelmiş ve Yalova'da Atatürk'ün misafiri bulunuyordu. Fethi Bey Atatürk'le gündüz yemeklerde ve gezintilerde Avrupa da bilhassa İngiltere ve Fransa'daki siyasi partilerden ve iktisadi olaylardan söz ederdi. Atatürk çoğunlukla Fethi Bey'i konuşturmayı yeğlerdi. Bir gün Fethi Bey'e şöyle demişti: "Fethi Bey siz bu dediklerinizi yapabilmek için bir parti kurunuz. Ben size bu işte yardımcı olacağım"

Çevresindekileri yeni amaçlara güdülerken onların arkasında eğitsel rehberliği de elden bırakmamıştır. Siyasi tartışmaların yapıldığı bir gece

toplantısında sorular sorup cevaplar ararken bir defasında kendi sorusunu cevaplamak durumunda kalmıştır. Soru : İnsanların tarihten alabilecekleri dersler neler olmalıdır? İdi. Bu soruya cevabı şöyle olmuştur: Her devletin kurumlarının oluşmasında ve yok olmasında birçok sebep vardır. Örneğin Osmanlı İmparatorluğunun doğmasında ve yıkılmasında da bu sebepleri görmek mümkündür. Bu sebepler yeni zamanın anlayışlarına ışık tutmaktadır. İşte bu gibi sebepler altında da Türkiye Cumhuriyeti oluştu. Bu aşamada oluşan Cumhuriyet Halk Fırkası karşısında bazı siyasi zümreler Cumhuriyetçilik fikrine sahip olmadıklarından yaşamak hakkı bulamadılar. Fakat bu durum karşısında hatıra gelen önemli sorunlar vardır. İlk söylenebilecek sorun Meclis yalnız, bir parti mensuplarından olunca, o partinin iktidarındaki hükümetinin icraatı tartışma ve tenkit edilemeyecektir (Afetinan: 1970: 105).

Atatürk Cumhuriyet ile eğitim arasında vazgeçilmez köprüler kurmuştur (Bursalıoğlu: 1994: 8). Atatürk, Cumhuriyet idealini Atatürk, eğitim çalışmalarıyla gerçekleştirmek zorunda olduğunu biliyordu. O, ulusal egemenliğin altın anahtarı olarak eğitimi görüyordu (Ozankaya, 1994: 21). “Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir” diyen Atatürk, eğitim ve öğretime çok önem vermiştir.

“Hayatta en gerçek yol gösterici ilimdir” dediği zaman, ilmin yol göstericiliğini, hayatı aydınlatacağını “yol gösterici” kelimesiyle ifade eden Atatürk bununla yetinmeyerek “En gerçek” sıfatını da eklemek ihtiyacını hissetmiştir (Afetinan, 1971 : 20). Bu duyarlılığını yaşamının birçok kesitinde görmek mümkündür. Afetinan (1971: 21)’a göre; Atatürk’ün etrafındaki toplanmalar çok çeşitlidir. Gündüzleri özel kütüphanesinde daima birkaç kişi ile çalışır ve belirli konular üzerinde çalışmalar yapardı. Bunlar otomobil ve motor gezintilerinde devam eder ve çoğunlukla Ankara’da çiftlik evlerinde ya davetlilerle ya da halk ile doğrudan doğruya belli meseleleri konuşur ve fikirlerini sorardı.

Bu özellikler O’nun hem öğrenen lider olduğunu hem de öğretimsel lider olduğunu göstermektedir. Bilgilerini paylaşmaktan, onları kritik etmekten hoşlanan Atatürk’ün kendi kendini ve toplumu böyle eğittiğini söyleyebiliriz

Atatürk, Sivas Kongresi’inde Amerikalı gazeteci Mr.Brown’la konuşurken köylülerin eğitilmesi gereğine işaret eder (Başgöz, 1995: 274). En zor şartlar altında dahi Atatürk’ün düşündüğü şey değişimin ancak eğitimle gerçekleşeceğine olan inancıdır. Kafasındaki Cumhuriyet fikrinin temellerini ülkenin içinde bulunduğu koşullar ne olursa olsun bir yandan değişik vesilelerle anlatmaktadır. Atatürk’e göre (Başgöz, 1995: 274):

“Eğitim okul demektir. Türk halkı, iyi bir eğitim görmeli, iyi bir hükümete sahip olmalıdır. Türk köylüsünün pek azı okur yazardır. Ama köylüler ilerlemeye isteklidir, çocuklarının iyi eğitim almasını ve Müslümanlığın değerler sistemi ile donanmasını isterler”.

15 Temmuz 1921’de toplanan ‘Birinci Maarif Kongresi’nde ağır savaş koşullarına işaret ettikten şu açıklamayı yapar (Başgöz, 1995: 274):

“Ancak geniş imkanlara ve vasıtalara sahip olana kadar geçecek savaş yıllarında dahi, dikkat ve itina ile işlenip, çizilmiş bir “milli eğitim” programı vücuda getirmeye gayret etmeliyiz: Biz “milli eğitim” programından söz ederken eski devrin hurafelerinden, fikri niteliklerimizle hiçbir ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğu’dan ve Batı’dan gelen bütün etkilerden uzak, milli ve tarihi karakterimize uygun bir kültür kastediyorum”.

Atatürk bu ve buna benzer ifadeleri ülkenin en zor koşullarında vurgulamıştır. Bu görüşler kurulacak olan Cumhuriyet’in temelini bilimsel düşünce ve kültür olduğunun mesajını vermektedir. Medrese zihniyetinden ve skolastik düşüncenin dar kalıplarından kurtarılmış bir eğitim ve öğretim yeni kurulacak olan devletin temel amacı olmuştur. Güçlü bir ulus olmanın ve öyle kalmanın yolu olarak görülen, milli ve tarihi karakterimize uygun bir yaşam felsefesi Atatürk’ün kültürel liderliği ile yolunu bulmuştur. Atatürk’e göre (Eroğlu, 1994: 124): “Hükümetin en verimli ve en önemli vazifesi eğitim işleridir. Eğitimidir ki, bir milleti ya hür ya bağımsız, şanlı, yüksek bir cemiyet halinde yaşatır ya da bir milleti esaret ve sefaletle terk eder.”

Bu görüşlerin ışığı altında Atatürk Cumhuriyet rejiminin, faziletli ve namuslu insanlar yetiştireceğine dikkat çeker,O'na göre, ileri ve medeni bir toplum olmak Cumhuriyet yönetiminin önemini vurgular.

Atatürk göre, Cumhuriyet, dilce, kültürce apayrı olan ulusların, ulus geleneklerine göre gerçekleştirdikleri döngünün ortak adıdır. O da bütün kavramlar gibi, soyut bir sözden başka bir şey değildir. Cumhuriyete değerini veren, olaylardır. Geçmişte yaşanmış, bu gün yaşanan, gelecekte yaşanmaya degecek olan olaylar (Baltacıoğlu, 1973: 58). Atatürk yaptığı bütün eylemlerin temelini kültüre ve bilime dayandırmıştır. Bu eylemleri ise topluma her fırsatta yer ve zaman ayırımı yapmadan açıklamıştır. Atatürk'ün bu eğitsel yanını birçok açıklamasında görmek mümkündür (Kongar, 1998: 44).

“Şüphesiz, her insan cemiyetinin kültür, yani medeniyet derecesi bir olmaz. Bu farklar devlet, fikir, iktisadi hayatların her birinde ayrı ayrı göze çarptığı gibi bu fark üçünün bileşimi üzerinde görülür. Önemli olan sonuç üzerindeki farktır. Yüksek bir kültür, onun sahibi olan millete kalmaz, diğer milletlerde de tesirini gösterir. Büyük kıtalara yayılmış olur. Belki bu itibarla olacak, bazı milletler yüksek ve yayılmış kültüre, medeniyet diyorlar”

Atatürk, Ziya Gökalp'in 'kültür' ve 'medeniyet' ayrımını da eleştirerek, medeniyet kültürden başka bir şey değildir,(Kongar, 1998: 44) der. Bu açıklamasıyla ayırt edilmesi güç olan hars ile medeniyet kavramlarının anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Atatürk bir başka ifadesinde eğitimin Cumhuriyet yönetimi için önemini vurgular (Deligönül, 1982: 78):

“Ulusumuzu gerçek mutluluk ve esenliğe ulaştırmak istiyorsak ve ulusumuza güvenilir ve verimli bir gelecek sağlamak istiyorsak, bizi ölümden kurtaran ve yaşama götüren bugünkü yönetim biçimimizin sonsuzluğunu istiyorsak, bir an önce büyük, eksiksiz aydınlık bir bilgi ordusuna sahip olmak zorunda bulunduğumuzu yadsıyamayız.”

Öğretmenleri Cumhuriyet için vazgeçilmez gören Atatürk, her fırsatta bu konuya değinmekten geri kalmamıştır. Bu konuşmalarıyla halkı etkilemesini bilmiştir. Cumhuriyet idealinin canlı tutulması için, girmiş olduğu bütün ortamları değerlendirmiş, içinde bulunduğu topluluğun özelliğine göre ifadelerini kullanmıştır. 25 Temmuz 1924 Öğretmenler Birliği Kongresi üyelerine Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar'ın verdiği çay şöleninde öğretmenlere şöyle seslenmektedir (Deligönül, 1982: 79-80):

“Öğretmenler,

Yeni kuşağı, cumhuriyetin özverili öğretmen ve öğrencileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni kuşak sizin eseriniz olacaktır. Eserin değeri, sizin beceriniz ve özveriniz ölçüsüyle orantılı bulunacaktır. Cumhuriyet; düşünce bakımından, bilimce, fence, bedence, güçlü ve yüksek karakterli koruyucular ister. Yeni kuşağı, bu niteliklerde ve yetenekte yetiştirmek sizin elinizdedir. Seçkin görevinizin yerine getirilmesine yüksek emeklerle varlığınızı adayacağımıza hiç kuşum yoktur.

Erkek ve kız çocuklarımızın özdeş biçimde bütün öğrenim basamaklarındaki öğretim ve eğitimlerinin işe, eyleme dayanması önemlidir. Ülke çocukları öğrenim basamaklarında, ekonomik yaşamda etkin, etkili ve başarılı olacak biçimde donatılmalıdır. Ulusal ahlakımız, uygar temellerle ve özgür düşüncelerle geliştirilmeli ve güçlendirilmelidir. Bu çok önemlidir, özellikle dikkatlerinizi çekerim. Korkutma temeline dayanan ahlak, bir erdem olmadıktan başka, güvene de yaraşır değildir.

Arkadaşlar, yeni Türkiye'nin birkaç yıla sığdırdığı askeri, siyasal, yönetsel devrimler sizin, sayın öğretmenler, sizin toplumsal ve düşünsel devrimdeki başarınızla sağlanacaktır. Hiçbir zaman uslarınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden 'düşüncesi hür, vicdanı hür, kültürü hür' kuşaklar ister.”

Cumhuriyeti yaşatacak kesimin öğretmenler ve gençler olduğunun bilinciyle, bilime dayalı, etkin, özgür düşüncelerle desteklenmiş eğitimsel çabaların önemini yukarıdaki paragraflarda görmek mümkündür. Toplumun eğitiminin yeri ve zamanı Atatürk'e göre yoktur. Bunu her sözünde ve davranışında görmek mümkündür.

Atatürk Cumhuriyet idealini yeri geldikçe yabancılara da açıklamaktan çekinmemiştir. Sivas Kongresi'ne gözlemci olarak katılan Louis Brown'a ülkenin savaşı kazanacağını, bağımsız olacağını, cumhuriyetin duyurulacağını söylemişti. Yine Amerikalı General Harbour'd'un kendisi ile Sivas'ta yaptığı görüşmede de aynı bağımsızlık düşüncelerini söylemişti. General'in Türk bağımsızlığının kazanılmasına inançsızlığını belirterek 'unutmayın ki uluslarda intihar edebilir' uyarısı ve başaramazsa ne yapmayı düşündüğünü sorması üzerine O, "Bir millet mevcudiyetini ve istikbalini sağlamak için düşünülen her atılım ve özveri yapıldıktan sonra başarır. Ya başaramazsa demek o ulusun öldüğüne hükmetmek demektir. Bir ulus özverili atılımlarını gerçekleştirdikçe başarısızlığı söz konusu olamaz" yanıtını vermiştir (Akgün, 1986: 8).

İnsan topluluklarının hayatı, tek insanınki gibi, tamamına erişmiş değildir. Hiçbir tarihi insan topluluğu, hiçbir ulus olmuş bitmiş gerçek değildir, daha olacak olan, olması istenilen bir gerçektir. Bir insan topluluğunun hayat planı, bu topluluğun kendisi için hayal ettiği olanaklardan örülmüştür (Gökberk, 1998: 82). Atatürk'ün ideali gibi, zafer onu düşündükçe ve onun olacağına inandıkça vardır. O'nun yeni yaşam ideali gerçek yaşamın doğurgularıyla varolan yaşamdır. Bunu gerçekleştireceği paradigmanın adı ise Cumhuriyettir.

Hayatın, gerçekçi-idealci anlayışıyla gözlerini ileriye diken Atatürk yüksek bir utku uyandırmıştır. Bu utkusunu, tüm yaşamı boyunca toplumuna yansıtmıştır. Atatürk toplumuna Goethe'nin "yeryüzünde en yüksek mutluluk" dediği kişiliğini buldurmayı hedeflemiştir (Çambel, 1998: 130).

Atatürk'ün Cumhuriyetle ilgili düşüncelerinin ne zaman oluşmaya başladığı merak konusu olmuştur.

Ali Fuat Cebesoy'un "Sınıf Arkadaşım Atatürk" adlı eserinde, Atatürk'ün 1902 yılında henüz Harp Akademisinin birinci sınıfında bulunduğu sırada, Osman Niyazi Paşa ile Osmanlı Devleti'nin geleceği üzerine yapmış olduğu bir konuşmada

Atatürk'ün batının yönetim şekillerinden söz ettiğini, inkılap sözünü dile getirdiğini belirtmektedir (Eroğlu, 1989: 17).

Atatürk'ün bu konuşmasında Cumhuriyet yönetimini kastettiği anlaşılmaktadır. Uzak görüşlülüğüyle yıkılan bir devletin kaçınılmazlığını görüp, Cumhuriyeti yeni kurulacak bir devlet için uygarlık kapısı olarak görmesi, o zamanın koşullarında düşündürücüdür.

Atatürk insan aklının ortak değerlerinden çıkan uygarlığın batıda varolduğuna inanıyordu. Ancak bu uygarlık olduğu gibi aktarılmamalı, milli benliğimizden akla ve ilme uymayan unsurların temizlenmesiyle elde edilen öz, bu uygarlığın akılcı değerleriyle yeniden işlenmeliydi (Yavuz, 1990: 85).

Atatürk'ün idealini kurduğu Cumhuriyetin yerleşmesinde önemli bazı köşe taşları vardır. Bunlar Cumhuriyetin toplum genelinde yaygınlaşması için gereklidir. Bu köşe taşlarını şöyle sınıflayabiliriz.

- *Ulusal egemenlik
- *Serbest düşünce ve bilim
- *Kadın aydınlanması ve ailenin demokratikleşmesi
- *Atatürk'ün eğitim ilkeleri

Atatürk, egemenliğin topluma ait olmasını, toplumdaki çıkmasını öngörmüştür. Çünkü egemenlik kendinden üstün hiçbir güç tanımaz. Eğer bu güç toplumun içinden değil dışarıdan geliyorsa o zaman sömürge vardır, denir. Teokratik yada monarşik egemenlikleri toplumun gelişme ve değişmesinin önünde engel olarak gören Atatürk "Ulusal Egemenlik" görüşünün altını çizer. Tarih boyunca Türk devletlerinde egemenliğin ulus içinden bir aileye tanındığı görülmüştür. İslam'ın kabulünden önce kurulan Türk devletlerinde bu seçkin aileye Gök Tanrı'nın egemenlik hakkını verdiği kabul edilirdi. Bu kabul o ailenin ulusu yönetme hakkına mutlak olarak sahip olduğunun göstergesiydi. İslam'ın benimsenmesinden sonra da alışılan egemenlik anlayışı sürdürülmüştür. Yani Osmanlı Devleti'nde de egemenliğin bir Osmanlı

ailesine ait olduğu görülmekteydi. 19. yüzyıldaki reform hareketleri sırasında padişahlar kişisel egemenliklerine sınır koymamaya özellikle çaba harcamışlardır. İlk anayasayı, kendi egemenlik hakkına dayanarak veren 2.Abdulhamit, bu anayasa ile hiçbir yetkisini sınırlatmamıştır. Yani anayasada bazı demokratik değişiklikleri yapan ulus değil, egemenliklere sahip padişahtı. Fransız devrimiyle dünyaya açılan “ulusal egemenlik” Osmanlı Devleti’nde hiçbir zaman yerleşmemiş, adının anılması mümkün olmamıştır. Osmanlı aydınları da egemenlik hakkını Osmanlı ailesinden alıp tümüyle ulusa vermek düşüncesine sahip olmamışlardır. Sadece ulusa bazı haklar verilmesini ve padişahın bazı haklarının sınırlandırılmasını istemişlerdir (Mumcu, 1988: 97-102).

Oysa Atatürk’ün ulusal egemenlikten yana olan çizgisi öğrencilik yıllarına kadar uzanır. O, Fransız devrimcileri gibi düşünerek egemenliğin ulusa ait olmasını savunmuştur. Yönetim şekli olarak kurmak istediği Cumhuriyet’i ise ulusal egemenlik anlayışının bir sonucu olarak kaçınılmaz görmüştür.

Atatürk’ün ulusal egemenlik fikri temellerinin, 16. yüzyıl Avrupa kökenli olduğunu görmek mümkündür. Atatürk kişisel heyecanının peşinde günübirlik duygularla değil, temelini toplumbilimin kaynağından alan arı duygularla ulusal egemenlik fikrini savunmuş ve onu yaşama geçirmeye çalışmıştır.

14.yüzyılda bir ortaçağ düşünürü olan Podavalı Marsello, yasama ve yürütmenin birbirinden ayrılması gereği üzerinde durmuş ve yasamanın mutlaka toplum tarafından yapılmasına işaret etmiştir. Belki, Dünyada ilk defa Marsello topluma ait olan egemenliği bu şekilde ortaya koymaya çalışmıştır. Yine ortaçağ düşünürlerinden Akinaslı Sen Thomas, “ilahi kudrete ait olmakla beraber, egemenliğin kullanılmasına ilahi kudret karışmıyor, bunun tayinini insanlara bırakmıştır” diyor (Dal, 1991: 29-30).

Atatürk ise, aynı mantıkla egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olması gerektiğini vurguluyor. Demokratik Cumhuriyetin kaçınılmaz sonucu olarak ulus egemenliğini görüyordu. Kuramsal olarak tartışılan, düşünürlerin düşüncesinde

Avrupa'da filizlenmeye başlayan ulusal egemenlik anlayışını keşfetmek ve geleceğin paradigması olarak topluma sunmak Atatürk'ün vizyoner liderliğinin bir göstergesidir.

Bu konudaki kararlılığını Atatürk'ün şu sözlerinde görmek mümkündür (Doğan, 1986: 141):

“Türkiye halkının her koşulda hakimiyetine sahip olduğunu bir defa ve katiyetle tekrar ediyorum. Hakimiyet hiçbir mana, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve işaretle iştirak kabul etmez. Unvanı halife olsun, ne olursa olsun hiç kimse bu milletin geleceğinde ortaklık sahibi olamaz. Millet buna katiyyen müsaade edemez. Bunu teklif edecek hiçbir milletvekili bulunamaz.”

Atatürk ulusal egemenlik bağlamında Cumhuriyet idealini yaşatacak siyasal sistemin çok partili siyasal sistem olduğunu biliyordu. Fakat inkılapların henüz kökleşmediğini de bildiğinden böyle bir atılımı yapmaktan kaçınmıştır. Fakat yine de çok uzun denmeyecek bir zaman sonra 1930'da Serbest Fırka denemesine girişmiştir. Sonuç istenilen gibi olmamış ve fikra kısa sürede dağıtılmıştır. Atatürk'ün Cumhuriyet'i gençliğe emanet etmesindeki önemli nedeni ise çağdaş demokratik bir toplumun belli bir süreç sonunda, yeni nesille oluşturulabileceğine olan inancından kaynaklanmaktadır. Cumhuriyet fikrini gerek düşünsel gerek eylemsel boyutta yaşama geçirme konusunda temkinli davranmış toplumun olgunlaşmasını beklemiştir. Fakat bu bekleyişin toplumda bir boşluk yaratmasına fırsat vermemiştir.

“Uygarlığın yüceliği ve gücü karşısında ortaçağa yaraşır düşüncelerle, ilkel asılsız şeylere inanmakla yürümeye çalışan uluslar yok olmaya ya da tutsak ve horlanarak yaşamaya mahkumdurlar.”

Devrimler yalnız başlar, ama devrimin bitişi diye bir şey yoktur. Başlamak ve bitmemek, gerek doğada gerekse devrimin evrimle benzer olan ortak yasasıdır”(İnan, 1996: 171).

Atatürk ilkelerinin birincisi olan Cumhuriyetçilik önemli bir sürükleyicidir. Atatürk ise sürükleyici bir lider olarak, her sözü ve davranışıyla bunu onaylatmıştır. Bu konuda şöyle der: “Ben bin bir durum karşısında yıkılacak bir insan olsa idim, büyük işlerin rehberliğinde, milletim beni yalnız ve yaya bırakırdı. Milletimin iyi niyetine daima minnettarım” (İnan, 1996: 171).

Atatürk ulusal egemenliği, toplumsal alanda yaygınlaştırmak için eğitimin, kaçınılmazlığını vurgular. O'nun için en önemli şey Türkiye'nin bağımsızlığına milli sanatına düşman olan unsurlarla mücadele etmektir. Aksi halde o toplumun hayat ve istiklalinin devamını mümkün görmez. Özellikle sanata verdiği önemi, bağımsızlığın ve istiklalinin en gerekli unsuru gibi görür. Bu duruma Atatürk'ün sözleriyle bakacak olursak (İmer, 1989: 10):

“Dünyada her milletin varlığı değeri, özgürlük ve bağımsızlık hakkı, sahip olduğu ve yaratacağı uygarca eserlerle orantılıdır. Uygarca eser yapmak yeteneğinden yoksun olan milletler, özgürlük ve bağımsızlıklarını kaybetmeye mahkumdurlar. Uygarlık yolunda yürümek ve başarılı olmak hayatın şartıdır. Bu yol üzerinde duraksayanlar yada bu yol üzerinde ileri değil geriye bakmak gafillik ve cahilliğinde bulunanlar genel uygarlığın çoşan seli altında boğulmaya mahkumdurlar.”

Toplumun nabzını tutmak ve ulusal egemenliğin kaçınılmazlığını ve vazgeçilmezliğini vurgulamak için Atatürk önemli bir görev üstlenmiştir. Söylev ve demeçlerinde “Cumhuriyet ve ulusal egemenlik” için etkileyici açıklamalarda bulunmuştur. Toplumu doğal yoldan eğitmenin, etkilemenin en önemli aracı olarak, toplantıları ve ziyaretleri kullanan Atatürk çoğu konuşmasında ulusal egemenlik ve cumhuriyet idealini görmek mümkündür (İmer, 1989: 10-40):

“Yabancı bir devletin himaye ve egemenliğini kabul etmek, insanlık unsurlarında acizliğini ve miskinliğini itiraftan başka bir şey değildir. (1922)

....

“Milli egemenlik, milletin namusudur, onurudur, şerefidir. (17 Şubat 1923)”

....

“Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve bozgun vardır. Her ilerlemenin ve kurtuluşun anası, özgürlüktür. Sonsuz bir özgürlük düşünülemez, hakların en büyüğü olan yaşama hakkı bile kayıtsız şartsız değildir.”

....

“Tek kişinin egemenliğine ve onun simgelediği uğursuz bir yönetim şekline doğrultulacak bir silah kutsaldır.”

....

“Ulusal egemenlik öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taht ve taçlar yanar, taçlılar yok olur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş müesseseler her an yıkılmaya mahkumdurlar.1924.”

....

“Ey Türk Gençliği, birinci vazifen, Türk istiklal ve cumhuriyetini sonsuza kadar korumak ve savunmaktır.”

....

“Benim değersiz vücudum elbette toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti sonsuza kadar ayakta kalacaktır. 19 Mayıs 1926

Farklı zamanlarda söylemiş olduğu bu sözlerinden çoğaltmak mümkündür. Ancak hepsinin ortak yönü, sonsuza kadar yaşamasını gerekli gördüğü ulusal egemenlik ve cumhuriyet umdesidir. Bu umdeyi her fırsatta söylevlerine alması amaçlı ve bilinçlidir. Kara tahta başında alfabeyi öğretir gibi, topluma kurduğu cumhuriyeti öğretme yolunu tutmuştur. Bunu ısrarla savunmuştur. O, tek kişinin egemenliğine ve onun simgelediği yönetim şekline doğrultulacak silahları kutsal sayacak kadar kararlı ve idealisttir.

Atatürk’ün birçok ifadesinde, cumhuriyeti gençlere ve öğretmenlere teslim ettiğini görürüz. Böylece bir toplumun en dinamik ve bilinçli kesimlerini, taraf olarak görevlendirmiştir. Bu taraf açık bir ifade ile cumhuriyet tarafıdır. Her koşulda cumhuriyeti savunma ve koruma görevini gençlere ve öğretmenlere vermiştir.

Cumhuriyetçiler bu düzenin nasıl kurulduğunu ve hedeflerini, ilkelerini hatta yöntemlerini iyi bilmek zorundadırlar (Bernard, 1970: 239). Cumhuriyetin değerini bu sözlerle ifade eden Lewis Bernard, sürekli canlı tutulması gereken cumhuriyet idealinin ulusal egemenlik ilkesinin bilinme zorunluluğuna dikkat çeker. Atatürk'ün bu anlamda ne kadar iyi bir eğitimci olduğunu yukarıdaki paragraflarda görmek mümkündür.

Cumhuriyet, ulusal egemenlik ve demokrasi üçgenini insanlığın tek çıkar yolu gören Atatürk, özellikle demokrasi uygulamasının başlangıcını Sümerlere kadar götürür (Doğan, 1986: 141). Sürekli öğrenen ve öğrendiklerini her fırsatta toplumuna aktaran Atatürk'ün bu konudaki açıklaması ise şöyledir (Baydur, 1981: 44):

“Demokrasi bundan yedi bin sene evvel Elcezire’de beşeriyetin ilk medeniyetini kuran Sümer, Elam, Akad kavimlerinde uygulanmıştır. Demokrasi prensibi, egemenliği kullanan vasıta ne olursa olsun esas olarak, milletin egemenliğe sahip olmasını ve sahip kalmasını gerektirir.”

Toplumların mutluluğunu ulusal egemenlik cumhuriyet ve demokraside gören Atatürk, bir yandan düşünüp yazıp, bir yandan da bunların yaşamla olan bağlarını kurmuş ve uygulamaya geçirmiştir. Uygulayıcı olarak davranışlarıyla örnek olmuş, insanları eğitmiştir. Düşünsel eğiticiliği kadar uygulayıcı eğiticiliğini de ön plana çıkarmasını bilmiştir. Çünkü O'nun yaşam ideali başkalarının mutluluğu üzerine kuruludur. O'na göre: (Akay, 1964: 32-33).

“Bütün insanlığın varlığını kendi kişiliklerinde gören adamlar mutsuzdurlar. Besbelli ki, o adam birey sıfatıyla yok olacaktır. Herhangi bir kimsenin, yaşadıkça sevinçli ve mutlu olması için gereken şey kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır. Akli başında bir adam ancak bu suretle hareket edebilir. Hayatta tam zevk ve mutluluk, ancak gelecek kuşakların şerefli varlığı için çalışmakta bulunabilir.”

“Bir insan böyle hareket ederken benden sonra gelecekler acaba böyle bir ruhla çalıştığını fark edecekler mi? diye düşünmemelidir. Hatta en mutlu olanlar, hizmetlerinin bütün kuşaklarca bilinmemesini tercih edecek karakterde bulunanlardır...”

“Elbet kendimiz için bütün gerekli şeyleri düşüneceğiz ve gereğini yapacağız. Fakat bundan sonra bütün dünya ile ilgileneceğiz.”

Lessing, “Kazara karşıma Tanrı çıksa ve bana: İşte bir elimde gerçekler var, ötekinde ise gerçeğe götüren yol, seç bakalım bunlardan birini dese. Ben, Ey Tanrım sözünü ettiğin gerçekleri sen kendine sakla yada aklını kullanmaktan yoksun kullarına ver. Sen bana yalnızca gerçekleri arayıp bulmaya yarayan aracı ver, yeter” derdim, demiş (Dafi, 1997: 36). Atatürk’ün çağdaş uygarlık için hiçbir dogma tanımaması ve gerçek yol gösterici olarak ‘bilim’i görmesi, Aşık Veysel’in deyişiyle, “uzun ince bir yolda” durmadan insanın gerçeği aramasıdır. Atatürk toplumu için gerçeğe götüren yolu seçmiştir. Bu da ulusal egemenliğe dayalı, demokratik cumhuriyet yönetimidir.

Cumhuriyet bilim ile aydınlanır. Aydınlanma (Gökberk, 1986: 292) insanın kendi suçuyla düşmüş bulunduğu ergin olmayış durumundan, yani kendi aklını bir başkasının kılavuzluğu olmadan kullanamayışı durumundan kurtulmasıdır. “Aklını kendin kullanma cesaretini göster” sözü “Aydınlanma Çağının” parolası olmuştur. Aydın insan bilimi rehber edinir. Alıcı değil dağıtııcıdır.

Suçu kendi aydınlığını insanlarla paylaşmak olan Galilie’yi suçlu ilan eden kilise, yaşadığı zindandan kurtulmasını bildiği doğruları yok saymasına bağlamıştır. Fakat Galilie dışarısının onun yaşadığı zindandan daha karanlık olduğunu bilir. O’nun görevi bu karanlığı dağıtmaktır. Bu nedenle O bir aydın olarak her zaman huzursuzdur. Çevresini, toplumları, insanlığı şekillendiren, dünyayı yaşanabilir yapmaya özen gösteren insandır. Aydın insan kendi kendine görev yükler. Birilerinin onu göreve çağırması gerekmez. Hiçbir dünya görüşünün dünyayı tek başına anlamaya, onu kavramaya yetmeyeceğini bilir. Aydın insan kendisini belli düşüncelerin sınırlı kalıpları içine tutsak etmez. Koskoca evrenin döngüsü içinde ne kadar önemsiz olduğunu bilecek kadar kesin görüşlüdür. Büyük İskender’e en iyi

bildiği şey sorulunca “Dünyayı kendime boyun eğdirmeyi bilirim” der. Descartes ise bu soruya herkesin bildiği “Bir şey biliyorum, o da hiçbir şey bilmediğimdir” der. Gücünün sınırını bilir, yapacak ne kadar çok şey olduğunun bilincindedir. Sokrates, düşünceleriyle çevresini aydınlatmaya çalışmakta, sömürü düzeninin kölesi haline gelmiş insanları uyandırmaya uğraşmaktadır. Bu nedenle otoritesinin sarsılacağından korkanlar O’nu ölüme mahkum ederler. O gerçekleri yok saymaktansa ölümü yeğler. Savunduğu fikirlerden halkı aydınlatma çizgisinden vazgeçmez (Özbek, 1997: 7).

Atatürk’ün koşulları da yukarıda ifade edilen filozofların koşullarından farklı değildir. Her halde toplumsal değişimi gerçekleştirmek için bilimin öncülüğünde yola çıkan Atatürk bir an bile yılgınlığa düşmemiştir. İnanıldığı yolda şaşmadan yürüyen, çok kısa zamanda çağdaş atılımlarıyla topluma yeni bir elbise giydiren ve ödünsüz bu yenilikleri sürdüren Atatürk, toplumuna şırmarmadan ve alçakgönüllülükle yol almasını gerektiği mesajını verir.

Görüldüğü gibi Atatürk’ün rehberi bilimdir. Atatürk bilimi Anadolu topraklarında etkin kılmak istiyordu. Ama geleneklerine aşırı bağlı bir toplumun bilim ile tanıştırılmasının pek kolay olmadığı da açıktır. Mardin (1986:42)’e göre; ana sorun bilimin temel öge olarak dinin yerine nasıl geçirileceği idi. Anadolu’da ‘din’ evrenle bağlantılı en yüksek meşruiyet kaynağını oluşturuyordu. Atatürk’ün evreni ise, doğa yasalarının evreni idi. Atatürk’ün doğa yasalarını Cumhuriyetin temel felsefesine oturtma çabası bilim’i bir ‘uygar din’ olarak gördüğünü kanıtlar. Yani Atatürk’ün dini toplumsal bir olgu saydığını ve bilimi, dinin bu toplumsal işlevinin yerine koymak istediğini gösterir.

Atatürk, bilimin ulusların ilerlemesindeki önemini kesin olarak şu sözleriyle ifade eder (Gökberk, 1986: 304-305):

“Akla uygun hiçbir nedene dayanmayan birtakım geleneklerin, inanışların korunmasında direnip duran ulusların ilerlemesi çok güç olur. Belki hiç olmaz. İlerlemek yolunda bağları ve koşulları aşamayan uluslar çağa uygun, akla uygun bir yaşam içinde olamazlar, genel yaşamda

görüŖü geniŖ olan ulusların ellerine düŖüp onlara tutsak olmaktan kurtulamazlar.

Bütün bu gerçeklerin ulusça iyi anlaŖılması ve ie sindirilmesi için her Ŗeyden önce bilgisizliği gidermek gerekir. Bunun için öğretim programımızın, eğitim davranıŖımızın temel taŖı, bilgisizliği gidermek olmalıdır. Bu bilgisizlik giderilmedikçe yerimizde sayacağız. Yerinde duran bir Ŗey ise geriye gidiyor demektir.”

Bilim ilerlemek için Ŗarttır. Ulusun top yekun bilim yoluna girmesi, yeni insanlık kùltürünün kurulması için gereklidir. Bu da aędaŖ bir eğitimle olur. Atatürk bu konuda ise Ŗöyle diyor (Gökberk, 1986: 304-305) “Görülüyor ki, en önemli ödevlerimiz, öğretim ve eğitim iŖleridir. Bu iŖlerde ne yapıp yapıp baŖarıya ulaŖmamız gerekir. Bir ulusun gerçek kurtuluŖu ancak bu yoldadır.”

Cumhuriyet, fikri, vicdanı hür bilim kafasına sahip insanlar yetiŖtirmedike kalıcı olamaz. Kapalıliğa aliŖmiŖ yüzyıllardır dogmatik eğitimin hedefi olmuŖ insanların çıkar yolu bilimsel eğitimidir. Bilimsel eğitim Cumhuriyet yönetiminin en vazgeçilmez bütünleyici ilkelerinden biridir.

“Hiçbir Ŗeye gereksinmemiz yoktur, yalnız bir Ŗeye gereksinmemiz vardır. alıŖkan olmak” diyen Atatürk ulusunun uygarlık ve geliŖme yolunda durmadan ilerlemesini salık verir. Ortaçağ anlayıŖıyla, ilkel boŖ inançlarla yürümeye alıŖan ulusların yok olmaya ve aŖaęılanmaya mahkum olacaklarına değinir. Bundan dolayı kadın Cumhuriyet için vazgeçilmez bir değerdir. Kadınların eğitimi, ulus olma çabamızın en önemli köŖe taŖlarından biridir. Atatürk toplumsal baŖarısızlıęı kadına verilen önemin yetersizliğinde görerek Ŗöyle der (T.T.K, 1952: 85) “Toplumdaki baŖarısızlıęın nedeni kadınlarımıza karŖı gösterdiğimiz savsama ve kusurdan doğmaktadır.” Cumhuriyetle kadın layık olduğu yere kavuŖurken, toplumsal yaŖamın her alanında da yerini almıŖtır. Kadın ile erkek ilerleme yolunda beraberce atılım yapmadığı müddetçe o toplumun geliŖemeyeceęi açıktır. Toplumun yarısını eve kapatıp yarısını topluma açmak ve erkek gücüne bağımlı kılmak mümkün değildir. Atatürk (T.T.K, 1952: 153) “Kadınlarımız erkeklerden daha çok aydın daha çok

verimli, daha çok bilgili olmak zorundadırlar” derken büyük başarılarında kadının, nedensiz önemli olduğunu bir kez daha vurgular.

Aile ve çocuk, eğitimin en temel taşıdır. Eğitilmiş bir kadın eğitimli bir toplumun anahtarıdır. Fakat bu yeterli değildir, kadın bilim insanı da olmak zorundadır. Ancak böyle olursa bir toplum topyekun kalkınabilir.

Namık Kemal eğitime gereken önemin verilmemesi dolayısıyla toplumun dalmış olduğu rüyayı şöyle anlatıyor (Koral, 1980: 123):

“Uygarlık hayvanların ön ayaklarından el yapmaya, bellerini düzeltmeye çalışıyor. Maymunlardan insan yapmak istiyor. Siz ise ellerinizi ayak haline getirmeyi insan iken maymun olmayı gerekli görüyorsunuz. Aklınız hiçbir zaman yüceliğe çevrilmeyecek mi? Gözleriniz daima yere mi bakacak.”

Bu durum Atatürk dönemine kadar sürdü. Cumhuriyetle birlikte atılan adımlar “karanlığa yakılan bir mum”du. Kadın aydınlanması ise bu adımların en vazgeçilmez olanıydı.

1923’te İzmir’deki bir konuşmasında kadınlar için şöyle der (Göksel, 1993: 146): “Şuna inanmak lazımdır ki, dünya yüzünde gördüğünüz her şey kadının eseridir.”

O, Türk kadınının bilim, ahlak ve sosyal konularda erkeklerle eşit, onlarla yan yana yol almasını istemektedir. Cumhuriyet yönetiminde kadını güçlendirecek uygulamalar ve devrimlerin yaşama geçirilmesine önem veren Atatürk, kadın hakları ile ilgili değişik görüşlerini de ifade etmiştir.

1923’de ki seslenişinde (Göksel, 1993: 147-148):

“Bizim sosyal topluluğumuzun başarısızlığının sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlikten ileri gelmektedir. Yaşamak

demek faaliyet demektir. Bundan dolayı bir sosyal toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer bir organı işlemezse, o sosyal toplum felçlidir.”

Ekim 1925’de ise şöyle der (Göksel, 1993: 147-148):

“Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil, ahlakta fazilette ağır, vakur bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, Türk’ü, zihniyetiyle, pazuyla muhafaza ve müdafaya kadir nesiller (kuşaklar) yetiştirmektir. Milletın kaynağı sosyal yaşamın esası olan kadın ancak faziletkar (erdemli) olursa vazifesini ifa edebilir. Her halde kadın, çok yüksek olmalıdır. Burada Fikret merhumun cümlece malum olan bir sözünü hatırlatırım: ‘Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer.’”

Çiçero, ”Bir toplumu, cumhuriyetçi yapmak istiyorsanız işe ninelerden başlayınız” dediğini aynen yansıtan Atatürk’ün sözleri ise şöyledir (Gülvahapoğlu, 1990: 148).

“Anaların bugünkü çocuklarına vereceği eğitim eski devirlerdeki gibi basit değildir. Bugünün anaları için gerekli unsurları taşıyan çocuk yetiştirmek, çocuklarını bugünkü hayat için çalışkan bir organ haline koymak, anaların pek çok yüksek değer taşımalarına bağlıdır. Onun için kadınlarımız, hatta erkeklerimizden çok aydın, daha çok verimli daha çok fazla bilgili olmaya mecburdurlar, eğer gerçekten de milletin gerçek anası olmak istiyorlarsa...”

Cumhuriyet’i yaşatmak kadın eğitiminin zorunluluğuna bağlıdır, denilirse yanlış olmaz. Kadının en yüksek görevini analık olarak niteleyen Atatürk Çiçero’nun sözünü onaylar görünmektedir: “Çocuğunu aklın ışığında yetiştirecek olan analar, aydınlık günlerin bekçisi gibidirler.” Sağlıklı bir toplum sağlıklı nesillerle süreceğinden, neslin eğiticisi birinci sırada analardır. Bu hassas noktada onlara bu sorumluluğu veren Atatürk’tür. O, sorumluluğu vermekle kalmaz, erkekle eşit haklar sağlayarak dünyanın en medeni uygulamalarına da imza atar.

Atatürk, Latife hanımla evlenirken nikah sırasında Latife Hanım ile yerini alıp, erkek ve kadınların ayrı ayrı yerlerde kalma anlayışını davranışlarıyla yıkmaya çalışmıştır (Gülvahapoğlu, 1990: 149). Bir yandan eylemlerle kamuoyunu

aydınlatırken diğ er yandan da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen yasalarla, toplumunu yeni düzene uydurmaya çalışıyordu.

Cumhuriyet'in eğitim düzeninin Cumhuriyet'in nitelikleriyle paralel olması gerektiğini vurgulayan Atatürk bu ilkelere yönelik olarak eğitimin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Atatürk'ün eğitim ilkeleri bu kurumsallaştırmanın adımlarıdır. Atatürk Cumhuriyet'in ilkelerine dönük eğitim düzenine şöyle işaret eder (Ozankaya, 1994: 239-240):

“Efendiler eğitim sözcüğü yalnız olarak kullanıldığı zaman herkes kendince amaçlanan bir anlayışa gider. Örneğin dinsel eğitim, uluslar arası eğitim. Bütün bu eğitimlerin hedefleri başka başkadır. Ben burada yalnız, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kuşağa vereceği eğitimin ulusal eğitim olduğunu kesinlikle belirterek diğ erleri üzerinde durmayacağım.

Ne yazık ki gerçek durum şudur ki, yeryüzündeki yüz milyonlarca Müslüman yığımlara şunu yada bunun tutsaklık ve aşağılayıcılık zincirleri altındadır. Aldıkları manevi eğitim ve ahlak, onlara tutsaklık zincirlerini kırabilecek insanlık niteliğini vermemiştir, veremiyor. Çünkü eğitimlerinin hedefi ulusal değildir.

Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara özellikle varlığı ile, hakkı ile birliği ile çatışan tüm yabancı öğelerle mücadele gereği ve ulusal düşünceleri her şeyi bir yana bırakarak her karşı düşünce önünde şiddetle ve özveriyle savunma zorunluluğu telkin edilmelidir. Sürekli ve korkunç bir mücadele biçiminde beliren uluslar arası yaşamın felsefesi, bağımsız ve mutlu kalmak isteyen her ulus için bu nitelikleri şiddetle istetmektir.”

Hedefi ulusal olan bir eğitim anlayışı, uluslar arası yaşamın felsefesini, niteliklerini de almak zorundadır. Kendi kabuğunu kıramayan bir toplum dünyanın hızının çok gerisinde kalır kuşkusuz. “Aynı şeye inanan toplumların canı olmaz” gerçeğinden hareketle, evrensel değerlerle donanık ulusal eğitim anlayışı, hem başı dik hem de dünya gerçeklerinden haberdar gelişen ve değişen bireyler yetiştirecektir.

“İsterim ki, daima idealimi gençlere aşılaysınız ve daima korumak hususunda çalışsınız. Yeni nesil en büyük Cumhuriyetçilik dersini bugünkü öğretmenler topluluğundan ve onların yetiştirecekleri öğretmenlerden alacaktır.” I Büyük Tarih Trabzon'da I, 1938: 11).

Gençlere ve öğretmenlere emanet edilen Cumhuriyet'in eğitimi, bugün hala batı çizgisine yaklaştırılmaya çalışılıyor ve bilimsel eğitim çizgisi yakalanmaya çalışılıyor. Oysa 1923'te söyledikleri bugün Milli Eğitimin hala gerçekleştirmekte zorlandığı ilköğretimdeki eğitim anlayışını ne güzel ifade ediyor (T.T.K, 1961: 12):

“Eğitim ve öğretimde uygulanacak yol, bilgiyi insan için fazla bir süs, bir zorbalık aracı yahut medeni bir zevkten ziyade maddi hayatta başarılı olmaya yarayan, pratik ve kullanılması mümkün bir cihaz haline getirmektir. Milli Eğitim Bakanlığı bu esasa önem vermelidir.”

Cumhuriyet, uygarlığın yolunda oluşturulmuş bir projedir. Kalıcılığı ise aile, eğitim, okul gibi kurumlara verdiği önemle sağlanabilir. Cumhuriyet yönetiminin en temel ilkeleri bilim ve demokratik hayattır. Bu iki ilke, eğitim kadın ulusal egemenlik gibi alt ilkeleri de içine alarak çağdaş Türk toplumunun yaratılmasında kritik öğeler olarak görev yaparlar. “Hayatta en doğru yol gösterici bilimdir” özdeyişiyle, toplumun bilimle yol alacağı ve yönlendirileceğine dikkat çekmektedir. Cumhuriyet bilimsel yönetimin kendisidir. Bu yola Atatürk ile giren Türkiye Cumhuriyeti gücünü bilimle bilemeye devam etmek zorundadır. Yunus Emre'nin dediği gibi (Ozankaya, 1994: 22):

“Çeşmelerden bardağın
Doldurmadan kor isen
Bin yıl daha beklesen
Kendi dolası değil!”

Cumhuriyeti kuran Atatürk'ün öğüdü “Türk, övün, çalış güven” sözü de bize aynı şeyi salık vermiyor mu? Beklemek, umut etmek zamanı değil, üretmek zamanı ama bilim çizgisinden sapmadan, bilimi rehber olarak. Yoksa aydınlık yarınlara 76 yıl öncesinin devrimlerini taşıyamayız. Atatürk'ün her fırsatta

Cumhuriyet yönetimi ve eğitim paralelinde verdiği mesajları anlamak ve yaşama geçirmek zorundayız.

Atatürk şöyle diyor (Ozankaya, 1994: 21): “Beni görmek demek, zorunlu olarak yüzümü görmek demek değildir. Benim düşüncelerimi anlıyor, duyduklarımı duyuyorsanız, bu yeterlidir.”

Atatürk’ü anlayabilmek ve düşüncelerini yaymak, ulusal geleceğimizi çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmak, ancak Yunus’un deyiimiyle ‘bardağı doldurmakla’ olur. Aksi halde kendisinin dolacağı yok.

Atatürk’ün eğitim ilkeleri, bilimsel demokratik yaşamın anahtarıdır. Her devrim kendini yaşatmak için eğitim modelini ona göre oluşturmak zorundadır. Yoksa 19.yüzyılda Ziya Paşa’nın dile getirdiği gibi (Ozankaya, 1994: 23):

“Diyar-ı küfrü gezdim, beldeler, keşaneler gördüm,
Dolaştım mülk-ü islami, bütün viraneler gördüm.”

Bilimsel düşünce 2500 yıl önce başlamışken, çok geride kalmış bir toplumu bilimin ışığıyla aydınlatmaya başlayan Cumhuriyet, yüzyılların talihsizliğini kıran bir devrim olmuştur. Bu bağlamda Atatürk’ün eğitim ilkelerini, O’nun eğitimsel liderliği boyutunda değerlendirmemiz gerekir. Unutmamak gerekir ki, Atatürk’ün eğitim ilkeleri bir anda oluşturulmuş ilkeler değildir. 1860’lardan başlayarak, Osmanlı aydınları olan Namuk Kemal, Prens Sebahattin, Ali Suavi, Celal Nuri, Şemsettin Sami, Ziya Gökalp gibi düşünürlerin Atatürk’ün fikir dünyasında etkileri vardır.

Atatürk çok geniş bir tarih bilgisine sahip olarak, yerli ve yabancı yüzlerce düşünürün kitaplarını okuyor ve kafasında çözüm yolları oluşturuyordu. Gerçekçiydi.

Yıkılan bir İmparatorluğu kurtarmanın yanlışlığını görüyor, çıkış yolunun bir ‘ulus devlet’ kurmaktan geçtiğine inanıyordu. Osmanlı Devletinin, din ile devlet işlerini karıştırmanın son kurbanı olduğunu düşünüyordu (Kışlalı, 1994: 17). Atatürk, bu düşüncelerle birçok devrimi gerçekleştirmiştir. Eğitim ilkeleri ise bu devrimlerin kalıcılığını sağlayacak en sağlam dayanaklardır.

Her devrim kendi amacını gerçekleştirecek ideolojisini, yöntemlerini kurumlarını, ilkelerini, ve b buna yönelik yeni bir eğitim düzenini getirir. Bu durum gerçekleştirilen devrimin amacına uygun yeni görüş, düşünüş, anlayış, yaşam görüşü ve biçimi demektir. Bu da her devrimin kendine uygun insan modeli yetiştirme sorunlarından biridir. Devrim, siyasal yapıda esas rolü oynayan, sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuksal temellerini öğretmek zorundadır (Aybars, 1994: 163).

Yüzyıllardır sürmüş bir umursamazlığın yaralarını sarmak için, gerekli çabaların en büyüğünün eğitim alanında gösterilmesi gerektiğini belirten Atatürk, savaşta bulunulmasına rağmen, eğitim için geleceğe dönük temellerin atılmasından yanaydı (Aybars, 1994: 167). Bunun için Türkiye’nin en zor şartlarında eğitimin bilimsel yolunu çizmiş, medrese zihniyetinden çağcıl bir sisteme geçişi sağlayabilmiştir.

Atatürk ilk Maarif Kongresinde Skolastik Osmanlı Eğitiminin çağdaş gelişmelerden geri kaldığını ve bizi amacımıza götürmeyecek olan bu sistemin yerine yeni bir milli eğitim sistemi öneriyordu (GKB, 1984: 135).

“Eski yollarda şöyle veya böyle yürümenin nasıl olacağının tartışılmasını değil, belki ileri sürdüğüm şartları kapsayan yeni bir sanat ve yetenek yolu bulup millete göstermek ve o yoldan yeni nesli yürütmek için rehber olmak gibi kutsal bir görev gereklidir.”

Bu görev, eğitimin milli, laik, bilimsel ve çağdaş esaslara göre yapılmasını sağlayacak bir görevdir. Öğretim birliğinin sağlanması, erkek ve kız çocukların

eşitliğinin sağlanması, öğretimin tüm halk katmanlarına yaygınlaştırılması bu görevin tamamlayıcı unsurlarını oluşturmaktadır.

Eğitim çabalarına hız verdiği dönemlerde Ankara Hukuk Fakültesi'nin açılışında 5 Kasım 1925'de şöyle diyor (Tör, 1964: 144).

“Büsbütün yeni kanunlar hayata getirecek, eski hukuk esaslarını, temelinden yıkacağız ve yeni hukuk anlayışını alfabesinden eğitime başlayacak bir yeni hukuk neslini yetiştirmek için bu kurumları açıyoruz”.

İlköğretimden üniversiteye yeni neslin eğitimi bilimsel esaslara dayalı bir eğitim olacaktır. Ancak böyle olursa, dogmatik eğitimin yerini çağdaş dünyanın aydınlık değerleriyle barıştırılabilir.

Cumhuriyetin ilanından sonra Eğitim Bakanlığının “Eğitim Andı” adı altında yayımladığı genelge yeni devletin eğitim amaçlarını en iyi şekilde ifade ediyordu (Ozankaya, 1994: 231).

1. Uluscu, halkçı, devrimci, laik ve cumhuriyetçi yurttaşlar yetiştirmek,
2. İlköğretimi yaygınlaştırmak ve herkese okuma yazma öğretmek,
3. Yeni kuşakları bütün öğrenim basamaklarında genellikle bilimsel, özelliklede ekonomik yaşamda etkin ve başarılı kılacak bilgilerle donatmak,
4. Toplum yaşamında korkuya dayalı ahlak yerine, özgürlük ve düzen arasında uzlaşma kurmaya dayalı gerçek ahlak ve erdemi egemen kılmak,
5. Türk ulusunu uygarlıkta en ileriye götürmek ve yeni kuşakları Türk olmak onurunun gerektirdiği, aşk, istenç ve güçle yetiştirmek,

Bu ilkeler benimsemiş olan Atatürk, halkı aydınlatmak için, konuşmalarının hepsinde eğitim ve öğretimdeki yenileşmenin zorunluluğundan söz eder ve geri kalmış eğitim anlayışını eleştirir. Bir konuşmasında şöyle der: “Ulusumuzun ve ülkemizin “kültür yuvaları” bir olmalıdır. Bütün yurt çocukları, kadını ve erkeğiyle aynı biçimde oradan çıkmalıdır” (Ozankaya, 1994: 231).

Atatürk, yeni eğitim ilkeleri ile yeni kuşaklara, tüm uygarlığa örnek olacak eğitim kurumlarını yaratmıştır. Bu kurumlarla cumhuriyet ve demokrasi kültürünü yerleştirmeyi amaçlamıştır. Aşağıdaki alıntılar bu eğitim kurumlarıyla tüm insanlığa örnek olacak anlayışı yansıtmaktadır (Ozankaya, 1994: 244-247).

“Düşüncelerin, inanışların başka başka olmasından yakınmamak gerekir. Çünkü bütün düşünceler ve inançlar bir noktada birleşecek olursa, bu hareketsizlik belirtisidir, ölüm işaretidir...Bunun içindir ki gerçek özgürlük severler, hoşgörünün genel bir huy olmasını isterler. Ancak özgürlükçü olmayanlara karşıda geniş davranılmasını isteyenlerin, hiçbir zaman elleri ayakları bağlı kurbanlık koyun durumuna razı olacakları düşünülmemelidir”.

“Hoşgörünün yaygınlaşması huy durumuna gelmesi, düşünce eğitiminin yüksek olmasına bağlıdır”.

“Demokrasi düşünseldir, ahlakidir, eşitlik severdir. Demokrasi yurt sevgisidir. Aynı zamanda babalık analıktır”.

“Çağdaş demokraside birey özgürlükleri özel bir değer ve önem kazanmıştır; artık birey özgürlüklerine devletin ve hiç kimsenin karışması söz konusu değildir. Söz konusu olan özgürlük, toplumsal ve uygar insan özgürlüğüdür. Bu nedenle bireysel özgürlüğü düşünürken, her bireyin ve en sonunda bütün ulusun ortak yararı ve devlet varlığını göz önünde bulundurulmak gerekir. Birey özgürlüğü mutlak olamaz: Başkasının hak ve özgürlüğü ve ulusun ortak yararı birey özgürlüğünü sınırlar... Devlet, birey özgürlüğünü sağlayan bir örgüt olmakla birlikte, aynı zamanda bütün özel etkinlikleri genel ve ulusal amaçlar için birleştirmekle yükümlüdür. Bu düşünce basittir ama uygulaması çok güçtür. Çünkü bireysel özgürlüğün ölçüsü, devlet etkinliklerini zayıflığa düşürmemelidir. Devletsiz bir toplum yada zayıf bir devlet yaşamının sonucu, herkesin herkese karşı mücadele etmesidir. Bu mücadele çoğunluğun özgürlüğünü boğmayacak biçimde değiştirilmek gerekir. Bu değiştirme işi, bireyin girişimine ve gelişimine zarar verecek ölçüye götürülmemelidir.”

Cumhuriyet yönetiminde rehberliği ön plana çıkaran ve yazılı emirlerle değil bizzat halkın içine girerek onları Cumhuriyet yönetiminin erdemine inandırmayı amaçlayan Atatürk, bunu kendisini izleyenlerden de istemiştir.

Atatürk, 1924 yılının ilkbaharında Erzurum ve Pasinler’de depremde evleri yıkılmış halkla görüşmek için Pasinler’e giderek ve halkın içinden bir köylüyü çağırarak görüşür(Baykal, 1999: 23-24)

- Depremden çok zarar gördün mü, baba? Diye sordu.
Atatürk ihtiyarın şüphesini görünce, yine sordu:
- Hükümet sana kaç lira verse, zararını karşılayabilirsin?

İhtiyar, yerel bir şiveyle:

- Valle Padişah bilir! Dedi.

Atatürk gülümsedi yumuşak bir sesle :

- Baba, Padişah yok; onları siz kaldırmadınız mı? Söyle bakalım zararın ne?

İhtiyar tekrar etti:

- Padişah bilir!...

Bu cevap karşısında kaşları çatılan Atatürk, Kaymakam’a döndü:

- Siz daha devrimi yaymamışınız! dedi.

Bu sırada ortaya atılan tahrirat katibi:

- Köylere genelge yolladık paşam, dedi.

Atatürk;

- Oğlum, genelgeyle devrim olmaz!...dedi.”

Yazılı bilgilendirmenin ötesinde, olayları örneklendirme, katılımı destekleme (Baykal,1999:25) gereğine işaret edilir. Yapılan devrimin etkili olarak halk kitlelerine ulaştırılması, somut eylemlerin varlığına bağlıdır. Cumhuriyet yönetiminin başarısı da uygulamaların somut olarak halka anlatılması ve onlara bu eylemlerin yaşatılmasıyla mümkün olacaktır.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorumlar

İkinci Alt Problem, “Halkçılık İlkesinde Atatürk’ün Eğitsel Liderliğinin Önemi Nedir?” biçiminde ifade edilmişti. Aşağıdaki paragraflarda bu sorunun yanıtı verilmektedir.

Bu soruya yanıt bulmak amacıyla Atatürk’ün söz ve davranışları, Atatürk’ün İlkeleri açısından ele alınmış ve irdelenmiştir.

Halkçılık, devletin gücünü halktan alması demektir. Herhangi bir sınıfa, zümreye ayrıcalık tanınmadan kanunlar karşısında herkesin eşitliği esas alır. Dayanağını ise cumhuriyet yönetiminden alır. Atatürk’ün bütün eylemlerinde, bu eylemlerini halka dayandırdığını, gücünü halktan aldığını görürüz. Padişahlık yönetiminden, halk yönetimine geçilerek Cumhuriyet yönetiminin temel prensibi demokrasi, halkçılık ilkesiyle en yüksek aşamasına ulaşır. Çünkü asıl olan ‘halk’tır.

Atatürk Devrimini kendisinden önceki bütün yenilik hareketlerinden farklı ve üstün tutan unsuru ‘halk’tır. Gerçek ev sahibi, memleketin efendisi olan halktır. Atatürk, halkı her türlü iktidarın, hakimiyetin sahibi saymış ve onu devlet hayatındaki gerçek yerini almaya çağırmıştır. Ulusal Türk Devleti, gerçek ve demokratik hürriyetini halkçılığından, halka ve onun iradesine dayanmasından almıştır. Kurtulmak isteyen herkes, bilinçli olarak bir vatan içinde ve bir bayrak altında yaşamak emeliyle devrimcilerine biraz daha güvenmiştir. Atatürk’ün milli irade dediği güç, dayanağı milletin sonsuz ve sarsılmaz güveni ve heyecanından doğmuştur. O, bu iradeyi dile getirmiş ve ondan bir eylem ilkesi çıkarabilmek başarısına ulaşmıştır (Tunaya, 1981: 149)

Atatürk toplumbilim temeline dayalı milli irade de, halkın halk tarafından yönetilmesini esas alır. Onun içindir ki halkçılık demokrasi ile eş anlamlı kullanılır. Kurtuluş Savaşı boyunca, tüm yaptıklarını halka dayayan, özellikle Amasya ve Erzurum kongre kararlarında “ne yapacaksa halk, ulus yapacaktır” demesi liderliği halkıyla paylaştığının ifadesidir. Tepeden inme ülkeyi mandaya teslim eden ya da padişah otoritesini kabul eden değil, çağdaş uygarlığın gereklerini yaşama geçirecek olan halka, halkçı yönetimi layık görür.

Atatürk 28 Aralık 1919'da Ankara'ya geldikten sonra halkın sorunlarına sahip çıkma bilincine dikkat çekerek şöyle der (Ozankaya, 1994: 185-186):

“Biz işe köyden mahalleden, yani bireylerden başlıyoruz. Bireyler düşünür olmadıkça, yığınlar herkes tarafından istenilen yöne götürülebilirler. Kendini kurtarmak için her bireyin kendi geleceğiyle doğrudan doğruya ilgilenmesi gerekir. Aşağıdan yukarıya, temelden çatıya doğru yükselen böyle bir kuruluş elbette sağlam olur. Kuşkusuz her işin başlangıcında aşağıda yukarıya doğru olmaktan çok yukardan aşağıya doğru olması zorunluluğu vardır. Birincisi geçerli olsaydı tüm insanlık amaca ulaşabilirdi. Bunun işlemsel ve maddi olanağı henüz bulunmadığından, kimi girişimciler uluslara verilmesi gerekli yönü vermede aracılık ediyorlar. Biz ulusumuz arasındaki gezilerimizde doğal olarak birinci yoldan başlamış bulunan örgütlenmenin, ulusumuzun gerçek başlangıç kaynağına, bireye değin indiğini ve oradan yukarıya doğru yeniden örgütlenmenin başladığını gördük. Bununla birlikte yetkin bir düzeye ulaştığımızı öne süremeyiz. Bunun için özellikle aşağıdan yukarıya yeni bir örgütlenmenin gerçekleşmesi amacına özel çaba göstermemiz, ulusal bir görev, yurtseverlik görevi bilinmelidir.”

“Bizim hükümetimiz, ulusal egemenliği ulusal istenci anlatıma kavuşturan tek hükümettir. Toplum bilim bakımından anlatmak gerekirse, “halk hükümeti” deriz.”

Atatürk ilke ve inkılapları halkın bilincini ve özgürlüğünü ön plana çıkaran, ona dayanan bir anlayışın sonucudur. Yönetime katılan, bilimsel bilgiyle tanışan, kılık kıyafetini özgürleştiren, uygar dünyanın takvim ve ölçülerini alan, sanatını laikleştiren ve benzeri birçok atılımları gerçekleştiren Türk ulusu, bu atılımlarla kendi gerçek kimliğini bulmuştur. İnsan olarak kendi gerçeğini yaratamayanlar, başkalarının adamı olurlar. Kendi gerçeklerini yaratarak, yaşamın, devletin sahibi halk olmalıdır. Bunun yolu, bir baştan sona Kurtuluş Savaşı ve arkasından gerçekleştirilen uygar devrimlerdir. Bu düşünce ve duyguları ‘köylüye’ atfederek anlatan Atatürk de yaşamın sahibinin aslında ‘halk’ olduğunu ifade etmektedir (Ozankaya, 1994: 188):

“Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi köylüdür. Öyleyse herkesten daha çok gönenç, mutluluk ve varlığa hak kazanan ve yaraşık olan köylüdür. Bundan dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin ekonomik siyasası bu asıl amacı elde etmeye yöneliktir.

Efendiler diyebilirim ki bugünün koyu kıyım ve yoksulluğun biricik nedeni, bu gerçeği ayırt edememiş olmamızdır... yedi yüzyıldan beri dünyanın türlü ülkelerine göndererek kanlarımızı akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi yüz yıldan beri emeklerini ellerinden alıp savurduğumuz ve buna karşılık her zaman aşağılayarak ve alçaltarak karşılık verdiğimiz, bunca özveri ve bağışlarına karşı iyilik bilmezlikle, küstahlık ve zorbalıkla uşak durumuna indirmek istediğimiz bu soylu sahibin önünde, büyük bir utanç ve saygıyla gerçek durumumuzu alalım.”

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi halkçılık halka hakkını verenlerin, halkı sevenlerin bağlı olduğu, bir politik akımdır. Halkçılığın kökünde halk vardır. Toplum düzeni halk yararına kurulur. Herhangi bir sınıfın ayrıcalığı söz konusu değildir, kendini yönetecekleri özgürce seçer. Ve seçtiği kişiler halk adına kararlar alarak yaşamın dinamiklerini canlı tutarlar. Bugün ‘halka rağmen halk için karşı söyleminde ki saldırılar, halkçılığın uygar çizgiyi yakalama çabasını göremeyen görmek istemeyenlerin hezeyanlarıdır.

Atatürk’ün konuşma ve eserlerine bakıldığında, ulus için yaptığı her şeyi ‘halkçılık’ ilkesi anlayışıyla gerçekleştirdiği görülür. Atatürk’ün halkçılık ilkesi toplumu yönetime çağıran, kararlarını paylaşan bir anlayışı benimser. Yaptığı konuşmalarda şöyle der (ASD,C.II: 47-50):

“Geçmişin zararlarını zamanda süratle ve güvenle gidermek zorundayız. Özellikle ekonomi, eğitim ve öğretim konularında çok büyük azim ve gayret gereklidir.

“Bu çalışmalarını köklü ilkelere dayandırmak ve doğru yönlerde sürekli kılabilmek için, bütün ulusun çaba ve gayretlerini uyumlu ve verimli kılabilmek amacıyla, barıştan sonra, Halk Partisi adı altında, siyasal bir kuruluşa ihtiyaç olduğu inancındayım.”

“Barışın sağlanmasından sonra, halkçılık ilkesine dayanan ve Halk Partisi adıyla anılan siyasal bir parti kurmak düşüncesindeyim.”

Halkın genel yararını, mutluluğunu esas alan halkçılık, demokrasinin en önemli unsuru olan partiyi de yine ‘halk’ adıyla kurar. Toplumun içinden çıkan insanlar, kendi çıkarları için toplanıp, geleceğe yönelik kararlarını alırlar. Ortak yarar ‘halkçılık’ta önemlidir. Bu konuda Atatürk’ün düşünceleri şu şekildedir (TTK, 1952: 82):

“Bence bizim ulusumuz, birbirinden çok farklı yarar izleyecek ve bu nedenle birbiriyle mücadele halinde bulunagelen çeşitli sınıflara sahip değildir. Var olan sınıflar birbirlerinin gereği ve gerekli olmak durumundadırlar.”

Görüldüğü gibi bütün insanlar arasında ortak bir ruh yaratılmaya çalışılmaktadır. Gücüne, tüm toplumu katmak isteyen ‘halkçı’ anlayış, uygarlaşmayı ortak alınan kararlarla bütün yurdun her köşesine yayarak gerçekleştirmek amacındadır. Halkı bütünüyle göz önüne alma anlayışının yankılarını ‘halkçılık’da görebiliriz. Birlikteliğin gereğine işaret eden sözleri halkçı anlayışını ifade etmektedir (Cevizoğlu, 1982: 40):

“Bu kadar yas ve felaketler geçirdikten sonra, artık Türk öğrenmiştir ki, yurdunu yeniden yapmak ve orada mutlu ve özgür yaşayabilmek için, egemenliğine sahip kalmak ve cumhuriyet bayrağı altında bütün evlatlarını toplu ve dikkatli bulundurmak gerekmektedir.”

Güçlü olmak için, birlikte olmak ve aynı amaçlar etrafında kenetlenmek gerekir. Bu güç halkın gücüdür. Halka dayanmayan gücünü halktan almayan hiçbir güç kalıcı olamaz. Halkın yararı için ne gerekiyorsa, halk için ve halkla beraber o gerçekleştirilir. Çünkü, “gerçeklik verimli olandır”. Türk ulusu, verimli olanı Atatürk halkçılığı ile bulmuştur. Topluma değer vermek, onun mutluluğu için çalışmak Atatürk’ün halkçılığında vardır.

Halk devleti, üretim sorununu, bağımsız bir Türkiye’nin yaratılması yolunda çözecek demektir. Toplumsal alanda bağımsızlık ilkesi, bir ulusu saran ana yapının halkın bağımsız ve özgür olması, yasalara, kurumlara halkın egemen olduğu bir devlet olmasıdır (Kansu, 1969: 59).

Köylüyü milletin efendisi sayan Atatürk, büyük bir kitleyi oluşturan köy halkını, motive etmek ve onun değerini tüm Türkiye’ye duyurmak için şöyle der (Balcıoğlu, 1963: 63):

“Şimdiye kadar, vatanın birçok unsurları içinde en çok zahmet çeken sizdiniz. Vatan en çok sizin emeğinizle korunduğu halde, en çok mesut ve bahtiyar olan siz değildiniz. Bunun sebebi sizinle meşgul olunmamasıdır.

Sizi düşünen pek az kimse vardı. Siz çiftçiler hemen hiç düşünülüyordunuz. Sizi ya harp olunca ya hazineleri doldurmak lazım geldiğinde hatırlarlardı. Oysa çalışan sizsiniz, kazanan, ölen sizsiniz. Fakat sizin fedakarlığınızdan başkaları yararlandı. Artık öncelikle kendinizi düşüneceksiniz, çünkü milletin çoğunluğu sizsiniz.”

Milletin çoğunluğunun mutluluğu için onların emeklerine saygı duyan ve kazandıklarının getirisini onlara layık gören Atatürk, halkçılıkla eşit, sömürsüz, tüm insanların mutluluğunu esas alan bir anlayışı dile getirir. Bu anlayış, ülkenin büyük çoğunluğunu oluşturan halk kitlesinin mutluluğuna dayalıdır.

Atatürk’ün devlet ve toplum düzeniyle ilgili görüşleri de halkçılık ilkesiyle alakalıdır. O, Osmanlı’da bütün faaliyetler tek bir kişinin emelleriyle gerçekleştiği için toplumun ilerleme kaydedemediğini ifade eder. Bunun da İmparatorluğun tarih sahnesinden tamamen silinmesine neden olduğunu belirtir. Tek bir kişiye hizmet etmeden, halkın devleti olacak bir yapılanma görüşünü savunur. “Halkın devleti” kavramını sık sık kullanarak, cumhuriyetin halkın çıkarlarını koruyacağını savunur. Belli bir zümrenin değil, halk çıkarı için hem kendini hem de toplumunu geliştirecektir. Bunun için, inkılapçılar yani aydınlar halkın bu gereksinimine uygun atılımları yapmak zorunda olduğuna inanır.

Halkın iradesinin vurgulandığı bu satırlar bizi cumhuriyet umdesine götürür. Cumhuriyet (Heper, 1986: 63) aslında halk iradesi olarak tanımlanır. Cumhuriyet halk anlamına gelmekte olup, Cumhuriyette halk iradesi olarak tanımlanabilir. Bu irade halkın çıkarlarını hiçbir zaman göz ardı etmez. Bu durum, halkçılığın cumhuriyetçiliğin doğal bir uzantısı olduğunu gösterir. Bir yandan yönetimin dayanaklarının sağlamlaştırılıp, yaygınlaştırılması, bir yandan ekonomik ilerlemenin sağlanması “ulusal andı” korumak için gereklidir. Bunun için Atatürk şu açıklamayı yapar (Deligönül, 1982: 67):

“Ülke ve ulusun geleceğinden güvenli olunabilmesi, halkçılık temeline dayanan yönetim örgütlerinin gerektiği gibi yayılması biçimlendirilmesi ve uygulanmasıyla birlikte, ekonomik durumumuzun ulusal güvencemizi sağlayacak biçimde düzeltilmesi ve canlandırılmasıyla mümkündür.”

Yönetimsel karalılığın yanında, ekonomik gönenç de halkçı anlayışın önkoşuldur. Halkın mutluluk ve refahı ekonomik kalkınmaya dayanır. Kuvvetli bir halk emperyalizme karşı koyabilir. Atatürk Fransız ve Amerikan devrimlerinin özgürlük, eşitlik ve güvence kavramlarından esinlenmiş, ama onlara halkçı bir boyut da vermiştir (Kili, 1995: 246).

Halk içerisinde ayrıcalıklı kişilerin, zümrelerin, sınıfların bulunması düşünülemez. Sınıfsız, bütünleşmiş bir toplum modeli halkçılık için şarttır.

Atatürk'ün halkçılığı, bireylerin özgürleşmesini sağlar. Aklını kullanan birey, gücünün farkına varandır. Tabandan gelen bu güç, toplumsal yapıyı yaşamın gerçekleriyle bağ kurarak gerçekleştirir. Kararlara katılır. Bir yerlerin, birilerinin tutsaklığında olmadan yaşar. Kendisi için geçerli, ileri ve aydınlık yolu kendisi seçer. Halkçılık aydınlanmanın kaynağıdır. Aydınlanmanın ne olduğuna bakarsak (Köker, 1992: 156):

“Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür. Bunu nedeni de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkalarının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aranmalıdır. Aklını kendin kullanma cesaretini göster! sözü aydınlanmanın parolası olmaktadır.”

Kant'ın yaptığı aydınlanma tanımı, insanın kendi potansiyelini kullanmasını öngörür. Atatürk'ün halkçılığı da Kant'ın felsefi tanımlamasına uygun olarak insanların halk olarak kendi gerçeklerini yaratmalarını gerektirir. Halkın devlet ve toplum yaşamında söz sahibi olması ancak kendi aklını kullanmasıyla mümkündür.

Halk, devlet yönetimine en geniş ve en etkili şekilde katılmalıdır. Zümre ve sınıfların ayrıcalığı olamaz (Aslan, 1993: 43). Bunun sonucunda denebilir ki sınıf ayrılıkları bulunan yerde eğitimin karşılıklı olarak iki eksikliği vardır: Zenginlerde aşırı gurur yaratmak; yoksulların kendilerini küçük görmesini amaçlamak. (Russell, 1969: 125)

Atatürk halkçılığı, eşit haklara sahip, sınıflar, ayrıcalıkları ortadan kaldıran, gücünü halktan alan bir düzendir. Aksi halde hükümet, halkın haklarını çiğnediği zaman ayaklanma halk için ve halkın her bölümü için en kutsal ve en zorunlu görev olur. (Duclos, 1987: 18).

Halkçılığın kökeninde halk vardır. Halkçılık halk gerçeğinden hareket eder. Toplum düzenini halk yararına korumayı öngörür. Türk inkılabı başından itibaren, derebeyliğe, ağalığa, bölge yararına yer vermediğinden, halkı haklara sahip yetkileri kullanmakta eşit varlıklardan oluşmuş bir kitle olarak almıştır. Halkçılar: Hiçbir sınıfın ayrıcalıklarını kabul etmeyen ve kanunları mutlak hürriyet ve istiklali tanıyan fertlerdir (Eroğlu, 1982: 415-416). Aydınlanma felsefesi halkı toplum yaşamında söz sahibi yaparken, Marksizm, sınıfsız toplumu son aşama olarak görür. Buna göre yeryüzü cenneti denilen bu aşamada mutlak eşitlik ve hürriyet mevcuttur. Burada, Türk inkılabının halkçılık anlayışına baktığımızda; halkçılık anlayışı ile millet potası içinde, toplumu ayrıcalıksız, sınıfsız bir hale getirmekle, kanun önünde herkesin eşitliğini savunmakla, yeryüzü cenneti vaatleri yapmadan Atatürk tüm bunları gerçekleştirmeye çalışmıştır (Eroğlu, 1982: 417).

Kuban'a göre Atatürk, ayrıcalıksız, sınıfsız bir düzen istediği için Cumhuriyet Halk Partisinin 1931'deki Kurultay Tüzüğüne halkçılık ilkesini koydurmuştur (Eroğlu, 1982: 417).

17 Şubat 1923'de İzmir İktisat Kongresinde yaptığı konuşmada, halkın tabanının isteklerine dikkati çekerken şöyle der (Eroğlu, 1982: 420):

“Arkadaşlar, sizler doğrudan doğruya milletimizi teşkil eden halk sınıflarının içinden geliyorsunuz. Bu itibarla memleketimizin, halini, ihtiyacını, milletimizin emellerini ve elemelerini yakından biliyorsunuz. Sizin söyleyeceğiniz sözler, alınması lüzumunu açıklayacağımız tedbirler; doğrudan doğruya halkın lisanından söylenmiş gibi kabul olunur. Halkın sesi, hakkın sesidir.”

Atatürk'ün tüm mücadelesinde, dayanağı halktır. Kararları halkla birlikte alması, onların düşüncelerine değer vermesi, her meslekten insanı bu toplantılarda görmek istemesi ve aralarında ayrıcalık olmadığını belirtmesi, O'nun hem halkçı hem de aydın bir lider olduğunun göstergesidir.

Lewis, sınıf farklılığının Atatürk tarafından reddedilmesini, Kemalist devletin sosyal ve iktisadi ideolojilerinin anahtarı olarak tespit eder (Eroğlu, 1982: 421).

Atatürk'ün halkçılık ilkesi ile ilgili olarak birkaç sözünü tekrar inceleyecek olursak;

“ Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir.”

“İdaremiz, kayıtsız hakimiyete sahip olan halka dayanır.”

“Bir kelime ile ifade etmek gerekirse diyebiliriz ki; yeni Türkiye Devleti bir halk devletidir. Halkın Devleti'dir. Mazi kurumları ise bir şahıs devleti idi. Şahıslar devleti idi” (Özgür, 1988: 173).

Toplumda birlik ruhu yaratmak amacıyla söylenen bu sözler, yeni Türk Devletinde eşitlik ve demokrasi idealinin temelini de oluşturmaktadır.

Şahısların dağılabileceğini ama birlik içindeki halkların dağılamayacağını ifade ettiği sözlerinde şöyle der (Özgür, 1988: 173).

“Bir milletin yeryüzünden tamamen silinmesi için bir milletin insanlık topluluğundan tamamen çözülüp dağılabilmesi için nuh tufanı kadar büyük felaketler ve olaylar lazımdır. Fakat, şahıslar kendiliğinden yok olmaya mahkumdur. Bundan dolayı halk kurumları arasında yaşama ve son bulma oranları da bunun aynıdır.”

Lider olmak ve bu liderliği toplumda en can alıcı değişimleri gerçekleştirerek sürdürmek, belki de dünyada sadece Atatürk'de görülmüştür. İzleyenlerini hiçbir

zaman göz ardı etmeyen, bütün yaptıklarından onları en kısa zamanda haberdar eden ve onlarla kararlarını paylaşan Atatürk kendi diliyle bu durumu şöyle anlatır (Eyuboğlu, 1981: 100). “Ben şimdiye kadar ulus ve ülke yararına ne gibi atılımlar, devrimler yapmışsam hep böyle halkımızla görüşerek, onların ilgi ve sevgilerinden, gösterdikleri içtenlikten güç ve esin alarak yaptım.”

Halkçılık ilkesine gereksinimin neden bu denli önemli olduğunu yönetimin seçkinlerin elinden kurtarılması gerçeği ile açıklayabiliriz. Yoksa ‘ulus egemenliği’ kavramı da yeterli görülebilirdi. Fransa’da başlangıçta, ulus egemenliği esas alınmış ama bireylerin o egemenliğin kullanımına katkısı göz ardı edilmiştir. Başka bir deyişle ulus egemenliği ‘halkın egemenliği’ anlamına gelmemiş, ulusun içindeki ‘ayrıcalıklı’ bir kesimin egemenliği olmuştur. Örneğin, Fransız işçisi oy hakkını elde edebilmek için 59 yıl beklemek ve çok kan dökmek zorunda kalmıştı. Oysa, Atatürk ulusları oluşturan toplum kesimleri ve bireyler arasında da eşitliğe inanıyordu (Kışlalı, 1994: 40).

İşte bu yüzden ‘Halkçılık’ ilkesi, Kemalizm içindeki yerini almıştır. Ve zaman zaman da demokrasi ile eş anlamlı kullanılmıştır. Zaten, ulusal mücadelenin bir meclis kurularak onunla beraber yürütülmesi olağanüstü bir karardır (Kışlalı, 1994: 41). Savaşın en yoğun olduğu dönemlerde genelgeler, kongreler ve hepsinden önemlisi ulusal bir meclis ile mücadele etmek, gerçek anlamda gelecek günlerin tarihini halkla birlikte yazmak anlamına gelir. Atatürk, halka dayanıp, onun yaratıcı gücünden yararlanmadan çağdaş bir topluma ulaşılamayacağını biliyordu.

1921’deki Meclis konuşmasında (GKB, 1980: 242):

“Sosyal bilim bakımından bizim hükümetimizi anlatmak gerekirse, ‘Halk Hükümeti’ deriz. Sosyal meslek bakımından da düşündüğümüz zaman biz hayatını bağımsızlığımızı kurtarmak için çalışan insanlarız, zavallı bir halkız, durumumuzu bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmak zorunda bulunan bir halkız. Buna göre her birimizin hakkı vardır, yetkisi vardır. Fakat çalışarak bir hakkı kazanırız. Yoksa çalışmadan sırtüstü yatmak isteyen insanların bizim toplumumuzda yeri yoktur, hakkı yoktur. O

halde söyleyiniz baylar: Halkçılık, toplumsal düzeni, çalışmasına, hukukuna dayamak isteyen bir sosyal meslektir.

Biz hakkımızı korumak, bağımsızlığımızı güvenli kılmak için hep birlikte, tüm millet olarak, bizi yok etmek isteyen kapitalizme karşı milletçe mücadeleyi uygun gören bir mesleği izleyen insanlarız. Buna göre ve bunun gibi isteklendirme ve açıklamalarla hükümetimizin dayandığı esasın, sosyal bilime dayanan bir ilke olduğunu açık olarak görürüz.

Ne yapalım ki demokrasiye benzemiyormuş, Sosyalizm'e benzemiyormuş, Beyler biz benzememekle ve benzetmemekle övünmeliyiz. Çünkü, biz bize benziyoruz.”

Bu sözlerle Atatürk halkçılığı, meclise anlatmaktadır. Çalışkan olmak zorunda olduğunu, toplumsal gelişme ve değişimin çok çalışmaya bağlı olduğunu ve sosyal bilimlerin yönetim anlayışımızda ne denli önemli olduğunu vurgular. Aynı duygu bütünlüğüyle bir arada halk için, halkla birlikte bazı halk kesimlerine rağmen başarının ortak mücadeleden geçtiğini ifade eder. Toplumsal bir heyecan ve birliktelik ruhu yaratmak o toplum adına yönetimi eline alan o meclistedir. Meclis kürsüsünden sesleniş toplumu birebir eğitmek demektir. Meclis aracılığıyla, fikirlerini halka ulaştırmış, sebep sonuçlarıyla yaşamsal gerçekleri savunmuştur.

Atatürk halkçılığının amacı Türk halkını, Türk devletinin tek egemen varlığı haline getirmek aynı zamanda her bakımdan kalkındırmaktır. Bu sistemde, halk egemenliğini yasal temsilcileri olan kurumlar ve kişiler gerçekleştirecektir. Halkçılık sayesinde, Türkiye Dünyanın en bayındır ve uygar ülkeleri düzeyine çıkacak Türk halkı zengin ve mutlu olacaktır. Bunun için tek yol Atatürk yolu, yani bilim ve akıl yoludur.

Atatürk Milli Mücadele'den sonra İzmir'i ziyaret ettiği bir sırada, başka bir otelde çalan bandonun derhal kendi kaldığı otele getirilmesi emrini verir. Fakat bando getirilemez. Bunun üzerine, bandonun, halkın neşe içinde bando ile eğlenmesi sebebiyle getirilemediği açıklanır. Atatürk, bir an düşündükten sonra: Hiçbir zaman ve hiçbir surette halkın huzurunu bozmamak lazımdır” der (Baykal, 1999:119).

Halk, O'nun için en yüksek değerdir. Halkın duygu ve düşüncelerine önem vererek onlarla eylemlerini hayata geçirme çabası Atatürk'ün halk adamı olma hassaslığını göstermektedir.

Atatürk Samsun'a ayak bastığı andan itibaren mücadelesini halka mal etmeye çalışmıştır. Savaşın en çetin geçtiği günlerde halkın arasında olmaya özen göstermiştir. Yaptığı ve yapmak istediği her şeyi halka anlatarak onları kazanmayı amaçlamıştır.

Giyim devrimini gerçekleştirmek üzere çıktığı Kastamonu gezisinde İnebolu'da uygarca giyinmenin gerekliliği üzerinde durduktan sonra giydiği şapkayı halka göstererek "Bu serpuşun adına şapka denir." demiş ve milli bir özelliği olmayan acayip kıyafetlerle gezmenin Türk Halkına yakışmadığını belirtmiştir. Harf devrimini gerçekleştirmeye karar verdiği zaman kendisine uzun bir geçiş dönemi tavsiye edenlere " Bu ya üç ayda olur yada olmaz." cevabını veriş, halka giderek ilk açıklamayı halkın içinde ve arsında yapmayı tercih etmiştir (Aytaç, 1983: 101-102).

Halkçılık ilkesini bazı kavramlar açısından incelemek Atatürk'ün ideallerini anlamak açısından önemlidir. Bu kavramlar halkçılığın tanımı itibariyle halkçılığın en kritik öğeleridir. Bir açıdan halkçılık bu öğelerin toplumsal yaşamda toplumsal yaşamda yerleşmesi için uğraşır

Bu kavramlar şu başlıklar altında toplanabilir:

1. Halkçılık ve demokrasi,
2. Halkçılık ve eşitlik,
3. Halkçılık ve sosyal devlet,

Halkçılık ve Demokrasi

M.Ö. 5. Yüzyılda Herodot tarihinde demokrasi şöyle tanımlanır: "Demokrasi halkın yönetimi yasalar önünde eşitlik, bütün sorunların açık tartışmaya

sunulması, yöneticilerin makamlarından hareketle sorumlu tutulmalarıdır (Kışlalı, 1991: 169). Atatürk halkçılığında ise, meşruluğun temelini halk desteğinden almasıyla demokrasi halkçılıkla eş anlamda kullanılır. Atatürk'e göre; yeni Türkiye Devleti bir halk devleti, halkın devletidir.

Totaliter olmayan politik öğretilerin bugüne kadar en başarılısı demokratik ideolojidir. Bu iki şeye dayandırılabilir: 1) Gerek bilim gerekse teknoloji açısından en ileri ülkelerin bu ideolojiyi benimsemiş ülkeler olmasından ; 2) Her iki bakımdan da geri kalmış ülkelerden çoğunun bu ideolojiyi benimsemeye çalışmalarından (Batuhan, 1998: 182). Demokrasilerin bilimsel yanı insanların hak ve özgürlüklerini birinci plana alma ideali dünya üzerinde yaşanılabilir bir ideoloji olarak zorunluluk arz eder. İstenilen düzeyde belki hiçbir ülkede olmasa da, demokratik ülkelerde insan hak ve hürriyetleri daha bir ön plandadır. Sivil örgütlenmeler toplumsal değişimin nabzını tutarak değişimleri yönetirler. Zira bilginin ancak çeşitli düşüncelerin özgürce tartışılabildiği ortamlarda elde edilebileceğini anlayan insanlar demokrasiye sarılmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti için yukarıdan aşağıya bir uygulama çabası olsa da demokrasi 1945 yılına kadar ciddi anlamda bir dönüşüm yaşamıştır. Bugün adına daha uygun bir yapılanmayla yoluna devam etmektedir.

Özbudun, “Hiçbir totaliter rejim tasavvur edemeyiz ki bir muhalefet yaratmak amacıyla kendiliğinden bir teşebbüste bulunsun” der. Serbest Fırka'nın kurulması aşamasında Atatürk, Fethi Bey'e yazdığı mektupta şöyle der (Kışlalı, 1991:10):

“Büyük Millet Meclisi'nde ve millet önünde millet işlerinin serbest olarak tartışılması ve iyi niyet sahibi kişilerin ve partilerin düşüncelerini ortaya koyarak milletin yüksek çıkarlarını aramaları benim gençliğimden beri aşık ve taraftar olduğum bir sistemdir.”

Bu görüşlere sahip olan Atatürk, halkın bilincine verdiği önemi demokrasi anlayışıyla göstermek ister. Halkevleri ve halkodaları, demokrasi kültürünün yerleştirilmesi için, “halk örgüt” evleri, görevini üstlenmişlerdir. Halkın bilinçlenmesi, sivil kitle örgütü haline gelmeleri için yetmiş yıl önce atılmış en önemli halk örgütleridir. Demokrasiyi geliştirecek olan da budur.

Atatürk, demokrasinin her şeyden önce bir özgürlük sorunu olduğuna inanıyor ve şöyle diyordu (Kışlalı, 1991: 101).

“İrade ve egemenlik milletin tümüne aittir, ait olmalıdır. Demokrasi sosyal yardım veya iktisadi sistem değildir. Böyle bir görüş vatandaşların siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmaya amaçlar. Bizim bildiğimiz demokrasi siyasidir.

Zira her millet devrimini toplumsal ortamın baskı ve ihtiyacına göre yapar. Demokrasi prensibi, ulusal egemenlik şekline dönüşmüştür. Bir ulusu oluşturan bireylerin, o ulus içinde, her çeşit özgürlüğü, düşünce ve vicdan özgürlüğü, güven altında bulunmalıdır.”

Atatürk’ün demokrasi anlayışı, en önemli ilkelere olup halkçılıkla bir bütündür. Atatürk halka dayanmadan, onun gücünden yararlanmadan çağdaş yapılanmayı gerçekleştirmeyeceği inancındadır.

Atatürk; “Demokrasi (Halkçılık) esasına dayalı hükümetlerde egemenlik, halkın çoğunluğuna aittir. Demokrasi prensibi, egemenliğin millette olduğunu, başka yerde olmayacağını gerektirir” der. Bu durum demokrasi ile halkçılığı eş anlamlı kılmaktadır.

Atatürk halkın sağduyusuna olan inancını herkesin ‘halk isyan eder’ korkusuyla açıklamaktan çekindiği bütün belli başlı devrim hareketlerini, O halkın karşısına çıkıp açıklayarak gösteriyordu. O’nun için gerçek demokrasi halkın hoşuna giden, fakat zararına olacak şeyleri değil, halkın yararına olan şeyleri yapmaktı (Par ve Önen; 1981: 261).

Halkçılık ve Eşitlik

Atatürk “ayrıcalıksız, sınıfsız bir ulus” derken halkçılık anlayışını yansıtmıştır. Atatürkçülük, herhangi bir sınıfın egemenliğini reddeden, ılımlı toplumculuğu öneren, sömürüye karşı bir dünya görüşüdür. Atatürkçü düşünce bölücü değil, birleştiricidir. Halkçılık hiçbir sınıfın üstünlüğünü kabul etmez. Bütün

halkın kayıtsız koşulsuz egemen olduğu bir düzeni benimser. Bu görüşünü 1 Kasım 1937’de mecliste yaptığı bir konuşmayla şöyle vurgular: “Elinizdeki izlencenin içeriği yalnız bir kısım yurttaşla ilgilenmeyi engeller. Biz bütün ulusun emrindeyiz (Kili, 1981: 250).

Halkçılık cins ayrımı, zümre ayrımı gözetmeden herkesin karar sahibi olmasını istediğinden, seçim yasasında belli yaşta herkesin oy kullanma haklarını almasını sağlamıştır. Halkçılıkta, halkın kararlara katılması söz konusudur. Çünkü siyasal sistem ulusal egemenliğe dayanır. Onun için derhal çok partili düzene geçiş ve bunun denemeleri gösterir ki, halkçılık, halk için kararları kendisine aldirtmak demektir.

Atatürk’e göre “Türkiye halkı ırki veya dini ve kültürel yönden birleşmiş, bir diğerine karşı, karşılıklı hürmet ve fedakarlık hisleriyle dolu ve kaderi, geleceği ve çıkarları ortak olan bir toplumdur”(T.T.K, 1952: 215).

Ortak bir kaderi paylaşmak, aynı amaçlarda çağdaş uygarlık yarışında, tüm Türkiye halkını aynı kulvarda çöştürmek için özenle seçilmiş bir kavram olan Halkçılık aynı özenle işlenmiştir. Barış ve eşitlik dolu sözlerle, Halkçılık anlayışını topluma tanıtan ve uygulamalarıyla kalıcılığını sağlayan Atatürk’ün Halkçılığı bugün layık olduğu yerde olmasa da, sorun çözmeye devam etmektedir. Evrensel, eşitlik ve barış ilkelerini kendinde toplayan Halkçılık modası geçmez bir olgudur. Halkçılık bir ayrıcalığa sebep olacak hiçbir nedeni kabul etmez ve bir bütündür. Bu anlayışa sahip olan kişiler halktan ve halkçı olarak kabul edilirler.

Bir siyasal sistemin, devrimin,bağımsızlaşma sürecinin sağlıklı olarak yürüebilmesi, duraksamaması yada karşı bir devrimle sona erdirilmemesi o devrimin ekonomik büyümeyi, gelişmeyi sağlamasına ve elde edilen ulusal gelirin adaletli biçimde dağıtılmasına bağlıdır. Bu "eşitlik" aşaması ise uzun ve sürekli bir çabayı gerektirmektedir. Bu anlamıyla geri kalmışlıktan kurtulmak isteyen tüm toplumların en büyük sorunu eşitlik sağlamaktır. Uygarlaşmak isteyen tüm toplumların çözmeleri gereken temel sorun eşitlik sorunudur (Kili, 1998: 89). Halk

tabakaları arasında sosyal ve ekonomik eşitlik kurmayı amaçlayan Atatürk Devrimleri Halkçılık ilkesiyle halkın yararına eşit uzaklıkta en yüksek faydayı sağlamayı ilke edinir.

Atatürk'ün tasarladığı ve girişilmesini öngördüğü önlemleri şöyle sıralamak mümkündür (1998: 91-92):

- Halkın aşar vergisiyle ilgili yakınmaları , uğradığı haksızlıklar düzeltilecektir.
- Tütün ekim ve ticareti için ulusal yararlıya uygun önlemler alınacaktır.
- Parasal kuruluşlar, bankalar çiftçi, sanayici, tüccar ve bütün çalışmalara kolay kredi sağlayacak biçimde düzeltilecek ve çoğaltılacaktır.
- Ziraat Bankasının anaparası artırılacak, çiftçilere daha kolaylıkla ve daha çok yardım yapılması sağlanacaktır.
- Ülke tarımını geliştirmek için tarım makineleri dışalım yoluyla getirilecek ve çiftçiler bu makinelerden kolaylıkla yararlandırılacaktır.
- Hammaddesi ülkede bulunan malların üretimi için gerekli önlemler alınacak ve bu üretimi yapanlar korunacak, verilecek ödüllerle desteklenecektir.
- Çok ivedi gereksinim olan demiryolları için hemen girişimde bulunulacak, çabucak işe başlanacaktır.
- Bütün okulların ulusal gereksinimlere ve çağdaş ilkeler göre düzenlenmesine, bunlarla ve başka yollarla halkın aydınlatılmasına, eğitimine çalışılacaktır.
- Genel sağlık ve toplumsal yardıma ilişkin kuruluşlar düzeltilecek, çoğaltılacak , işçileri koruyucu yasalar çıkarılacaktır

Halkçılık uygulamalarının özünü yansıtan ve bütün halk kitlelerine ulaşacak bu uygulamalar, eşitlik temeline dayalı bir programdır.

Eşitlik sorunu ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken Atatürk'ün "Halkçılık İzlenesi" nin temel görüşü ise şöyledir (Kili, 1998; 94): Halkın içinde bulunduğu yoksulluğu ortadan kaldırmak, mutluluğunu sağlamak, toprak, eğitim, adalet, ekonomi ve bütün toplumsal konularda çağın gereklerine uygun yenilikleri ve kuruluşları getirmek. Bunları yaparken de ulusun ve ülkenin birliğini,

bütünlüğünü zedelemekten, savunma ve karşı koyma gücünü azaltmaktan kaçınmak; siyasal, toplumsal ilkeleri saptarken bunları ulusun öz gücünden almak ve bu ilkelerin uygulamasında ulusun eğilimlerini, gerçek gereksinimlerini göz önünde bulundurmaktır.

Bütün toplum katmalarını aynı ulusal bilinçle eğitmeyi amaçlayan Atatürk, “Aydınları halk seviyesine indirmekten ziyade, bütün halkı eğitimde aydın olarak yetiştirmek” gereğine işaret eder (Akyüz, 1999: 46). Güçlü ve üretken bir halk kitlesinin yaratılması ve bütün halk katmanlarının aynı eğitim ve imkanlarla eğitilmesi halkçılık ilkesinde temel hedeftir.

Halkçılık ve Sosyal Devlet

Sosyal devlet kamu önünde eşitlik ile birlikte, insanların birbirlerine karşı sorumluluğunun belirlendiği bir devlet ve toplum düzenidir. Toplum düzeni Halkçılıkta hukuka dayanır. Hukuk kuralları, toplumun tüm bireyleri için aynı değer ve uzaklıktadır.

Halkın çıkarlarını ön planda tutan devlet halkçıdır. Onu geliştirmek ve yenilemek görevini doğal olarak üstlenir. Ancak halkın çalışması, çalışkan olması gerekmektedir. Atatürk’ün bu konudaki sözleri (T.T.K, 1952:91):“Çalışmak demek boşuna yorulmak, terlemek değildir. Zamanın gereklerine göre bilim ve teknik ve her türlü medeni buluşlardan azami derecede yararlanmak zorunludur.”

İlerlemek için çalışmak gereklidir. Sosyal devlet, halkı tüm eğitim, sağlık, sosyal güvence imkanlarıyla donatmak yükümlülüğünü kendi üstüne alırken, halkın çok çalışmasını önerir. Onun için Atatürk, “Çok çalışkan olmak zorundayız” ve “Türk öğün çalış güven” sözlerini söylemiştir.

Diğer Dünya devletlerinin girdiği yarışta geri kalmamak, onları geçmek için çalışmak gereklidir. Bu nedenle Atatürk “ İtiraf etmeliyim ki düşmanlarımız çok çalışıyor. Biz de onlardan daha çok çalışmaya mecburuz” der (T.T.K, 1952: 91).

Devlet halk yararını gözetmek zorundadır. Halkçı devlet milli geliri dengeli dağıtmak, hukukta eşit olmak zorundadır. Sosyal devlet halk yararını ön planda tutarak gücünü korur. Devletin sosyal görevleriyle ilgili olarak Atatürk şöyle der (Afetinan, 1968: 444):

“Milli gelirin dağılımında daha mükemmel bir adalet ve emek sarf edenlere, daha yüksek refah sağlanması; milli birliğin korunması için şarttır. Bu şartı daima göz önünde tutmak, milli birliğin temsilcisi olan devletin önemli vazifesidir.”

Sınıfsız, ayrıcalıksız, kaynaşmış bir kitle prensibi, yalnız demokrasi, sosyal adalet ve güvenlik kuralları doğrultusunda geliştirilir. Atatürk’ün Halkçılık anlayışında sınıf diktatörlüğü yoktur. Siyasi ve medeni haklarla insan hak ve hürriyetleri saklıdır. Toplumun kalkınması ve yönetimi bu temel haklar çerçevesinde yürütülecektir. Halkçılık zayıfla kuvvetlinin değil, kişilerin yapmak için maddi ve manevi kuvvetlerini birleştirmelerini öngörür. Zayıfla kuvvetlinin birleşmesi, zayıfın kuvvetliye esir olması anlamına gelir. Halkın eğilimleri, halkın maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması, bütün halk temsilcilerinin yönetimini ve yöneticilerin faaliyetlerini planlama ve gerçekleştirme de temel kuraldır.

Halkçılık ülküsünün gerçekleşmesi iki yandan olacaktı (İnan, 193: 124):

1. Ekonomik: Halka, insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi, yaşam geçim güvenliği sağlamak, herkesi kazançlı iş ve meslek sahibi yapmak.

2. Kültürel ve eğitimsel: Halka, insan ve yurttaş olma hakkının onurunu, değerini ve bilincini veren, gelecekte umudunu güvence altına alan, aydınlığı, bilgi ve beceriyi halka kazandırarak, herkesi başarılı bir meslek sahibi yapmak.

Atatürk, bunu gerçekleştirmenin yollarını göstermeye, açmaya ve sağlamaya çalışmıştır. Söylev ve davranışlarıyla, bunları yönetenlere, hükümetlerine yetkililere, yöneticilere, öğretmenlere kendi ulusunun öğretmeni olarak vermeye çalışmıştır. O, halkçılık sorunlarının tüm çözümünü, halkçılığın temelden gerçekleşmesini eğitimde

görüyordu. Bu bağlamda Platon (M.Ö.429-437)'un eğitim ve siyasa için söylediği cümleler halkçılık ilkesini önemini yansıtır: “Siyasa halk içindeki çelişmeleri halkın yararına yöneltmek sanattır. Ancak, demokrasi halkın eğitimi işidir. Eğitim ise hükümetin ödevidir. Eğitim yetersiz olursa demokrasi oligarşiye döner. Eğitim daha yetersiz kalırsa, demokrasi demagog yetiştirir. Eğitim böyle sürüp giderse demagog diktatör olur” (İnan, 1983: 124-125). Eğitim etkinliklerini devrimlerin tümünün yerleştirilmesi için vazgeçilmez bir araç olarak kabul etmek gerekir. Bu örgütlenme ise zaten Atatürk tarafından gerçekleştirilmiştir.

Halkın yararına, halkın eğitimi için gerçekleştirecek yapılanmaları, Atatürk tarafından başlatılan ve yaşama geçirilen birçok uygulamada görmek mümkündür.

1928-29'da yazı değişimi, 1932'de açılan ve sayıları hızla artan halkevleri, köylerde sayıları 4500'ü bulan halk okuma odaları, 1937-38'de başlayıp 1940'da köy enstitülerine dönüşen köy öğretmen okulları, Okuma-Yazma Seferberliği, Halk Eğitimi, Sanat Eğitimi, Teknik Eğitim Seferberlikleri, Aşarın Kaldırılması, Tarım Kredi Kooperatifleri, Toprak Reformu Halkçılık ilkesinin uygulanması ve gerçekleştirilmesi amacını taşıyordu (İnan. 1983: 124).

Ortak bir inanç ve çalışma azmiyle toplumsal kalkınmanın yolu olarak görülen Atatürk'ün Halkçılık İlkesi sürekli, bilimsel, amaçlı bir eğitimle halkın uyandırılması ve bilinçlendirilmesi ile gerçekleştirilebilirdi. Atatürk söz ve eylemleriyle bunu yakalamayı amaçlamıştır. Yukarıda ifade edilen açıklamalar ve halkçılık bağlamında sözü edilen kurumlar Atatürk'ün eğitimsel rehberliğinde yaşam bulmuş uygulamalardır.

Toplumunu çağın değerlerinden geri bırakmamayı amaçlayan liderler değişimi göz ardı edemezler. Evrensel değerlerin yakınında ama kendi kültürel gerçeklerini inkar etmeden yola çıkmak ve yaşamı yönetmek gerekir. Atatürk'ün eylemleri de kültürel liderin yapması gereken eylemlerdir. Zamanının koşullarında topluma, küresel değişimlerin gerçekliği ile bakmayı başarmış olan Atatürk bugün Türkiye'sinin temellerini de Halkçılık İlkesi ile atmış oluyordu.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Üçüncü Alt Problem, “Laiklik İlkesinde Atatürk’ün Eğitimsel Liderliğinin Önemi Nedir?” biçiminde ifade edilmişti. Aşağıdaki paragraflarda bu sorunun yanıtı verilmektedir.

Bu soruya yanıt bulmak amacıyla Atatürk’ün söz ve davranışları, Atatürk’ün İlkeleri açısından ele alınmış ve irdelenmiştir.

Laiklik alışlageldiği tanımıyla, din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlamaktadır. Laikliğin bu tanımı bugüne kadar ezberlendi ama hiçbir zaman devrim koşulları içerisinde önemi vurgulanmadı. Devrimi ayakta tutacak olan en önemli köşe taşı olduğu unutuldu. Oysa laiklik devrim ile bir düşünülmesi gereken önemli bir kavramdır.

Hangi tanımı yapılırsa yapılsın laiklik kavramı içinde yer alan en önemli öge ‘din’ ögesidir. Bu nedenle öncelikle din olgusuna değinmek gerekir. Tek tek bireyleri ve topluca tüm toplumu derinden etkileyen, birçok ilişkilerin, davranışların ve kavramların oluşmasında, biçimlenmesinde yüzyıllar boyunca çok önemli roller oynayan din olgusuna üç açıdan bakılabilir (Aybay, 1981: 88-89).

Din olgusuna, her şeyden önce, mistik-metafizik açıdan bakılabilir. İtikat temeline dayalı bu yol konumuzla doğrudan ilgili değildir. İkinci yol, din olgusuna bilimsel açıdan bakmaktır. Dinin kurumsallaşması, öteki toplumsal kurumlarla ilişkisi, bireysel alandaki etkileri bu başlık altında incelenebilir. Üçüncü yaklaşım ise, olguya politik açıdan bakmaktır. Politik yaklaşımda din, toplumsal bir kurum olarak, toplumdaki öteki kurum ve ilişkileri önemli ölçüde etkileyen ve onların biçimlenmesinde önemli rol oynayan kurumdur (Aybay, 1981: 89).

Din toplumsal yaşamı bu denli egemenliğine alırken, insanların ve devletlerin dine karşı toplumsal yaşamın gerçeklerine uygun tavırlar almaları kaçınılmaz olur.

Bu durum bazen toplumları karşı karşıya getirebileceği gibi farklı politikaları da karşı karşıya getirebilecektir .

Siyasal iktidarın topluma egemen olan din olgusu karşısında iki farklı tavrı söz konusu olabilir. Birincisi, toplumdaki ilişki ve kurumları değiştirmeye yönelik olmayan, hatta varlığını ve devamını buna bağladığı için söz konusu ilişki ve kurumların güçlenmesi için çaba harcayan iktidar tavrı. İkincisi, toplumdaki ilişki ve kurumları değiştirmeye yönelik iktidar tavrıdır. Bu iktidarlar, eski toplumsal yapıyı oluşturan kurum ve ilişkileri değiştirmeye yönelik eylemleri içinde “din kurumu” ile de karşı karşıya gelirler. Bu iktidarlar kendi siyasal planlarının içine din olgusunu katmak ve bu konuda ki tercihlerini belirlemek zorundadırlar (Aybay, 1981: 90).

İşte laiklik, dinin, toplumsal kurumlardan ayrılarak, toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisinin kırılmasıdır. Bu yaklaşım din kurumunu yok etmeyi ortadan kaldırmayı hedeflemez. Olanaklar ölçüsünde din olgusu toplumsal yapılaşmanın uzağına çekilmeye çalışılır. Cumhuriyet devrimi için de bu böyledir.

Devrim iktidarının varoluş nedeni yapısal değişiklikleri gerçekleştirme olduğundan din kurumuna yaklaşımın başka türlü olması zaten beklenemezdi. Yapılan işin bir devrim olduğu kabul edilecekse, devrim iktidarının, din olgusu bakımından başka bir seçeneği de yoktur (Aybay, 1981: 91).

Bilgiseven (1988: 22) Atatürk’ün laiklik anlayışını üç başlık altında toplamıştır. İlk olarak laikliğin dinsizlik olmadığını, ikinci olarak Atatürk’ün din ve dünyayı birbirinden ayrı düşünmediğini, üçüncü olarak ise, Atatürk’ün laikliği gerek dini gerek dünyevi gelişmenin şartı olarak gördüğünü belirtmiştir.

Bilgiseven (1988: 22-23-24)’e göre bu konulardaki düşünceleri şöyledir: Atatürk’ün laikliği dinsizlik olarak yorumlamasına kesinlikle imkan yoktur. Çünkü Atatürk “Türkiye Cumhuriyetinin Temeli Kültürdür” demekle, bir milletin kendi benliğini koruması için kendi dinine de inanmış olması gerektiğini de ortaya

koyuyordu. Atatürk, “Din gerekli bir kurumdur. Dinsiz ulusların sürekliliğine imkan yoktur” demek suretiyle bu konudaki düşüncesini ifade etmiştir. Din ve dünyayı birbirinden ayrı düşünmemesi konusunda ise, “Atatürk, subjektif insan psikolojisi ile objektif beşeri davranışlar arasında bir uyumsuzluk varsa, laiklik bundan zarar görür. Böyle bir uyumsuzluğun olmaması için fertlerin inandıkları dinin tabii bir din olması lazımdır. Bu takdirde de din ve dünya işlerinin psikolojik anlamda insan zihninde ve sosyolojik anlamda da toplumun örf ve adetlerinde birbirine uyması laik hukuka daha iyi uygulanabilirlik kazandırır. Laikliğin gerek dini gerek dünyevi gelişmenin şartı olduğu konusunda ise, din özellikle İslamiyet birlik dinidir. İslam’ın bütün öz değerleri bu temel değer hükmüne dayalıdır. Bu hüküm tabii kanun olduğu içindir ki İslamiyet laik bir dindir.

Bu ve buna benzer açıklamaları sıkça görmek mümkündür. Ama laikliği din ile bağdaştırmanın ötesinde bu çalışma Atatürk’ün laiklik ilkesinin toplumsal yaşamı çağdaştırmada ki önemi açısından önemlidir.

Hilmi Ziya Ülken’in ifadelerinde laikliğin önemi kendini bir başka şekilde gösterir. Bu ifadeler toplumsal bir etkilemenin, model olmanın göstergesidir. Ülken için laiklik Doğu’yu uyandıracak bir bildiridir. Ülken şöyle der (Borak, 1996: 10):

“Gerçekten bu olayın yakın ve Orta Doğudaki Milletlerarası değerini anlamak için başka milletlerin durumunu biraz gözden geçirmek yerinde olur. Pakistan, Endonezya, Arap memleketlerinde Türk inkılabı olduğu sırada ve sonrada laiklik düşüncesi uyanmamış bulunuyordu. Bu memleketlerin kanunları tetkik edilecek olursa onlarda kapanmış içtihat devrine ait donmuş hukuki hükümlerin hala geçerli olduğu görülecektir. Bunlardan en dikkate değeri Endonezya kanunlarıdır ki, orada statik, katılaşmış hukuk Fıkıh doğmalarından başka ilkel kabile örf ve adetlerinin rol oynadığı fark edilmektedir.”

Atatürk, Batı uygarlığından yüzyıllarca geri kalışımızın ve sosyal çözülmüşlüğümüzün baş sebebi olan gericiliği yok etmek için bütün köhnemiş kurumları ortadan kaldırdı. Dünyanın 18. yüzyılda yakaladığı hür düşüncenin bizim topraklarımızda yeşermesi çok uzun zaman almıştır. Cumhuriyet devrimi ile Atatürk

bilimi esas alan aydınlanmayı başlatmıştır. Türk Ulusu Atatürk'ün ifadesiyle (Borak, 1996: 16):

“Artık hakikat denilen cevheri bulduğuna inanarak uzun adımlarla kurtuluş aramaya karar vermiştir. Bugün artık Türk Ulusu imanını vicdanını kafasında taşıyarak medeniyetin emrettiği yolda gidecektir. Dinin de vicdanın da aklın da tek kesin buyruğu budur.”

Atatürk, akıl dinini Avrupa da olduğu gibi ön plana çıkararak din nüfuzunu kamu alanının dışına taşımıştır. Fakat dini reformlar yaparak da halkın duygularının boşlukta kalmamasına özen göstermiştir. Atatürk için din bir vicdan meselesidir. O, dini kendi alanına döndürerek dini manevi alanda tutmuştur. Yönetime karışması, toplumsal kurumları şekillendirmesi ortadan kaldırılmıştır. Bu anlamda Avrupa modeli esas alınmıştır. Çünkü Avrupa da laikleşme sonrası bilimsel bilginin, çağdaş yaşamın sıçrama yaptığı gözlenmiştir. Avrupa bu mücadeleyi çok uzun yıllar vermek zorunda kalmıştır.

Avrupa Hıristiyanlığın sultasından kendisini kurtarabilmişse, 13.yüzyılın başlarında Roger Bacon ile başlayan ve 18. yüzyıl Walter'larla sürdürülen kilise kavgasıyla olmuştur. Özgür insan düşüncesi bu kavgayı kazanmamış olsaydı Avrupa hala Ortaçağı yaşıyor olacaktı. Locke, Bayle, Bacon, Descartes akıl bayrağını Avrupa'da dalgalandırarak Avrupa'nın bugünü yaratmışlardır. Evrene akılcı yaklaşım böylece doğmuş, deneye dayanan bilim böylece varolmuştur (Bozdağ, 1988 : 92).

Din ile devletin iç içe yaşadığı bir toplumda laikliği yerleştirmek kolay değildir. Akla dayalı bir eğitim sistemi kurmak ve bu kurumların işleyişini laik esaslara göre yapmak, kolay şeyler değildir. Fakat eğitim ve öğretim işleri, laik bir toplum yaratmak için en vazgeçilmez yoldur. Çünkü hiçbir alışkanlık, gelenek, hurafe, zorla değiştirilemez. Aksine zor, inanılanı sağlamlaştırır.

Atatürk, laiklik prensibinin kabulünden pratik bazı yararlar bekliyordu (Bozdağ, 1988: 94):

1. Devletin güçlü olduğu sıralarda, bu güce güvenip İslamiyetin temel fikirlerinden olan ‘Gaza’ yani, Tanrı uğruna tanrı yoluna kapılmanın kapılarını kapamak ve böylece ümmetçiliğin yani din toplumu olmanın yollarını kesmek. Çünkü Atatürk –vatanın savunması dışında- savaş fikrinden uzak bir devlet adamı idi. O yurttan barış, dünyada barış diyordu.

2. Hangi sebeple olmuş olursa olsun, devletin zayıf düşmesi halinde, devleti ele geçirme hevesine kapılacak insanların, din silahı ile üstünlük sağlamalarına engel olmak ve böylece, politikada fırsat eşitliğini kurmak.

3. Toplumda ve devlette aklın üstünlüğünü, kesin biçimde egemen kılmak. Çünkü laik devlet, teokratik devletten arındırılmış olduğu için toplumun bütün ihtiyaçlarına, sadece akla dayanan kanunlarla cevap vermek.

Bu fikirlerin Atatürk’ün diliyle en veciz ifadesi şöyledir (Eroğlu, 1981: 114-115):

“Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müridler, memleketi olamaz. En doğru ve gerçek tarikat medeniyet tarikatıdır. Medeniyetin emir ve talep ettiğini yapmak insan olmak için kafidir. Tarihi okuyunuz, dinleyiniz görürsünüz ki, milleti mahveden, harap eden fenalıklar hep din maskesi altındaki küfür ve kötülükten gelmiştir.”

Doğmatik eğitimin yerini alacak olan, akılcı eğitim ufku geniş hoşgörülü bir toplum yaratacaktır. Batı uygarlığını yakalamak, ancak tek tip anlayışından vazgeçilmesiyle mümkün olabilir. Bugün, laik eğitimin tek tip insanı yarattığı iddia edilse de, akla ve bilime dayalı bir eğitimin çok yönlü ve farklı bireyleri yaratacağı kuşkusuzdur. Kaldı ki Atatürk fikir ve inançların farklı farklı olmasından yana olan bir liderdi.

Atatürk’ün ifadesiyle (Yaşa, 1988: 93):

“Şüpesiz, fikirlerin, inançların başka başka olmasından, şikayet etmemek lazımdır. Çünkü bütün fikirler ve inançlar, bir

noktada birleştigi takdirde, bu hareketsizlik ve ölüm işaretidir. Böyle bir hal elbette arzu edilemez. Bunun içindir ki gerçek hürriyetçiler, bağınaz olmamanın genel bir huy olmasını temenni ederler.”

Düşünceden korkmanın, bu nedenle düşünceye baskı uygulamanın bedelini, korkulan ve baskıyla karşılaşan düşüncenin kendisi ödemez. Buna karşılık düşünmeyi, insan olmanın koşulu sayacak kuşakların yetişmesini engellemek bakımından düşünce korkusunu yaymak başarılı bir yoldur. Düşünmenin suç olduğunun yayıldığı bir ortamda Atatürk'ün özlü deyişiyle “fikri hür, vicdamı hür” insanların çıkmasını beklemek boş bir umuttur. Oskar Wilde, “insanların büyük çoğunluğu, kendileri değil başkalarıdır, düşündükleri gerçekte başkalarının düşünceleridir, yaşamları başkalarının taklididir, tutkuları ise başkalarının tutkularından yapıma alıntılardan ibarettir” der. Bu özdeyiş doğrultusunda düşünüldüğünde, toplumsal yaşam zaten doğası gereği farklı düşüncelerin üretilmesi bakımından pek de yüreklendirici değildir. Bunun yanında düşünceye baskı uygulamak, Brecht'in “Galilei'nin Yaşamı”nın sonundaki deyişiyle “yalnızca kendilerine verilen buyrukları yerine getirmeyi başarabilen ve düşüncelerini her amaç için kiralayabilen cücelerden oluşan kuşaklar yetiştirmeyi amaçlamakla eş anlamlıdır” (Cemal, 1996: 13).

Bu bağlamda laiklik ve laisizm kavramlarını inceleyecek olursak, laiklik ve laisizmin birbirinden farklı kavramlar olduğunu görürüz. Laiklik hukuksal bir terim olarak adlandırılır ve din işlerini yönetimden ayırıp, vicdanlara bırakmayı hedef alır. Laisizm bir doktrine, mezhebe, felsefi bir içtihadı bağımlılığı ifade eder. Laisizm de dine düşman tavırlar olabilir.

Laiklik demek, dünyacılık demektir. Devletle dinin görevleri farklıdır. Devlet siyasi toplumu belli ilkelere göre yaşatırken, din, fertlerin ruhsal gereksinmelerine hizmet eden bir araçtır.

Bugün laiklik uygar yaşamının sembolü haline gelmiştir. Modern devletlerin hepsinin yönetim anlayışları laiktir.

Türkiye’de de öğretimin laikleştirilmesi, yönetimin laik anlayışının yaşatılması için şart görülmektedir. 16 Temmuz 1921’de Sakarya Meydan Muharebesi devam ederken, Atatürk, Maarif Kongresinde, Türkiye Milli Eğitim işlerinin bir programını hazırlamak amacıyla milli eğitimin laik olmasından söz eder (Eroğlu, 1982: 307).

Devletin laikleştirilmesi, toplum hayatında laik değerlere yer verilmesi dinin devlet hayatında siyasi bir fonksiyon ifa etmesine kesin olarak son verme olarak görülmüştür. Fakat din işleri kamu hizmeti sayılarak, Diyanet İşleri Başkanlığı devlet teşkilatı arasında yer almıştır. Dinin siyasete karıştırılması yüzünden çok sorun yaşayan Türkiye din işlerini ve kurumlarını Cumhuriyette tamamen boş bırakmamış ve kontrol altında bulundurmıştır (Eroğlu, 1981: 163). Çünkü laiklik cumhuriyet toplumu için hayatta kalma sorunudur. Medenileşmek için laiklik gereklidir. Tunaya’ya göre (Eroğlu, 1981) “laiklik yalnızca din ile devletin ayrılığı değil, devletin dini çevreleri kontrol altına almasıdır.”

Kaynar da laikliğin Atatürkçülüğün özü olduğunu dile getirerek, bu özün niteliklerini şöyle belirtmektedir (Eroğlu, 1981: 166).

“Bu öz batı uygarlığının yalnız tekniği ile değil bütün sosyal kurumları ve yaşantısı ile toplumun kabul etmesi ve kafa değiştirmesiydi. Bu ülkünün gerçekleşebilmesi için, laiklik disiplini altına girmek de şarttır. Atatürk, Türkiye’nin kurtuluşunu, bu özün korunmasına ve asla dokunulmamasına bağlıyordu.

Bundan dolayıdır ki Atatürkçülüğün özünü yıkmak isteyenler, daima laikliğe saldırmış ve bahane olarak, Atatürk devrinde laikliğin din düşmanlığı biçiminde uygulandığını ileri sürmüşlerdir.”

Kurtuluş savaşı sonrası yeni dünyada yerini Cumhuriyet rejimiyle alan Türkiye için laiklik, bütün kuruluş felsefesinin özünü içermektedir. Bu öz, topyekun bir ulusun kalkınması için en önemli taşıyıcıdır. Yeni devletin bütün kurumlarının bu öz çerçevesinde yapılandırılması Cumhuriyetin kalıcılığının sağlanması içindir. Atatürk’ün bu konudaki sözleri, çalışmaları, uygulamaları laiklik

ilkesinin vazgeçilmezliğinin işaretidir. Bu anlamda O'nun yol göstericiliği, rehber kişiliği bu ilkenin tanınması ve yerleşmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Bu konuyla ilgili olarak Daver şöyle der (Daver, 1974: 48):

“Kemalist laiklik ilkesi Türkiye’de Batı da olduğundan, bir bakıma daha değişik bir anlam taşımaktadır. Atatürk’ün laiklik anlayışı din ile devlet işlerinin resmi ve basit ayrımından ibaret değildir. Atatürk’e göre laiklik ilkesi esas olarak toplumu yabancı kültür sistemlerinin baskısından kurtarmayı ve milli toplum içinde özgür bireyi yaratmayı amaçlıyordu. Bu anlayış, bilimsel ve pozitif özde olup, gelenekçiliğe ve dinsel kurumsallaşmaya karşı idi.”

Kişiyeye ve kişinin inançlarına saygılı olmayı esas alan laiklik, akla ve bilime dayanır. Aynı zamanda çeşitli ırk, din, dil kültür den olan toplulukların eşit uzağında ve yakınında ‘ortak bir yol’dur.

Atatürk’ün laiklik ilkesini, dine karşıymış gibi gösteren çevrelere kulak asmamak gerekir. Onlar Türk Milletinin ilerlemesini, güçlenmesini ve milletler ailesi içinde yer sahibi olmasını istemeyen kişilerdir (Laçın, 1990: 88).

Atatürk, din düşmanlığına yönelmeden, dini dünya işlerinden ayırarak, çağdaş uygarlığı gerçekleştirmeye çalışmıştır (Kurtuluş, 1981: 87).

Atatürk, geri kalma nedenlerinin en önemlisinin dini uygulamalardan kaynaklandığını biliyordu. Atatürk dini insan ile Tanrı arasında bir konu olarak algılıyordu. Ve bu algının akla, ilme müdahalesini uygun bulmuyordu.

Atatürk Türk milletine, öğretmen gibi, din konusunda uyarmalar yapmaktadır. Bu uyarmalarla toplumu eğitmektedir. Bir konuşmasında (T.T.K, 1961: 77-78):

“Türk milleti daha dindar olmalıdır. Yani bütün sadeliğiyle demek istiyorum. Dinime, bizzat gerçeğe nasıl inanıyorsam, buna da öyle inanıyorum. Dinimiz akla karşı, ilerlemeye engel olacak hiçbir şey ihtiva etmiyor. Halbuki Türkiye’ye bağımsızlığını veren bu Asya milletinin içinde daha karışık, suni, batıl inanışlardan ibaret bir din daha vardır. Fakat bu cahiller, bu acizler sırası gelince, gerçeği görerek aydınlığa çıkacaklardır.

Onlar bu ışığa yaklaşamazlarsa, kendilerini mahrum etmişler demektir. Onları kurtaracağız”

Laiklik Atatürk'ün altı ilkesi içinde önemli bir yer tutar. Hatta devletçilik dışında bütün ilkeler için motor ilke diyebiliriz. Demokratik yaşayışın yerleşmesinin en önemli koşulu laikliktir. Laikliğin olmadığı bir toplumda değişimin sorgulamanın olacağı kuşkuludur. Dogmatik değerlerin egemen olduğu toplumsal yaşayışta bütün sorunlara, katı kurallara göre çözüm aranır. Evren bu kuralların çizdiği sınırlar içindedir. Ötesine akıl ermez. Bugün 21.yüzyılda cevabı verilemeyen sorular, insanın acizliği ve sınırlılığı söylemiyle sonlandırılır.

Tarihteki her devrim, “din”le değil ama, din adına, eski adına eski düzeni savunan, eski düzenin güçleriyle bütünleşmiş olan dini güçlerle, karşı karşıya gelmişlerdir. Bu güçler, etkilerini azaltacak her girişimi, “dinsizlik” olarak nitelendirmekten çekinmemişlerdir (Kışlalı,1994: 31). Atatürk'ün Kurtuluş savaşı yıllarında da karşılaştığı bu eylemler, günümüzde hala devam etmektedir. Din konusunda söylenen en ufak bir reform sözü, bazı çevrelerce “din elden gidiyor” sloganlarıyla abartılmaktadır. Oysa dünyada egemenliği gökyüzünden yeryüzüne indirmemiş hiçbir toplum gelişmemiştir. Onun için din toplumsal yaşayışın değişen koşullarında her çağda daha bir akılcı yorumlanmalıdır.

Gelişme ve geliştirme, batı uygarlığının temel ilkelerinden biridir; bu süreç içinde hiçbir inanç, düşünce ve kurum donmuş olarak kalmaz. Bu yaşamın da temel kuralıdır. Yaşam ancak gelişme içinde varolabilir. Donup kalan geriler, sonra da yok olur.

Atatürk bir konuşmasında şöyle demektedir (Kışlalı, 1994: 32):

“Temeli çok sağlam bir dinimiz var. Malzemesi iyi fakat bina yüzyıllardır ihmal edilmiştir. Harçlar döküldükçe yeni harç yapıp binayı pekiştirme lüzumu hissedilmemiştir. Aksine olarak birçok yabancı unsur ve yorumlar, boş inançlar binayı daha fazla hırpalamıştır.”

Atatürk'ün yapmak istediği, dini toplumsal yaşayıştan uzaklaştırmak değil, dinin toplumsal yaşayışı kilitleyen unsurlarından temizlemektir. Onun içindir ki Afetinan ile Yalova'da bir sandık dolusu kitapla din üzerine çalışmış ve bu bilgilerini değişik vesilelerle topluma aktarma gereğini duymuştur. O, bozulan özünden uzaklaştırılan din için şöyle diyor (Kışlalı, 1994: 32):

“Türkler dinlerinin ne olduğunu bilmiyorlar. Bunun için Kuran Türkçe olmalıdır. Türk, Kuran'ın arkasından koşuyor, fakat O'nun ne dediğini anlamıyor. Benim maksadım, arkasından koştuğu kitapta ne olduğunu Türk anlasın.”

Daha önce ele aldığımız laiklik kavramını, Atatürk'ün çoğu özlü sözünde irdellemek bizi yine çağdaş uygarlığın yoluna götürür. Örneğin, “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir”, “Hayatta en gerçek yol gösterici ilimdir”, “Cumhuriyet sizden fikri hür vicdanı hür nesiller ister”. “Düşünceler manasız mantıksız, safsatalarla dolu olursa, o düşünceler hastalıklıdır”. “Ancak hür düşüncelere sahip olan insanlar vatanlarında faydalı olabilirler ve onlardır ki, vatanlarını kurtarıp koruma gücüne sahip olurlar.” sözleri bunlardan bazılarıdır. Egemenliği topluma veren ve bilimi rehber olarak gösteren Atatürk'ün bu sözleri ancak laik bir yönetim anlayışının sonucu olabilir.

Ufku evrenin düzeni her an yeniden sorgulayacak ve yaşadığı sürece doğruyu arayacak insanları yetiştirmek, ancak, din eğitimi ile bilim eğitiminin kulvarlarını ayırmakla mümkün olabilir.

Laik eğitim çağı yakalamak için en önemli araçtır. Onu bugün daha şiddetle savunmak yaşama geçirmek zorundayız. Ama din eğitimi de ihmal etmeden. Çünkü “din” akli kullanmayan sorgulamayan insanların elinde her gün biraz daha hem kendini hem de toplumu güçsüzlüğe sürükler.

Fransa'daki Müslümanların manevi lideri Şeyh Abbas, Atatürk'ün İslam karşısındaki tutumu ile ilgili sözleri bu manada düşündürücüdür (Kışlalı, 1994: 33).

ışığında bunların değişmelerden geçebileceğini doğal bir olgu saymak gerektiği kavranmaktadır. Her gün bir öncekinden farklıdır. Onun için ne dün ne de bugün kutsallaştırılıp dokunulmazlaştırılmaz (Ozankaya, 1994: 171).

Laiklik, ulusal kimlik bağlamında önemi, aynı topraklarda yaşayan ama ayrılıklara, bölünmeye uğrayan halkın birleştirilmesini ifade eder. Ancak laik devlet düzenlerinde değişik inançtaki yurttaşlar birlik ve barış içinde yaşarlar. Laiklik ile demokrasinin gerekleri üzerinde düşünme, aydınlanma imkanı doğar. İnsanların özgürce düşünüp tartışabilmeleri laik devlet ve toplum düzeninin getirdikleriyle mümkün olabilir.

Dinsel duygu ve inançların gerçek saygınlığının laik ortamda sağlanabildiği apaçık bir gerçektir. Çünkü laiklik yalnız bir inancın değil, her türlü inancın saygı görmesi demektir. Azınlıkta olsalar bile, her inançtan insanlar kamu yaşamında ortak alanlarda eşit yurttaş hak ve yetkilerine tam olarak sahip olmalıdırlar. Din baskıcılarının yavuz hırsızlığa kalkışıp laikliği din özgürlüğünün kaldırılması gibi sunmaları, gerçeğe taban tabana aykırıdır. Asıl din ve inanç özgürlüğü düşmanları, sadece kendi inançlarına özgürlük tanımak isteyen, diğer inançları sapkınlık olarak gören, tanrısız olarak adlandıran, onlara özgürlük tanımaya gerek görmeyenlerdir. Bunun için de laikliğe düşman olurlar (Ozankaya, 1994: 169).

Atatürk'ün bu konudaki aydınlatıcı sözleri şöyledir: “İnsanlıkta dine ilişkin duygular bilimin ve tekniğin ışıklarıyla dupduru olup yücelmelidir. Bu olmadıkça, din oyunu aktörlerine her yerde rastlanacaktır.” (Ozankaya, 1994: 169).

Cumhuriyet rejimi, devletin değil, insanların ve toplulukların dini olduğunu vurgular. Laik cumhuriyet, modern bir ulus devlet yaratmanın önündeki metafizik engelleri ortadan kaldırır. Hür insanların seçtiği kişilerce oluşturulacak olan kurumlar egemenlik hakkını ulus adına kullanacaklardır. Laik cumhuriyetin yaşaması için siyasal, hukuksal, eğitimsel, kültürel inkılaplar Türkiye'nin çağdaşlaşması için dev adımlardır. Bu inkılaplar laik dünya ve toplum anlayışını hayata geçiren atılımlardır. Siyasal, hukuksal, eğitimsel, kültürel yenileşmelere laiklik açısından baktığımızda,

çağdaş yaşamın Türk Devriminin laiklik ile ayakta kaldığını bugüne kadar taşındığını görürüz.

Siyasal Laikleşme:

Atatürk 21/22 Haziran 1919'da Amasya'da söyleyip yazdırdığı genelgede yeni Türkiye Cumhuriyetine giden yolu çiziyordu (Alpargu v.d, 1994: 82).

“Yurdun bütünlüğü, ulusun bağımsızlığı tehlikededir.”

“Ulusun bağımsızlığını yine ulusun irade ve kararı kurtaracaktır.”

Egemenliği ulusa veren, bağımsızlık mücadelesinde ulusun kararını ve gücünü esas alan Atatürk, “Ulus” kavramını vurgulayarak her şeyin belirsiz olduğu bir ortamda kafasındaki aydınlığı yaşama geçirmeye başlamıştı.

Atatürk, 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a vardığında ulusal amaç yolunda ortaya atılma kararını Onbeşinci Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey, eski İzmit Mutasarrıfı Sereyya Bey, Kurmay Hüsrev Bey, Doktor Refik Beylerle görüşmüş ve şu açıklamayı yapmıştır (Atatürk, 1981: 64):

“Ulusal amaçlarla ortaya atılacakların yok edilmesini düşünenler bugün yalnız Saray, İstanbul Hükümeti ve yabancılardır. Ama bütün halkın aldatılabileceğini ve bize karşı çevrilme olasılığını da düşünmek gerekir. Önder olacakların her ne olursa olsun, tutulan yoldan dönmemeleri, yurttan barınabilecekleri son noktada, son nefesini verinceye dek, amaç uğrunda özveriyi sürdüreceklerine, işin başında karar vermeleri gerekir. Yüreklerinde bu gücü duymayanların işe girişmemeleri çok daha iyi olur. Çünkü böyle bir durumda hem kendilerini hem de ulusu aldatmış olurlar.”

Zor şartlar altında, ulusal ayaklanmayı başlatan ve yanındaki arkadaşlarına ısrarla ulusun her türlü karşı çevrilme olasılığına karşı direnmeyi ve mücadeleyi devam ettirmeyi öğütler. Yeni bir devlet yeni bir ulus anlayışının kıvılcımlarını bu satırlarda sezinlemek olasıdır. Erzurum Kongresi açılışında, “ulusun yazgısına egemen olacak ulusal istenç”in ancak Anadolu'dan doğabileceğini belirterek, ulusal istence dayanan bir ulusal kurultay kurulmasını ve gücünü ulusal istençten

alacak bir hükümetin oluşturulmasını ilk çalışmalardan biri olarak gösterir. Bu işaret, apaçık demokratik bir hükümet anlayışıdır. Bu da Tanrısal kaynaklı yönetimden ulusal kaynaklı yönetime geçişin habercisidir.

Erzurum Kongresinde, “ulusal gücü etken ve ulusal istenci egemen kılmak esastır” ilkesi bir kez daha ulusallığı ön plana çıkararak, ümmetçi anlayışı ilk kez değiştiriyordu.

Atatürk 1921’de meclis konuşmasında, yasaların ulusun iradesiyle oluşturulması gereğine işaret ederken, laik devlet niteliğini oluşturan düşünceyi de açıklamış oluyordu (Ozankaya, 1994: 19):

“Efendiler, uzmanları bilir ki yasa koyucu olan insanlar bir takım seçkin niteliklere sahip olmak zorundadırlar. O, niteliklerden birincisi şudur; Efendiler, yasa öneren, yasa yapan, yasa koyan bir insan, insanlığın bütün duygularını, bütün tutkularını herkesten daha çok tanır ve kavrar. Ama kendi kendisini herkesten daha çok ve tümüyle bütün kapsamıyla bunlardan soyutlamak güç ve yeteneğine sahip olmalıdır. Bu seçkin özelliklere sahip olmayan insanların insan toplumu için yasa yapmak hak ve yetkileri olamaz. Efendiler, yasalar duygulara dayandırılarak ve bağımlı olarak yapılamaz.”

Zaten kabul olunan anayasalarda egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa verilmesi laik devlet anlayışının kabul edildiğini göstermektedir. Bu süreçte, 1922’de saltanatın kaldırılması, cumhuriyetin ilanı, 3 Mart 1924’te halifeliğin kaldırılması, laikleşme sürecinde önemli adımlar olmuştur.

Atatürk, Viyana’da çıkan Neve Freie Presse’ye verdiği bir demeçte, niyetini dünyaya açıklıyordu. Türk Devletinin adından başka, her şeyiyle bir Cumhuriyet olduğu noktasından hareket ediyordu. Anayasanın ilk maddesinde egemenliğin millete ait olduğu, ikinci maddesinde de halkın yalnız Büyük Millet Meclisi tarafından temsil edildiğini bildiriyordu. Bu iki cümle ise; Atatürk tarafından “Cumhuriyet” olarak özetleniyordu. Müslüman devlet anlayışına çirkin gelen bu söz büyük etki uyandırdı. 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet ilan edildi (Kingros, 1990: 443-446).

Siyasal laikleşmenin en önemli adımı, adı Cumhuriyet olan yönetim şeklinin kabul edilmesiyle atılmış oldu. Bütün çalışmalarında olduğu gibi, halkın nabzını tutarak yeri ve zamanı iyi tespit ederek söylenenler ve yapılanlar Atatürk'ün en önemli liderlik özelliğinin göstergesidir. Var olan yapı ve koşullardan hareket ederek, dünyanın gerçekleriyle halkını yüz yüze getirmiş ve zamanını aşmıştır.

Atatürk bu konudaki kararlılığını şöyle ifade etmektedir: “Efendiler saltanatı kaldırarak Cumhuriyeti kurmak bizim düşüncemizdir. Devlet yönetimini Cumhuriyetten söz etmeden, ulusal egemenlik ilkeleri içinde her an cumhuriyete doğru yürüyecek biçimde anlatmaya çalıştık. Devlet başkanlığından söz etmeden onun görevlerini meclis başkanına gördürüyorum. Kabine sistemine geçmeden kaçınıyorum. Çünkü, hemen saltanatçılar, padişahın yetkilerinin kullanılması gereğini ortaya atacaktlardır (Yücel, 1992: 119).

Toplumda ve mecliste duygusal tepkilerin olabileceği gerçeğinden hareket eden Atatürk, kararlarını zamanı gelmeden açıklamaktan kaçınmış, toplumun direncini kırarak açıklamalarla Cumhuriyete geçişi sağlamıştır.

Atatürk, kendisini halife yapmak isteyenlere verdiği cevap, uygar ve özgür insan idealinin gerçekleştirilmesi ve yeni bir düzenin gerekliliğinin önemi açısından düşündürücüdür (Yücel, 1992: 121):

“Efendiler, açık ve kesin olarak söylemeliyim ki, Müslümanları hala bir halife korkuluğu ile uğraştırıp, aldatma gayretinde bulunanlar yalnız ve ancak Müslümanların ve özellikle Türk Milletinin düşmanıdırlar. Böyle bir oyuna kapılıp, hayat kurma da ancak ve ancak cahillik ve gaflet eseri olabilir.”

Sadece kendi ulusunun değil aynı zamanda tüm dünya milletlerinin içinde bulunduğu, ezilmişlik ve korkulardan kurtulması için, kendisine önerilen tüm Müslümanların halifesi olma teklifini eleştirip, insanlığın uygarlaşması için rehber olmuştur.

Hukuksal Laikleşme:

Bir siyasi düzenin kurallarını ve sınırlarını hukuk düzeni tespit eder. Hukuki yönüyle Türk inkılabının değeri, kıymetlendirilmesi ele alınırken siyasi düzene şekil ve yön veren hukuk kurallarını irdelemek de önemlidir. Hukuksal alanda değerlendirmeyi dile getirirken, Türk inkılabının amacına uygun olarak topluma düzen veren hukuk kurallarının kökten değiştirilmesi anlaşılır. Yeni devlet modern ve laik bir devlettir. Devletin laikliği ise hukuk alanında kökten değişikliği gerekli kılmıştır (Eroğlu, 1982: 486).

Cumhuriyet demokratik hukuka geçiş devrimidir. Atatürk Ankara Hukuk Mektebini açarken laik bir hukuk anlayışının modern bir devlet için önemini vurgulamaya çalışmıştır (Ozankaya, 1994: 176).

“...Ulus, saydığım değişmeler ve yenileşmelerin doğal ve zorunlu gereği olarak, genel yönetimini ve bütün yasalarını ancak dünyevi gereksinimlerinden almış; bu gereksinimlerle birlikte durmadan değişmesi ve gelişmesi asıl olan dünyevi bir anlayışı yaşamın kaynağı olarak görmüştür.

Şimdi ortaya çıkan bu büyük yapıtın anlayışını, gereksinimlerini doyuracak yeni hukuk ilkelerini ve yeni hukuk adamlarını ortaya çıkarmak için girişimlerde bulunmak zamanı gelmiştir.

Ulusun ateşli devrim atılımları sırasında sinmek zorunda kalan eski yasa hükümleri, eski hukuk adamları, emek harcayanların etkinlik ve ateşi yavaşlamaya başlar başlamaz, hemen canlanarak devrim ilkelerini ve onun içtenlikli izleyicilerini, onların değerli ülkülerini mahkum etmek için fırsat beklerler. Bu fırsatın çıkması, eski yasaların varlığı, eski hukuk ilkelerini yürürlükte kalması ve eski anlayışta direnen yargıç ve avukatların varlığıyla kesinleşir.”

Görüldüğü gibi yeni devlet laikliği uygarlaşmanın temel adımı olarak görüyor. 10 Nisan 1928’de devletin dininin İslam olduğu hükmü kaldırılmış ve dinsel hukukun parçalarına Anayasada yer verilmemiştir. 1937’de ise Anayasaya laik devlet kavramı girmiştir.

Tekrar Atatürk’ün öğreticiliğine dönecek olursak, bütün uğraşlarında olduğu gibi yalnız söyleyen düşünen değil, aynı zamanda uygulayarak öğretmenliğini

yapandır. O'nun "Cumhurbaşkanı olmasaydım Milli Eğitim Bakanı olurum" sözü, eğitimciliğinin bir başka göstergesidir.

1 Mart 1924 günü T.B.M.M.'nin açış konuşmasında hukukun laikleşmesi yönündeki düşüncelerini şu şekilde ifade etmişti (T.T.K, 1952: 329-330):

"Adalet örgütüne ve düzeltilmesine verdiğimiz önemi nasıl anlatsam azdır... Adaletle ilişkin anlayışımızı, yasalarımızı, örgütümüzü bizi şimdiye dek bilinçli bilinçsiz, etki altında bulunduran, yüzyılın gereklerine uygun düşmeyen bağlardan bir an önce kurtulmak gerekir. Ulus, her ülkede olan adalet ilerlemelerinin ülkenin gereklerine uyan, ilkelerini istiyor. Ulus, hızlı ve kesin adaleti sağlayacak uygar usulleri istiyor. Medeni hukukta, aile hukukunda, izleyeceğimiz yol, ancak uygarlık yolu olacaktır. Hukukta 'durumu idare etmek' ve boş inançlara bağlılık, ulusları uyanmaktan alıkoyan en ağır karabasadır. Türk ulusu üzerinde karabasan bulunduramaz."

Yine T.B.M.M. açış konuşmasında laik ilkelere bağlı devlet olmanın önemini yansıtan düşüncelerini Atatürk şöyle ifade ediyor (T.T.K, 1952: 221-225).

"Efendiler, çağdaş ilerlemeler ulusların uygar gereksinimlerini genişletmeyi, çoğaltmayı, aydınlatmayı ve uygar gereksinimlere uygun düşen yurttaşlık haklarının varlığını gerektirir. Her devletin, bağlı olduğu toplumsal kuruluşun uygarlaşma ölçüsüne uygun düşen hukuk kuralları vardır. Dünyada tüm devletlerin yurttaşlık yasaları (medeni kanunları) hemen hemen birbirine çok yakındır.

Bizim ulusumuz ve hükümetimiz adalet düşüncesinde ve adalet dağıtımında hiçbir uygar kavimden aşağı değildir. Belki tarih bu noktada yüksek olduğumuza tanıktır. Bundan dolayı bizim de hukuk kurallarımızın tüm uygar devletlerin yasal düzenlemelerinden eksik Savaşlarımızın yöneldiği tam bağımsızlık kavramında adalet bağımsızlığımızın da bulunması doğaldır.

..Mecellenin tüm kurallarındaki "zamanların değişmesiyle hükümlerin değişeceği inkar olunamaz" fıkıh kuralı, adalet siyasetimizde hareket noktamızdır. Bu ilke içinde hareket eden, adalet bakanlığımız Mecellenin içermediği yada karşılamadığı çağın insan gereksinimlerini ufak hükümlerle yenileyip güçlendirmek gereğini takdir etmiştir."

Ulusun gereksinimlerini ulusun ağızından aktaran Atatürk, yeni bir ulus yaratmanın, yeni çağdaş hukuk kurallarıyla mümkün olacağına bilincinde olarak, insan gereksinimlerine dikkat çekerek sürekli yenileşme gereği konusunda, meclise

adeta ders verir. Meclisin üyelerini eğitmekle işe başlamak ister. Soruların gelmesine fırsat vermeden, cevabını açıklar.

Her siyasal inkılap, kendini meşrulaştıracak değer sistemini de beraberinde getirir, getirmek zorundadır. Nitekim hukuksal plandaki yasaların laikleşmesi bu meşruluğu sağlamak içindir. Hukuksal inkılaplar, modern Türkiye'ye giden yolda atılan dev adımlardır. Ancak bunlar idari alanda yapılacak köklü değişiklikler olmadan hedeflerine ulaşamazlar (Ergil,1990:29). Bu idari değişiklikler, birbiri ardına yaşama geçirilmiş ve Türkiye 76. yılını sancılı da olsa laik hukuk devleti olarak karşılamıştır.

Kültürel Laikleşme:

Tüm insanlığın kültür öğeleri, uygarlığı oluşturur. Ulusal kültürün evrensel kültür içinde yer alması, uygarlığı güçlendirmesi beklenir.

Atatürk, bir asker, politikacı ve devlet adamı olarak sadece eylem lideri değil, büyük bir imparatorluktan ulusal bir devlet yaratan düşünürdü de. Yeni devlet yalnızca eyleme, askeri güce ve siyasete dayalı olamazdı eğer böyle olmuş olsaydı ömrü kısa olurdu. Bunun içindir ki; tüm eylemlerimizi çağdaş uygarlığın gereklerine uygun bir biçimde gerçekleştirdi (Kongar, 1994: 15). Çünkü sürekli ileri gidemeyen bir kültür, yok olmaya mahkumdur. Onun için Atatürk kültür ve uygarlık ayrımını ortadan kaldırarak şöyle diyor (Kongar, 1994: 15):

“Medeniyetin ne demek olduğunu başka başka tarif edenler vardır. Bence medeniyeti kültürden ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur. Bu görüşümü açıklamak için kültür ne demektir tarif edeyim; bir insan toplumunun, devlet hayatında, fikir hayatında, toplum biliminde ve güzel sanatlarda, ekonomik hayatta; yani tarımda, sanatta, ticaretle, kara, deniz ve hava ulaştırmacılığında yapabildiği şeylerin ortak sonucudur. Bir milletin medeniyeti dendiği zaman kültür adı altında saydığımız üç çeşit faaliyetin ortak sonuçlarının dışında ve başka bir şey olmayacağını zannedirim. Şüphesiz her insan toplumunun kültür yani medeniyet derecesi bir olmaz. Bu farklar, devlet, fikir, ekonomik hayatlarının her birinde ayrı ayrı göze çarptığı gibi bu fark üçünün ortak toplamı üzerinde de görülür. Önemli olan sonuçlar arasındaki farktır.”

Çağı yakalamak için boş inançlardan arındırılmış, devlet, bilim ve ekonomik hayat, milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmaktadır. Bir kültür kendi ulusunu, kendi bölgesini yada kendi dinini aştığı başka nitelikteki toplumlar tarafından da paylaşılırsa evrenselleşir. Her kültür, tüm insanlığa mal olur evrensellik niteliklerini kazanırsa uygarlık adını alır. Uygarlık tüm insanlığın ortak malıdır (Kongar, 1994: 35).

Türk ulusunu, uygar ulusların bir ögesi yapacak olan değişmeye ve gelişmeye açık kültür anlayışı, laik unsurların kültürel kurumlarımıza girmesiyle mümkün olur.

Kültürel olarak yenileşme, tekke ve türbelerin kapatılması, yazı devrimi, tarih devrimi, giysi devrimi, dil devrimi, resmi bayramlarla ilgili düzenlemeler, sanatta yenileşme alanlarında değişmeyi esas almaktadır. İnkılapçılık ilkesinde irdelenebilecek olan bu devrimler, özü itibariyle laik unsurları içermektedir. Türk toplumunu çağdaşlaştırmaya yönelik yenileşme hareketlerinde çağdaş ulusların uygulamalarından yararlanmışlardır. Ancak bu yararlanma ulusal irade ve kararlar sonucu olmuştur. Atatürk, çağdaşlaşmak için kültürel yenileşmenin gereğini her defasında vurgulamıştır (Kili, 1981: 217):

“Büyük sorunumuz en uygar ve en gönençli ulus olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu yalnız kurumlarda değil, düşüncelerinde temelli bir devrim yapmış olan büyük Türk ulusunun dinamik ülküsüdür. Bu ülkeye en kısa zamanda başarmak için, düşün ve eylemi beraber yürütmek zorundayız. Bu girişimde başarı, ancak bir planla ve ussal biçimde çalışmakla olanaklıdır. Bu nedenle okuyup yazma bilmeyen tek yurttaş bırakmamak, ülkenin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; ülke sorunlarını anlayacak anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak birey ve kurumları yaratmak; işte bu önemli ilkeleri en kısa zamanda sağlamak Kültür Bakanlığı'nın üzerine aldığı büyük ve ağır yükümlülüklerdir.”

Geri kalmış olan ülkelerin genellikle kıt olan kaynakları içinde, en bol malzeme insandır. Üstelik diğer kaynakları harekete geçirebilecek güç de insan ögesidir. Öyleyse, insanı değiştirmek, daha bilinçli insanı yaratmaya yönelik bir kültür devrimi ile mümkündür. Böyle bir insanı yaratacak en cüretli, en büyük ve en

kapsamlı devrimin mimarı Atatürk'tür. Dilde, dinde, hukukta, yazıda, giyside yaptığı reformlar inanılmaz boyuttaki bir kültür devriminin, bir bütün içinde çok anlamlı parçalarıdır (Kışlalı, 1994: 52).

Tarihçi Herbert Melzig, 1920'de şöyle yazmıştı: "Atatürk'ün reformları ve sözleri göklerde bayrak gibi dalgalanıyor. Bu bayrak dünyaya barış getirecektir. Ve bizler, bu büyük insanın düşüncelerini bile takip edebilecek güçte değiliz" (Kışlalı, 1994: 55).

Fransız, Georgeon ise şöyle diyor: "Kemalizm Avrupa dışında da güçlü yankılar uyandırdı. Bugün Üçüncü Dünya adını verdiğimiz, Latin Amerika'dan Uzakdoğu'ya kadar uzanan alanda, Türkiye'nin 1919'dan sonraki atılım ve uygulanan, reformlar tutku dolu bir dikkatle izlendi. Bağımsızlığı kazanmak, sosyal ekonomik kalkınmayı sağlamak için uygulanacak reçetelerle ilgili olarak Kemalizmden alınacak dersler araştırıldı (Kışlalı, 1994: 55).

Çağlarını aşanların, sınırsız ve akıl almaz olarak değerlendirdikleri Atatürk'ün devrimleri, o gün birçok ulus ve insan için nasıl esin kaynağı olmuşsa bugün de esin kaynağı olmaya devam ediyor. 'Dünya barışı için göklerde dalgalanan bayrak' tabiri reformların evrenselliğinin ifadesidir.

Cumhuriyeti yaşatacak olan reformlar, karşı devrimle bugüne kadar mücadele etti. Ama bir yandan da din tüm kurumlara sokulmaya çalışıldı. Kamu alanını, dini alet etmeden yürüten yönetici kesim, laik anlayışı genellikle istismar etti. Halk için çıkar aracı yapılan din her adımda insanlara yem olarak kullanıldı. Uygar kültür öğeleri aşınmaya uğratıldı.

Oysa kültür alanında, Kemalist ulusalcılığın uzlaştırıcı ve birleştirici ilkeler benimsediği açıktır. Bu yaklaşım yaratılan tüm maddi ve manevi değerleri, oluştukları etnik ortamlar arasında ayırım gözetmeksizin benimsemiştir. Aynı şekilde, bugün yeni Türkiye'nin üzerinde kurulmuş olduğu Anadolu topraklarında geçmişteki kültür mirasına da sahip çıkmaktır (Boratav, 1998: 30).

Fakat bu kültür mirasında, tüm eylemlerini öbür dünyaya çevirmiş olan insanların yönlerini bu dünyaya çevirecek olan reformların kaçınılmazlığı da aynı zamanda birliğin temel taşı olarak kendini dayatır.

Kültürel laikleşmenin gereği kaçınılmazdır. Çünkü laiklik bir siyasal hayat prensibidir. Toplumsal olarak kalkınmanın yolu öncelikle siyasal hayatı laikleştirmekten geçer. Bu, bizi devlet hayatının kurallarını gökyüzünden değil, yeryüzünden, insandan almamız demektir.

Kültürel laikleşmede bilimsel bilginin önemini vurgulayan Atatürk, tarikatların kapatılışı sırasında şöyle der (Yücel, 1992: 130)

“Ölümlerden imdat dilemek, uygar bir toplum için utançtır... Bugün bilimin tekniğin gelişmesiyle gelişen uygarlık gücü karşısında falan ya da filan şeyhin yol göstermesiyle nesnel veya dinsel mutluluk arayacak kadar ilkel insanların, uygar Türkiye topluluğunda varlıklarını asla kabul etmiyorum. Efendiler ve ey ulus, iyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti; şeyhler, dervişler, müritler, meczuplar ülkesi olamaz. En doğru ve en gerçek tarikat, uygarlık tarikatıdır. Uygarlığın buyruk ve beklentilerini yapmak insan için yeterlidir.”

Eğitimin Laikleşmesi:

Eğitim uygar dünyanın seçkin bireyini yaratmak için çağdaş, demokratik ve laik olmak zorundadır. Çünkü, insana yapılan yatırım değişimin en önemli koşuludur. Ürünü uzun zaman sonucunda alınan eğitim yatırımlarının bilimsel, eleştirel düşünebilen insanı yetiştirmesi beklenir. Eğitime yapılan yatırımlar aynı zamanda ülkenin ekonomisine, kalkınmasına yapılan yatırımlardır.

Atatürk, şimdiye kadar izlenen eğitim ve öğretim yöntemlerinin gerileme döneminde önemli bir rol oynadığı kanaatindedir.

Eğitim kurtuluştur. Atatürk ise aynı anlamda eğitimi, bağımsız özgür bir topluluk olmanın şartı olarak görüyor. Bunun için de en önemli devrimlerinden biri Öğretimin Birleştirilmesi Yasasıdır.

Atatürk'ün eğitim devriminin özü şu şekilde özetlenebilir (Gülvahapoğlu, 1990: 101).

1. Sosyal yaşamın gereklerine,
2. Çağdaş uygarlığın getirdiği yeniliklere,
3. Salt laik yöntemlere,
4. Özgürlük bağımsızlık kavramlarına,
5. Bencillige değil, toplumsal yarar ve toplumsal dayanışma ilkelerine,
6. Ulusal birlik bütünlük ilkelerine,
7. Temel hakların, özgürlüklerin kutsallığına ve dokunulmazlığına,
8. Yurt-ulus sevgisinin yüceliğine,
9. İnsan emeğinin en yüksek değer olduğuna,
10. İş, üretim, dengeli dağıtım ve bölüşüm esaslarına,
11. Çağın getirdiği yeniliklere ulusal bir sentezle yaklaşma,
12. Kişinin yetenek geliştirip, gelişen yeteneği, doğrultusunda en yüksek ve en yaygın eğitim öğretim olanaklarından yararlanılmasına,
13. Tarım, sanayi alanında üretim devriminin gerçekleştirilmesine,
14. Milli ekonomi, milli bağımsızlık ilkesine,
15. Yurtta barış, dünyada barışın korunmasına, geliştirilmesine, ancak kendi bağımsızlığımızdan kesinlikle ödün vermemeye,
16. Sosyal devlet, hukuk devletine, sosyal devletin paratoneri saymaya,
17. Ve milli egemenlik ilkesine, dayanır.

Bir toplumun bireyleri bir yandan “din devleti” isteyen, diğer yandan “laik devlet” isteyen kafada yetiştirilemez. Bu nedenle eğitim öğretimin birleştirilmesi gerekliydi. Bilimsel eğitim, seçimini kendi kendine yapan, özgür evrensel bireyi yetiştirir. Yeni düzende temel prensip laiklik olduğundan, eğitimin de laik olması kaçınılmazdır.

Laiklik, Rasyonel gerçeğe, denemeye ve araştırmaya dayanan ve çağdaş düşüncenin Türk toplumunda yerleşmesini sağlayacak olan laiklik ile açık toplum ve demokrasi arasında doğrudan bir bağlantı vardır (Kili,1964: 87). Bu bağlantının kesintisiz olması eğitim kurumlarının, programların ve her şeyden önemlisi laikliği anlamış, benimsemiş öğretmenlerin çağdaş dünyanın gereklerine uygun, bilimsel olarak yeniden yetiştirilmesiyle mümkün olacaktır.

Oysa, Ortaçağ İslam dünyasının ünlü öğretim kurumları olan, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş ve gelişmesi döneminde henüz canlılıklarını koruyan “Medreseler” 16. yüzyıl sonlarından itibaren yeni ilimlere kapılarını kapamakla kalmayıp, programdaki felsefe, matematik, tıp, gibi dersleri de kaldırmıştı. Sadece şer-i ilimlerin öğretildiği dini öğretim kurumları olmuşlardı. Bu da çağın çok gerisinde insan yetiştirmek demektir (Tuna, 1972: 79).

Temel prensibi laiklik olan, Cumhuriyet yönetimi, laik eğitim kurumlarına Atatürk devrimleriyle kavuşmuştur. Eğitimle desteklenmeyen hiçbir devrimin kalıcı olmayacağı gerçeği, laik eğitimin önemini daha çok artırmıştır. Atatürk’ün eğitim ilkelerinin gerçekleşmesi de buna bağlıdır.

Onun içindir ki; Kemalizm taklitçi değil, yaratıcı olmak zorundadır. Onun içindir ki, Kemalizmin bilgiyi, “ithalat malı” olarak kullanan pasif Darülfünunlara değil, yeni sentezlere, özgür araştırmalara imkan veren aktif üniversitelere ihtiyacı vardır (Tör, 1964: 139).

Atatürk’ün liderliğinde ki Kurtuluş Savaşı, uluslaşma ve demokratikleşme sürecinde çok önemli bir aşamaydı. Evrensele açılan kapının anahtarıydı. Orada harekete geçirilen sadece “biz” duygusu değildi... Aynı zamanda “kendi kendine sahip çıkma” istenci idi. Egemenliği ulusa dayatma bilinci idi. Lozan Antlaşması, çağdaş laik bir ulus devleti yaratırken, temele alınan ne “din” ne de “ırk” oldu. Bin yıllık birlikteliğin yarattığı “ortak kültür” oldu. İçinde Orta Asya’nın göçebelik yaşamından da, Türkler öncesi Anadolu’nun çok kültürlü yapısından da öğeler

taşıyan bir ortak kültür. Ve Kemalist devrimle çağa ve evrensele açılan ortak bir kültür (Kışlalı, 1996: 3).

Güçlü ve kalıcı bir değişikliğin yaratılması, bilinç düzeyi yüksek bilgi ve tekniğin gerekliliğine inanan bir toplumla mümkün olur. Dünyada belli bir yer edinmek gelişen ve değişen değerlerin gerisinde kalmadan zamanı yakalamak Atatürkçü eğitim anlayışının uzantısı olarak yeni Cumhuriyetin taşıyıcısı olmuştur.

Bu görüşleri taşıyan Atatürk'ün sözleri bu durumu en iyi şekilde açıklar (Yücel, 1992: 126):

“...İleri ve uygar ulus olarak çağdaş uygarlık alanı içinde yaşayacağız. Bu yaşama da ancak bilgi ile teknik ile olur. Bilgi ve teknik nerede ise orada olacağız ve ulusun her bir insanının kafasına bunu yerleştireceğiz. Bilgi ve teknik için başka bağ, başka yol düşünülemez. Ülkemizi bir sınır içine alıp, dünyaya karşı ilgisiz kalamayız.”

Bu anlamda en önemli adım “Öğretim Birliği Yasası” olmuştur. Bu yasayla ortak bilinç ve duyguyla aynı amaç etrafında daha güçlü bir toplum yaratılmak istenmiştir. Bu konuya verdiği önemi şöyle ifade etmektedir (Yücel, 1992: 127):

“Eğitim ve öğretim birleştirilmedikçe, aynı fikirde aynı düşüncede fertlerden kurulu bir millet yapmağa imkan aramak abesle uğraşmak olmaz mı?... Dünya medeniyet ailesinde saygı toplayan bir yerin sahibi olmaya laik Türk Ulusu, çocuklarına vereceği eğitimi mektep ve medrese adına, birbirinden büsbütün başka, iki çeşit kuruluşa bölmeye katlanabilir miydi?”

“Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin amacı Türkiye Cumhuriyeti halkını bütünüyle çağdaş ve tüm anlam ve görünümüyle uygar bir toplumsal konuma ulaştırmaktır. Devrimlerimizin asıl ilkesi budur. Bu gerçeği kabul edemeyen düşünceleri dağıtmak zorunludur. Düşüncelerde yaşayan boş inançlar tümüyle çıkartılacaktır. Onlar çıkartılmadıkça dimağa gerçeğin ışıklarını sokabilmek olanaksızdır.”

Atatürk göre, laiklik ilkesi gerçekleştirilmeden, toplumun herhangi bir kesiminde yenileşme olanaksızdı.

Bu dönemdeki eğitim atılımlarının başarısı, Atatürk'ün eğitim liderliği ile mümkün olmuştur. Yeni bir eğitim sistemini batılılaşmanın ilk koşulu olarak gördüğünden eğitimin laikleşmesini ön planda ele almıştır. Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile, eğitim sisteminin laikleşmesi paralel gelişmelerdir. Eğitim sistemi ile yenilikler hem yayılmış ve hem de korunmuştur (Bursalıoğlu, 1981: 12). Geleceğin resmini erkenden gören ve eğitim atılımlarını yapan Atatürk, “vizyoner lider” kimliği ile devrimin en can alıcı aracı diyebileceğimiz laiklik ilkesini topluma yerleştirmeye çalışmıştır. Bugün bu ilke sancılı da olsa yaşama geçirilmeye devam ediyor.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Dördüncü Alt Problem, “Milliyetçilik İlkesinde Atatürk'ün Eğitimsel Liderliğinin Önemi Nedir? Biçiminde ifade edilmişti. Aşağıda ki paragraflarda bu sorunun yanıtı verilmektedir.

Bu soruya yanıt bulmak amacıyla Atatürk'ün söz ve davranışları, Atatürk'ün İlkeleri açısından ele alınmış ve irdelenmiştir.

Milliyetçilik, kendilerini aynı milletin üyesi sayan kişilerin duydukları, bir arada aynı sınırlar içerisinde, bağımsız bir hayat sürmek ve bu kişilerin sevgi ve saygı hisleri ile milletine bağlanarak, teşkil ettikleri toplumu yüceltme isteğidir (Aslan, 1981: 16).

Milliyetçilik, bağımsız ve hukuksal temellere dayalı bir devlet olmayı gerektirir. Halka dayanır gücünü halktan alır, bilinçli ve sorumluluk gücü yüksek halkı benimser. Aynı milleti oluşturanların ortak sevgi ve saygı kültürlerinin olması gerekir. Toplum olarak yüksek gönenc için birlikte çalışmaya istekli ve çalışkan olmamız gerekir. Tanım gereği bu sıfatları yakıştıracığımız milliyetçilik Atatürk'ün dilinde daha evrensel, daha kapsamlı bir hale bürünür. Çünkü her milletin milliyetçilik anlayışı değişik olabilir. Her milliyetçilik kendine özgü özelliklere sahip olabilir.

Milliyetçilik ülkeden ülkeye, o ülkenin şartlarına bağlı olarak değişmekle beraber, aynı ülkenin tarihi değişimleri içinde de farklı anlamlar almış bulunabilir. Carlaon J.H. Hayer'e göre, "Milliyetçilik, kendilerini aynı milletin ögesi sayan kişilerin duydukları, bir arada aynı sınırlar içerisinde bağımsız bir hayat sürmek ve teşkil ettikleri toplumu yüceltmek isteğidir (Eroğlu, 1981: 142). Sadri Maksudi Arsel ise şöyle tarif eder (Eroğlu, 1981: 142):

"Milliyetçilik yani milliyet duygusu bir illete mensup fertlerin, milli tarihlerine, milletlerin mazideki hem parlak başarılarına hem de felaket ve ızdıraplarına karşı derin bir ruhi bağlılık ve saygı hissi şeklinde ortaya çıkar. Fakat milliyetçilik, milliyet duygusu ancak maziye, mazideki şeylere bağlılıktan ibaret değildir. O da istikbale yönelmiş temel gaye ve düşünceler sahasıdır."

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışında ise bunları görmek mümkündür. Ama en önemlisi, birleştiricilik yanındır. Amasya Genelgesi'nde "Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" (Ozankaya, 1994: 96) yolundaki açıklaması, toplumsal dayanışma ve birleştiriciliğin yansımasıdır. Hakimiyeti millete veren Atatürk onları bir araya böyle toplayacağı inancındadır. O'nun için ırk, cins, sınıf ayrımcılığı söz konusu değildir. Türkiye sınırları içinde bu cumhuriyete vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi bir ve aynı milletin renkli unsurları olarak görür.

Atatürk'ün kendi deyimiyle: "Milli mücadeleyi yapan doğrudan doğruya milletin kendisidir. Milletın evlatlarıdır. Milli mücadelede şahsi hırs değil, milli izzeti nefis hakim olmuştur" (Eroğlu, 1981: 148).

Ortak bir gücün sonucu olarak gerçekleşen başarı, aynı duyguları paylaşan, aynı gönül birliğinde insanlarla mümkün olmuştur.

Atatürk, Milliyetçiliği şu şekilde tanımlamaktadır (Akçakayalıoğlu, 1988: 554):

"Türk Milliyetçiliği, ilerleme ve gelişme yolunda ve uluslar arası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş uluslara paralel, onlarla dengeli bir şekilde

yürümekle birlikte, Türk toplumunun özel karakterlerini ve başlı başına bağımsız kimliğini saklı tutmaktır.”

Milletçe verilen bir savaş sonunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti milli amaçlarla, dünya devletleriyle uyum ve karşılıklı ilişki içinde olma tavrıyla milliyetçidir. O'nun milliyetçiliğinde modern devleti kurma fikri vardır. Bağımsız, güçlü, hukuki devletlerin kurulmasının aracıdır milliyetçilik. Milliyetçilik sosyolojik ve psikolojik gerçeklerden hareketle, ırkçılık ve şekilcilikten uzak anlamlar içerir. Dünya üzerinde birbiriyle barış içinde, insani vasıfları ön plana çıkaran eşitliğe ve adalete önem veren her ulusun kendi sınırları içerisinde hürriyetini destekleyen bir anlayıştır.

Bununla ilgili olarak şu sözleri bağımsız, güçlü bir ulusun varlığını millet ve milliyetçilik prensibiyle yüceltir (Eroğlu, 1988: 80).

“Hakimiyeti millete ait yeni bir Türk Devleti tesis etmek”

“Bu karara karşılık gelen en kuvvetli mantık, ya istiklal ya ölüm parolasıdır.”

“Önemli olan Türk Milletinin haysiyetli ve şerefli olarak yaşamasıdır.”

“Türk'ün haysiyet ve izzet-i nefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evladır.”

Milliyetçilik, millet olarak kendi hürriyetine sahip, bir ulus olarak yaşama idealidir. Güçlü ve bağımsız olarak, dünya devletleri arasındaki yerini almıştır. Amasya Genelgesi'nde “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır” yolundaki sözleri, hakimiyeti millete layık gören, milleti bir bütün olarak bağımsızlık savaşına çağıran Atatürk'ün idealidir. O'nun ideali modern ve demokratik bir devlet olma idealidir. Bu idealde ırk, cins, sınıf, zümre ayrımı ve üstünlüğü söz konusu değildir.

Hasan Ali Yücel'in deyişi ile: “Gerçek milliyetçilik medeniliğin özü olan hürriyetten doğar. Hür olmayan, her tür esirliğe razı olan bir toplumda milli ruh

gelişemez.” Yavuz Abedan’a göre ise, “Türk milliyetçiliği hümanist bir nitelik taşır. Hümanist felsefenin ışığı altında demokrasiyi gerçekleştirilmesi, genel barış ve güvenlik düzeni içinde insanlığı ve insanlık kıymetlerini geliştirmeye yönelmesi Türk milliyetçiliğine bu niteliği vermektedir” (Eroğlu, 1988: 55).

Atatürk, 5 Kasım 1935’de yaptığı konuşmada millet olma sürecini şöyle açıklar (Sarınay, 1990: 90):

“Milletin varlığının devamı için, fertleri arasında düşündüğü ortak bağ yüzyıllardan beri gelerek şekil ve nitelik değiştirmiş, yani millet dini ve mezhebi bağlılık yerine Türk milliyeti bağı ile fertlerini toplamıştır.”

Bu sözlerle Atatürk, mezhep ve din ayrılıkları yüzünden karşı karşıya gelebilecek halk kitlelerini, aynı heyecanla doldurarak, ortak bir inanç birliği yaratmıştır. Bunda Atatürk’ün laiklik ilkesinin etkisi kaçınılmazdır. Devlet yönetiminin din kurallarına bağlı olmadan bilimsel esaslar doğrultusunda, zamanın ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi, Atatürk Milliyetçiliğinin evrensel özelliğidir.

Atatürk Milliyetçiliği kan ve ırk milliyetçiliğinin ötesinde, toplumsal birleşme andıdır. Farklı renkleri aynı potada eriten ve eşit haklar sağlayan bir milliyetçiliktir. Saldırgan ve savaşçı değildir. Milletın hayatı tehlikeye girmediğçe, Atatürk savaşı reddeder. Bu konuda ise şöyle der (Sarınay, 1990: 85):

“İnsanları mesut edeceğim diye onları birbirine boğazlatmak gayri insani ve son derece üzücü bir sistemdir. İnsanları mesut edecek tek araç, onları birbirlerine yaklaştıracak, onlara birbirlerini sevdirecek karşılıklı maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan hareket ve enerjidir. Dünya barışı içinde insanlığın gerçek mutluluğu, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve başarılı olması ile mümkün olacaktır. Ben savaşçı olamam, çünkü savaşın acıklı hallerini herkesten iyi bilirim.”

Her koşulda barıştan yana bir lider olan Atatürk, savaşı reddederek izleyenlerine aynı duyguları aşılar. Ancak, dünyanın en uzağındaki bir rahatsızlığında farkında olmak gerektiğini vurgulayarak, tehlikeye karşı hazır olmak gerektiğine de inanır. Gençlerin bağımsızlığımızı korumaları gereğine işaret eder (T.T.K, 1952: 27):

“Yetiştirilecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları eğitimin sınırları ne olursa olsun, ilkönce ve her şeyden evvel, Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine, milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek gereği öğretilmelidir.”

Eğitimi ve gençliği Türkiye Cumhuriyetinin bağımsızlığı için gerekli gören Atatürk, toplumsal kültürü bozacak öğelere karşı, gençlerin milli geleneklere paralel eğitilmesini önerir.

Sınıf çatışmasını reddedip sosyal dayanışmayı vurgulayan Atatürk Milliyetçiliği, sosyal devlet anlayışını kabul eder. İnsanların eşit şartlar altında hak ve özgürlüklerinin sınıf, ırk, cins, ayrımı yapmadan hayata geçirir. Türkiye Cumhuriyetine vatandaşlık bağı ile bağlı herkes bu bağlamda görülür.

Atatürk bir ulusun kendi varlığını bilip tanıyarak sosyal ve kültürel olarak ulus olmanın gerekliliğine her fırsatta dikkati çekerek, konu ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. O, hiçbir zaman ırk temeline dayanan bir milliyetçilikten söz etmemiştir. Her zaman kültürel temelde yaklaşımlarda bulunmuştur. Ulus olarak, kendi benliğimizi bozmadan başarıya ulaşabileceğimizi de sık sık vurgulamıştır. Bir ulusun hem çevresinde hem de uluslar arası alanda saygınlık kazanabilmesi için o ulusun kendi öz benliğini kazanması gerektiğine işaret etmiştir.

“Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak önce biz kendi benliğimize ve milletimize bu saygıyı duyguda, düşüncede, bütün hareket ve fiillerimizde gösterelim. Bilelim ki milli benliğini bulamayan milletler başka milletlerin avıdır”(Eroğlu, 1981: 61) diyerek; bir ulusun ve ulusu oluşturan bireylerin, özellikle de önder kadroların kendi benliğini duyguda, düşüncede ve eylemde ortaya koymanın gerektiğini belirtmektedir. Duygu düşünce ve eylemde milli benliğe sahip olmanın temelinde kültürel milliyetçilik anlayışı yatmaktadır.

Eroğlu (1981:104) Atatürk'ün milliyetçilik anlayışını; “Atatürk'ün milliyetçilik görüşünde birleştiricilik ve bütünleştiricilik esastır” diyerek Atatürk'ün

“Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına Türk Milleti denir” görüşüyle aktarmaktadır (Eroğlu, 1981: 153):

“Ulusları kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir. Öğretmenden ve eğitimden yoksun olan bir ulus, daha ulus adını almak yeteneğini kazanmamıştır. Ona sıradan kütle denir, ulus denmez. bir kütle ulus olabilmek için ne olursa olsun öğretmenlere eğitimlere gereklilik gösterir.”

Atatürk, bu söyleminde; Türk ulusunun henüz ulus olma özelliğini gösteremediği yıllarda öğretmenlere ve eğitimcilere bir kitleye, topluluğa ulusal benlik kazandırma görevi ile karşı karşıya olduklarını belletmeye çalışmaktadır. Milli benlik duygusunu ve milli birlik duygusunu kazanmada yada kazanabilmede eğitimin ne denli rol oynadığını iyi bilen Atatürk, daha Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında I. Maarif Kongresini toplayarak eğitimcilerin dikkatini belli bir noktaya çekmeyi başarmıştır.

Osmanlı ümmet anlayışı ile şekillenen ve Türk kültürünün öğelerinden uzaklaşan bir topluluğu kendi öz benliğine döndürmenin bir eğitim sorunu olduğunu çok iyi kavrayan Mustafa Kemal Atatürk, her fırsatta bu konuya temas etmiştir. Cumhuriyetin ilanının hemen arkasından yasal ve toplumsal düzenlemelerle çağdaş anlayış ve yapılanmaya sahip bir eğitim sisteminin nesnel, bilimsel, barışsever içerikli ve toplumsal kalkınmayı hedefleyen bir sistem olmasını sağlanmıştır.

Atatürk, milli kültürü canlandırmadan milli benliğin oluşturulamayacağı geçeceğinden hareketle, kültürle dil arasındaki organik bağın güçlü olması gerektiğine işaret eder. Bir ulusun gerçek anlamda kurtuluşu, ulusun öz benliğini kazanmasının, ekonomik sosyal ve kültürel alanda milli bir yapılanmaya kavuşmasının gerçekleşmesi ile mümkün olacağı bir gerçektir. Askeri alandaki başarıları siyasi, hukuksal, ekonomik ve toplumsal alandaki başarılar ile desteklenmedikçe gerçek ve kalıcı zaferler elde edilemez.

Bu yönü ile Atatürk'ün çağdaş anlamda eğitime ne denli önem verdiğini her fırsatta ortaya koymuştur. Eğitim alanındaki devrimleri ile de bunu gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz.

Türk Eğitim Derneğinin 5. Eğitim toplantısında Ziya Karal “Atatürk ilkelerinin biçimlendirdiği ‘Eğit’ adlı bildirisinde, eğitim ile devrim arasındaki bağdan söz ederek; “Kuşku yok ki bütün devrimler eğitime el atmıştır. Devrimin akibeti eğitime bağlıdır. Bütün getirilen yeni kurumların örgütlerin özünde devrimin mutlaka bir etkisi olmuştur, vardır. Bu etki silindiği vakit, gayet tabii, devrim gücünden kaybeder” (Koç, 1981: 5).

Atatürk devrimleri ile Atatürk ilkeleri arasında öyle güçlü bir bağ vardır ki, ilkeleri devrimlerin kökleşmesi ve yaşaması bakımından birer yol gösterici olduğu gibi, devrimlerinin içerik, anlam ve işleyişleri, hatta çağın gereklerine uygun olarak gelişme göstermesi de ilkelerin yaşamasının garantisidir. Bu bakımdan eğitimle devrimler arasındaki ilişkiyi, eğitimle ilkeler arasında kurmak mümkündür. Atatürk, nasıl ki devrimlerinin gelişip toplumsal yaşama yerleşmesi ve gelişmesi için eğitime görevler yüklemiş ise, ilkelerin yaşayıp güncelliğini sürdürmesi içinde eğitime ve eğitimcilerle önemli görevler düştüğüne işaret etmiştir.

Enver Ziya Karal, bildirisinin sonuç bölümünde “Atatürk, evrensellekle ulusallığı bu şekilde eğitimle birleştiriyor ve eğitimle yalnız Türkiye’nin yüksekliğini değil, aynı zamanda dünyada ebedi bir barışın olabileceğini de yakın görüyor. Atatürk’ün bu fikirleri ulusal olduğu kadar evrenseldir ve bizim milli hayatımızda bizi bugüne kadar bir yere getirmiştir (Koç, 1981: 12).

Karal’ın görüşleri aynı zamanda Atatürk milliyetçiliğinin özünü oluşturmaktadır. Atatürk milliyetçiliğinde dar kalıplar içerisine hapsedilmiş, kan ve ırk temeline dayalı, yalnızca Türk ırkından söz etmiyor. Türklüğü bir kültürel olgu olarak algılamakta ve Türk milliyetçiliğini bu temele oturtmaktadır. Türkiye topraklarında yaşayan bütün toplulukları Türk olarak kabul ediyor. Bu anlayış bazılarınca yadırganmakta ve köksüz bir yaklaşım olarak nitelendirilmekte ise de dünya üzerinde gerçek kanıtlarını görmekteyiz. Aynı ayrı uluslardan oluşan bireylerin Amerikalıym, İngilizim, Fransızım vb. demesi ve bu ülkelerin çıkarları

doğrultusunda çaba göstermesi, kültürel ve duygusal temelde milliyetçiliğin kanıtıdır.

Atatürk milliyetçiliği ve onun şekillenmesinde asıl etken olan Atatürk devriminin evrensel boyutundan söz edecek olduğumuzda: Dünya barışına değer vermesi, medeni milletler topluluğunda yer alması, Atatürk Devrim anlayışının dünyada birçok ülke tarafından benimsenmesi, bilime, nesnellığe, akılcılığa ve hukukun üstünlüğüne önem vermesi, en önemlisi de Unesco tarafından Atatürkçü Düşüncenin önemli sayılacak özelliklerinin evrensel ilkeler olarak ilan edilmesi, Atatürk Devrimleri ve ilkeleriyle yoğrulan Atatürk Milliyetçiliğinin evrensel boyutunu oluşturmaktadır.

Atatürkçü eğitim anlayışının eğitim ilkelerine baktığımızda Atatürk Devrimleri ile Atatürk İlkelerinin özümlemiş bir yapısını görmekteyiz. Milli (ulusal) bir bilinç ve duyguyu, bunu destekleyecek ulusal bir dili, tarihi ve ulusal kültürü yaratabilmek için Atatürk, çağdaş anlayış ve ilkelere sahip bir eğitim politika, program ve yapılanmasına ihtiyaç olduğunu Cumhuriyet öncesinde tespit etmiştir. Her fırsatta amaçladığı toplumu yaşatabilmek için eğitimde devrim hareketine çok önem vermiştir.

Atatürk 16 Temmuz 1921 yılında Ankara’da toplanan Maarif Kongresinde öğretmenlere seslenirken ulusal öğeleri taşıyan bir eğitim politikası izleneceğinin sinyallerini veriyordu ve “Şimdiye kadar izlenmiş olan eğitim ve öğretim biçimlerinin ulusumuzun gerilemesinde en önemli nedenlerden biri olduğu kanısındayım. Onun için biz ulusal eğitim programından söz açarken, geçmişin asılsız uydurmalarından, yaradılışımıza uymayan yabancı düşüncelerden, doğudan ve batıdan gelebilen her türlü etkiden büsbütün uzak, tarihi ve ulusal varlığımıza uygun bir kültürü öne sürmüş oluyorum. Çünkü ulusal dehamızın tam olarak gelişmesi ancak böyle bir kültürle sağlanabilir”(G.K.B, 1988: 117-118) diyordu.

Atatürk, aynı düşünceyi çağrıştıran görüşlerini 1924 yılında T.B.M.M’nin açış konuşmasında yapıyordu ve “yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize,

göreceklere öğrenimin sınırı ne olursa olsun, her şeyden önce, Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine, ulusal geleneklerine düşman olan bütün öğelerle mücadele gereği öğretilmelidir" (G.K.B, 1988: 118) diyordu.

Atatürk, Cumhuriyetin ilanından ve hemen cumhuriyetin ilanının arkasından yapmış olduğu bu konuşmaların içeriği irdelendiğinde, nasıl bir eğitim politikasının izleneceği ortaya çıkmakta ve şekillenmekteydi. Atatürk, bu açıklamalarıyla geleceği görüp kafasında şekillendirmekte ve büyük projelerin başlatıcısı olmakla liderlik rolünü oynamaktaydı.

Cumhuriyet öncesinde açılan Türk Ocakları ülkede, özellikle ulusun geleceğini omuzlayan gençler arasında, ulusal benliğin ve ulusal öğeleri taşıyan kültürel değerlerin canlanıp yerleşmesi bakımından önemli görevler yapmıştır. Daha sonraları ise Türk Ocakları ve aynı doğrultuda düşünceye sahip kişiler bir bir Atatürk'ün etrafından kopmaya başlamıştır. 1930'lu yıllara gelindiğinde artık Türk Ocakları ulusal benliğin ve ulusal kültürün yerleşip gelişmesi önünde engel teşkil etmiştir. Atatürk'ün dediği gibi "görüş ufuklarının son noktasına gelenler artık ileriye göremez" olmuşlardır. Çünkü onların amaçladıkları yönetim, çağdaş değerlerle donatılmış, bilimin ve akılcılığın yol göstericiliği ışığında, Türk ulusunu çağdaş medeni ulusların arasında hak ettiği yere yerleştirecek bir cumhuriyet yönetimi değildi. Bir çokları sadece padişahlık yönetiminden cumhuriyete geçişi yeterli buluyorlardı. Siyasi, toplumsal, hukuksal ve ekonomik alanda çağdaş dünya değerlerini kabullenemiyorlardı. Geleneksel toplum yapısının değişmesini hiç istemiyorlardı. Bu nedenle de kurtuluş mücadelesinde canla başla yer alan bir çok unsur Atatürk'ten ve O'nun yaratmak istediği çağdaş toplum anlayışından kopuyor ve mücadelenin önüne engel olarak dikiliyorlardı. İşte Türk Ocakları bu unsurların yuvalandığı bir yer durumuna gelmişti. Bu nedenle de Atatürk Türk Ocaklarını kapatmak zorunda kalmıştı.

Şimdi Atatürkçü değerle donatılmış çağdaş bir Türk ulusu yaratıp geliştirmek için yaygın eğitim verecek bir kuruma ihtiyaç vardı. Çünkü o yıllarda nüfusumuzun ancak % 10-15'i örgün eğitim kurumlarından geçmiş ve okur-yazar olmuş

durumdaydı. Örgün eğitim kurumlarının dışında kalan her yaşta ve kadın erkek her Türk vatandaşına Genç Cumhuriyetin değerlerini anlatıp, benimseterek yepyeni bir toplum yaratmak için 11 Şubat 1932 tarihinde “Halkevleri” hizmete açıldı. Bu kuruluşlar kısa zamanda yurt geneline yayılarak çok büyük hizmetler sunmuştur. Çalışmaları çok çeşitli olup cumhuriyet değerlerinin yerleşip kökleşmesine yönelikti.

Atatürk Halkevlerinin açılışında, halkevlerinden beklediklerini şöyle dile getirmiştir(G.K.B, 1988: 125):

“Gençlik geleceğin ışığıdır. Gençlik sürekli olarak gelişen ve yetiştiren bir çalışmanın içinde yaşmalıdır. Millet, bilinçli birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde örgütlenmelidir. En güçlü ders araçlarına, en yetişkin öğretmen ordularına sahip olmak yeterli değildir. Halkı yetiştirmek, halkı bir kitle haline getirmek ulusal bir halk çalışmasının düzenlenmesini ihmal etmeyeceğiz. Silah gücünden, her türlü zor ve madde gücünden daha etkili olan fikir gücüdür. Ulusumuzu bu alanda yetiştireceğiz.”

1928 yılında gerçekleştirilen “Harf Devrimi” ile birlikte açılan Millet Mektepleri de geniş bir halk kesimine eğitim-öğretim alanında kamu hizmeti sunmuştur. Okuma yazma öğretiminin yanı sıra her yaştaki vatandaşımıza vatandaşlık bilgisi başta olmak üzere tarım, sağlık vb. alanlarda hizmetler sunmuştur. En önemlisi de Genç Cumhuriyetin çağdaş değerlerini yerleştirme görevini üstlenmiştir.

İşte bu gerçeklerden hareket eden Atatürk, ulusal bağımsızlığı yaşatacak olan ulusal bilincin yerleşmesi, kültürel ve ülküsel temele dayanan bir milliyetçilik anlayışının topluma mal edilmesi amacıyla Millet Mekteplerinden, Halkevlerine ve Halkodalarına uzanan geniş kapsamlı bir halk eğitimi hareketine girişmiştir. Türkiye Cumhuriyeti bu atılımla önemli bir mesafe almıştır. 1950’li yıllarda halk evleri ve ona bağlı etkinlik yürüten Halkodaları dönemin iktidarı tarafından kapatılmıştır. Daha sonraları açılan ve bugün yurdun dört bir yanında etkinliklerini sürdüren Halk Eğitim Merkezlerinin, Halkevlerinin mirası üzerine inşa edilmesine karşın, aynı amaç doğrultusunda etkinlikler yürüttüğü söylenemez.

Yukarıda da değinildiği gibi Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı ve bu anlayıştan doğan “Milliyetçilik İlkesi” kültürel temelde birlik beraberliğe dayandırılmaktadır. Bu nedenle de ülke birliğinden sık sık söz edilmektedir. Bu ülkü bir ulusun ulusçuluk anlayışına damgasını vurduğundan kan, soy, mezhep ve inanç temelindeki ulusçuluk anlayışını reddetmektedir. Çağdaş milliyetçilik anlayışının özü budur. Bugün dünyada geçerli olan milliyetçilik anlayışı ülkü birliği temelinde özümlenen kültürel bir olgudur.

Atatürk Onuncu Yıl Nutkunu okuduktan sonra bir dinleyicinin “ülkü” ile ilgili sorusuna şöyle cevap verir (Bozdağ, 1988: 11):

“Elbette bir milletin bir ülküsü olacaktır. Ama bu ülkü devlet tarafından açıklanamaz, millet tarafından yaşanır. Nasıl bakarken gözlerimizin farkında değilsek, ülkü de bütün davranışlarımızda farkında olmadan yaşarken, hareketlerimizi düşüncelerimizi etkiler fakat konuşulmaz.”

Atatürk, ülküyle ilgili düşüncelerini açıklarken, ülkünün sözel bir slogan olmayacağını, devletin ve devleti yönetenlerin bir politika aracı olarak kullanamayacağı, ancak onun halkın dimağında yaşayan, bireyin ve toplumun davranışlarında özümленerek yaşanan bir olgu, bir yaşam biçimi olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda ülküyü, toplumsal yaşamın bir alanında sloganlaştırmanın yanlış bir anlayış olduğunu o günlerde açıklamıştır. Buradan hareketle Türk ulusunun ülküsünün, tam bağımsızlıktan ödün vermeyen, uluslar topluluğunun çağdaş, laik, uygar, barış içinde yaşamasını başarabilen ve hak ettiği saygınlığa layık olan bir üyesi olarak dünyadaki yerini alması olduğunu söyleyebiliriz.

Daha önce tanımını hatırlarsak, Atatürk Milliyetçiliği: “İlerleme ve gelişme yolunda milletlerarası temas ve münasebetlerde, bütün çağdaş milletlerle paralel ve onlarla uyum içinde yürümekle beraber, Türk toplumunun özel karakterini ve başlı başına bağımsız kişiliğini saklı tutmaktır” (Bozdağ, 1988: 112).

Bozdağ'ın tanımı yukarıda ki açıklamalarımızı doğrulamaktadır. Atatürk Milliyetçiliğinin özünü, Özgür (1988:182) Atatürk'ün sözleriyle şöyle özetler: Türkiye sınırları içinde, Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına Türk Milleti denir. Türk milletinin bütün fertlerinin kaderde, sevinçte, üzüntüde ortak bir bütün halinde milli bilinç ve ülküler etrafında toplanma inancıdır.

Dünya uluslar topluluğu içerisinde hak ettiğimiz saygınlığa ulaşabilmemiz ve bu saygıya layık olabilmemiz için ulus olarak top yekün biz kendi öz benliğimize ve ulusun bireyleri olarak birbirimize saygı duymak ve birbirimize tahammül etmek zorundayız. Konuyla ilgili olarak Atatürk şöyle demektedir (Özgür, 1988: 185): “Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak, ilk önce biz kendi benliğimize ve milletimize bu saygıyı, duygusal, fikirsel ve eylemsel olarak, bütün eylem ve davranışlarımızda gösterelim”

Atatürk, yetişmekte olan genç kuşaklara, yukarıda açıklamaya çalıştığımız değerleri kazandırmanın okulla mümkün olacağını şu sözleriyle belirtmektedir (Ozankaya, 1994: 222):

“Okul, genç kafalara, insanlığa saygıyı, ulusa ve ülkeye sevgiyi, şerefli bağımsızlığı öğretir. Ülkesini ve ulusunu kurtarmak isteyenler aynı zamanda mesleklerinde birer namuslu uzman ve birer bilgin olmalıdır. Bunu sağlayan okuldur.”

Atatürk, bu sözleriyle okulun (eğitim sisteminin) işlevlerini belirtirken, aynı zamanda eğitim sisteminde yetişmekte olan genç kuşakların hangi özelliklerle donatılacağına da işaret etmektedir. Bu yüzyılda Atatürk'ün işaret ettiği bir okul sisteminin özlemine duymaktayız. Atatürk 1930'lu yıllarda bu gerçeğe parmak basıp bu doğrultuda bir eğitim sisteminin mücadelesini verdiği halde ve önemli sayılabilecek bir oranda da bunu yaşama geçirdiği halde, bugün toplum olarak bu hedefe ulaşmış değiliz. İşte bu gerçek, Atatürk devrimleri ve ilkeleriyle ifadesini bulan Atatürkçü eğitim anlayışını ve eğitim sistemini tam olarak yaşama geçiremediğimizi ve zaman zaman ondan ödünler verdiğimizizi göstermektedir.

Oluşturulan politika ve programlarla ve ortaya çıkardığı ürünleriyle Atatürkçü eğitim anlayışı ve sistemi, Türkiye'nin özgün koşullarına yanıt verebilecek nitelikte olan, çağdaş, laik, demokratik, bireyi ve toplumu hesaba katan, ülkenin ulusal tam bağımsızlığını koruyan ve geliştiren, ülke ve dünya barışına önem veren, nesnel ve bilimsel temellere dayanan bir eğitim sistemidir.

Atatürkçü eğitim anlayışı beş madde halinde Cumhuriyetin ilanından sonra "Eğitim Andı" adı altında Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan genelgede şu şekilde yer almaktadır (Ozankaya, 1994: 231).

1. Ulusçu, halkçı, devrimci, laik ve cumhuriyetçi yurttaşlar yetiştirmek,
2. İlköğretimi yaygınlaştırmak, herkese okuma yazma öğretmek,
3. Yeni kuşakları bütün öğrenim basamaklarından genellikle bilimsel, özelliklede ekonomik yaşamda etkin ve başarılı kılacak bilgilerle donatmak ,
4. Toplum yaşamında kokuya dayalı ahlak yerine, özgürlük ve düzen arasında uzlaşma kurmaya dayalı gerçek ahlak ve erdemi egemen kılmak,
5. Türk ulusunu uygarlıkta en ileriye götürmek ve yeni kuşakların Türk olmak onurunun gerektirdiği aşk, istenç ve güçle yetiştirmek,

Bir toplumun bir bütün olarak çağdaş dünyada yerini almasını öngören milliyetçilik, yukarıdaki eğitim ilkeleri rehberliğinde örgütlenen bir anlayışla, yaşama geçirilebilir. "Gerçektende Türk Eğitim devrimi, demokratik ve ekonomik gelişmeyi sağlama ve sömürgeciliğe set çekme, kültür yozlaşmasını önleme boyutlarıyla ulusal egemenliği ve tam bağımsızlığı amaçlayan bir eğitim düzeni getirmiştir. Özellikle geri kalmışlık kısır döngüsünü kırma savaşımını veren üçüncü dünya ülkeleri için, eğitim yoluyla kalkınmanın insanlık tarihindeki hemen hemen

tek gerçek örneğini sağlamıştır. Bu nedenle Atatürk Devrimlerine tam anlamıyla bir eğitim ve kültür devrimi demek hiç yanlış olmaz” (Ozankaya, 1994: 222).

Türk toplumunu Ortaçağ toplum anlayışından arındırarak çağdaş toplum anlayışına taşırken, toplumun kültürel yapısını değiştirecek ve yepyeni anlayışı topluma yerleştirecek yegane aracın eğitim olduğunu unutmamak gerekir.

Çağdaş bir toplumsal düzen yaratmak için, çağdaş bir eğitim sistemi gereğinden yola çıkarak, milli eğitim politikasının oluşturulmasına, bu konudaki yasal düzenlemelere, eğitim programlarının oluşturulmasına, eğitim sisteminin yapılanması ve işleyişine, örgün eğitimi destekleyecek olan yaygın eğitim ağının oluşturulmasına dek birçok konuda adım atan Atatürk, çok yönlü bir eğitim lideri olarak çağına yeni vizyonlar sunabilmiştir.

Her ulus kendi varlığını ispatlamak zorundadır. Kendi bilincine varamamış, kendi tarihinden gelen bildiriye bilmeyen bir ulus bağımsız olamaz. Türk ulusu, kendi tarihinin derinliklerinden gelen sesi, bildiriye duymalıdır ve çağdaş dünya üzerinde yerini almalıdır. Türk ulusu, geriliklerin, yoksullukların, karanlıkların utancıyla yaşayamaz, onun insanlık tarihinde gelen uygarca bir yeri vardır. İşte Atatürk’ün Milliyetçilik ilkesi budur (Kansu, 1969: 61).

Atatürk, 10’uncu yıl nutkunda, Türk ulusunun uygarlık yarışında daha da güçlenmesi, geleceğe emin adımlarla ilerlemesi için Türk insanının niteliklerini anlatıp ve onu yeni amaçlara yönlendirir. Gelecek için başarı reçetesi olarak adlandırabileceğimiz bu nutuk, bugün bile aynı amaçla Türk toplumuna yol göstermektedir (Baltacıoğlu, 1973: 69-70):

“Az zamanda çok büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir. Başarısı Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak durmadan yürümesine borçluyuz. Fakat yaptıklarımızı asla yeter görmüyoruz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve kararındayız. Yurdumuzu dünyanın en yüksek ve en medeni memleketi seviyesine çıkaracağız.

Bunun için bizde zaman ölçüsü, geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, yüzyılımızın sürat ve hareket anlayışına göre düşünülmelidir. Geçen zamana nispetle daha çok çalışacağız. Daha az zamanda daha büyük işler başaracağız.

Bunda da başarılı olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü milletimin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır, Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti birlik beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü Türk milletinin yürümekte olduğu ilerleme ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale pozitif ilimdir.”

Atatürk bu bildiriye, köylüsünden kentlisine toplumsal bilinç yaratmak amacıyla söylemiştir. Büyük başarıların sadece bir kişi aracılığıyla ileriye taşınamayacağı bilincinde olan Atatürk, millet olarak bilinçlenme ve çalışkan olma zorunluluğunu perçinleme yolundaki çabalarını bu nutkuyla açıklamaktadır.

Bu bilinç daha öncede ifade edildiği gibi ulusal bağımsızlık temelinde milli birlik ruhu içinde gençlerin ulusal idealler doğrultusunda yetiştirilmesini gerektirir.

Atatürk (Velidedeoğlu, 1969: 219)’e göre:

“Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları eğitimin sınırı ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye’nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve milli emellerine düşman olan unsurlarla mücadele etmek gereği öğretilmelidir.”

Eğitilmiş insan kitlesinin gerekliliği ve özellikle de kendi benliğimize, kültürümüze ters düşmeyen bir eğitim anlayışı bu bağlamda zorunludur. Milli birlik, milli eğitimle sağlanabilir. Eğitim süreci birlik ruhunun yaratılmasını sağlar. Milli birlik ulus olmanın ve güçlü olmanın anahtarıdır.

Atatürk’ün Türkiye halkı; ırkı ve dini ile kültürel yönden birleşmiş, birbirine karşı karşılıklı hürmet ve fedakarlık hisleriyle dolu kaderi, geleceği ve çıkarları ortak olan bir toplumdur. Atatürk, Ankara yolunda Kırşehirli gençlere seslenirken, bağımsız yaşama hakkını korumak ve vatanı düşman işgalinden kurtarmak için bütün milletin bir tek vücut haline getirilmesi gerektiğini anlatıyordu. Atatürk’e göre, milletin birlik bütünlüğü en büyük kuvvet kaynağıdır (Balkaç: 1990).

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Beşinci Alt Problem, “Devletçilik İlkesinde Atatürk’ün Eğitimsel Liderliğinin Önemi Nedir?” biçiminde ifade edilmişti. Aşağıdaki paragraflarda bu sorunun yanıtı verilmektedir.

Bu soruya yanıt bulmak amacıyla Atatürk’ün söz ve davranışları, Atatürk’ün İlkeleri açısından ele alınmış ve irdelenmiştir.

Sosyo-politik yenileşmenin ekonomik kalkınma olmadan gerçekleşmeyeceğine inanan Kemalist felsefe, devletçilik ilkesine büyük önem vermiştir. Devletçilik denilince ilk akla gelen, devletin ekonomik alandaki genel politikası ve ekonomik alandaki etkinlikleridir. Geçmişten günümüze kadar farklı siyasal anlayış ve yapılanmalarda devletçilik anlayışı uygulaması da farklılıklar göstermiştir.

Devletçilik ilkesi, toplumsal ve çevresel kalkınmayı derinden etkilemiştir. Birçok işletmeler, kar ve kazanç amaçları ötesinde, bölgesel kalkınma hedeflerine göre planlanmış ve kurulmuştur. Bu işletmeler aynı zamanda çevre kalkınması, halk eğitimi ve sanat eğitim merkezleri olarak da hizmet etmiştir (Bursalıoğlu, 1994: 9).

Dünyada kapitalist düzeni yıkarak, yerine sosyalist düzenin ekonomisini kuran ülkelerde uygulanan devletçi ekonomik politika da ülkeden ülkeye bazı farklılıklar göstermiştir. Sosyalist ülkelerde katı bir devletçi politika izlenirken, sosyal demokrasinin egemen olduğu ülkelerde daha az müdahaleci, daha yumuşak bir devletçi ekonomik politika izlenmiştir. Hatta liberal ekonomik düzenin egemen olduğu Batı demokrasilerinde bile az da olsa devletin ekonomiye müdahalesinden söz etmek olasıdır.

Ülkemizde ise 1920’li yılların ilk yarısında etkisini göstermeye başlamasına karşın, 1930’dan sonra özellikle 1930-1946 yılları arasında kendine özgü bir devletçi politika izlenmiştir. Daha sonraları birçok üçüncü dünya ülkelerinin de

model olarak benimseyip uygulamaya çalıştıkları, Atatürkçü devletçilik anlayışı, kendisinden önceki ve çağdaşları olan sosyalist devletçi ekonomik politikalarından önemli sayılacak noktalarda ayrılmaktadır. Atatürkçü devletçilik anlayışı, Türkiye Cumhuriyeti'nin özgün koşullarında doğup ülkenin gereksinimlerine yanıt vermeyi amaçlayan bir devletçi anlayıştır. Ne liberal ekonomideki, ne de sosyalist ekonomide ki devletçiliğe benzemektedir. Karma ekonomik sistem diyebileceğimiz bir özelliğe sahiptir.

Atatürk, ulus topraklarının değerini anlamaya çalıştı. Onlardan faydalanma yollarında en iyi yolun ne olacağını düşündü. Aynı zamanda çağdaş ekonomik problemlerin teorik çözümlerini gözden geçirdi. Profesyonel ekonomistlerle ülkenin ekonomik problemlerini tartıştı. Ve ekonomi ile ilgili kitaplar okudu (Afetinan, 1981: 166).

Atatürk 1930'lu yıllarda devletçilikle ilgili olarak şöyle demektedir (Afetinan, 1981: 166).

“Bizim izlediğimiz devletçilik, ferdi çalışma ve çabaları esas tutmakla birlikte, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha, ülkeyi bayındırlığa erdirmek için milletin genel ve yüksek çıkarlarının gerektirdiği işlerde, özellikle iktisadi alanda, devleti fiilen ilgilendirmektedir”

Eroğlu (GKB, 1988: 304) ise Türk devletçiliğinin esas hedefini şöyle açıklamaktadır:

“Türk devletçiliğinin esas hedefi geri kalış bir ülkeyi süratle kalkındırmak, refah seviyesini artırmaktır. Türk devletçiliğinin ikinci hedefi de, toplum düzeyinde sosyal adaleti sağlayacak yöntemler uygulamaktır. Türk devletçiliğinde kalkınmanın yanı sıra sosyal içerikli bir politika izlenmesi, devlet müdahalesinin sosyal müdahaleci bir karakter arz etmesidir.”

Atatürk'ün konuşma ve uygulamadaki davranışları ele alındığında, tarım kesimine verdiği önemi görmek mümkündür. Ancak, ülke kalkınmasının sanayileşmeye bağlı olduğu da bir gerçektir. Sanayileşme en büyük ulusal davalardan

biridir. Atatürk, tarımsal gelişmenin sanayileşmeden ayrı düşünülmemeyeceğine işaret ederken, Tarımdaki gelişmenin “tarımsal sanayi” biçimine dayanacağını daha 1924 yılında vurguluyordu, “Ülkemizin zenginleşme yolunu her şeyden önce tarımda ve tarım sanayiinde arıyoruz.” Bununla birlikte bir ülkenin en kısa yoldan ve en ileri refaha ulaşmak için sanayileşmesi zorunludur.” (Ergin, 1981: 102).

“Sanayileşmek, en büyük ulusal davalarımız arasında yer alacaktır. Çalışması ve yaşaması için iktisadi elamanları ülkemizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayi kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan savunması olmak üzere, ürünlerimizi değerlendirmek ve en kısa yoldan , en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşmak için, bu bir zorunluluktur.”

Toplumsal ideallere ulaşmak için siyasi zaferlerin yetmeyeceğini açıkça gören Atatürk ekonomik gelişmenin ilerlemek ve gelişmek için kaçınılmazlığına işaret eder. Hatta vatan savunmasını buna bağlı görür. Ekonomik gelişme yetişmiş insan gücü gereksinimini doğuracağından, eğitimsel atılımlar da ekonomik yapılanmadan ayrı düşünülemez.

Atatürk’ün açıklamalarından anlaşıldığı üzere 1930’lu yıllarda ekonomik altyapıyı inşa etmenin önemi ortadadır. Sanayinin hemen hemen olmadığı, ulaşımın çok ilkel araçlarla ve ilkel koşullarda yapılmaya çalışıldığı, ulaşım ağının (kara, deniz, hava) yok denecek kadar az olduğu, halkın zaruri tüketim maddelerinin çok yetersiz düzeyde karşılanabildiği, tarımın çok ilkel olarak yapılmaya çalışıldığı bir ülkede siyasi üst yapı olan devletin, hiçbir girişimde bulunmadan her şeyi genel seyrine bırakması akılcı bir yönetim açısından düşünülemezdi.

Toplum yararını devletin göz önünde tutması, geleceğini sağlama alması açısından önemlidir. Bu nedenle devletin, toplumsal dinamikleri harekete geçirecek eğitim anlayışında, devletçi bir politika, varolan gizil enerjinin toplum yararına harekete geçirilmesi anlamına gelir.

Devletin kendini daha güçlü yapacak “içte ve dışta millet işlerini gördüreceği yüksek kabiliyetli vatandaşlara ihtiyacı vardır. Devlet, tüm vatandaşların, herhangi bir sanat ve meslekte, zamanımızdaki ilerlemelerin gerektirdiği derecede başarılı

olması ile ilgilenir. Bu nedenlerledir ki vatandaşların öğretimi, eğitimi ile ilgilenmek zorundadır.”(GKB, 1984: 45). Sadece ekonomik düzenlemelerle değil aynı zamanda vatandaşların eşit şartlar altında ve kendi gizil güçlerini açığa çıkaracak şekilde bir eğitim yapılanmasını da öngörür.

Kalkınma çabalarını adlandırmak, çoğu zaman farklı kavramlarla ifade edilmiştir. Rönesans, reform, modernleşme, sanayileşme, batılılaşma gibi kavramlar bunlardan bazılarıdır.

Kalkınma çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır. Geri kalmış ülkelerin siyasi liderleri, kalkınmadan söz ettikleri zaman, genellikle kalkınma sözüyle ekonomik büyümeyi aynı anlamda kullanırlar. Bunlar, kalkınmayı kişi başına düşen yıllık milli gelir ve gayri safi milli hasıla gibi göstergelerin artışı olarak görmektedirler. Oysa Birleşmiş Milletler Örgütü'nün eski genel sekreteri U'Thant'ın kalkınmaya getirdiği tanım şöyleydi: Kalkınma yalnızca insanların maddi gereksinimleriyle ilgili olmayıp, onların toplumsal koşullarının geliştirilmesi ve umutlarının gerçekleştirilmesiyle de ilgilidir. Kalkınma yalnızca ekonomik büyüme değildir, kalkınma, ekonomik büyüme ve değişimdir (Kaya, 1984: 9).

Atatürk'ün devletçiliğine baktığımızda da aynı şeyi görmek mümkündür. Toplumunu her alanda değiştirmeye ve yenileştirmeye çalışan Atatürk, ülkede, eğitim, sağlık, sosyal hizmet, tarım, sanayi, bayındırlık gibi bütün alanlarda yoğun bir programa göre ülke ekonomisini düzenleme yoluna gitmiştir.

Yeni fikirler bulmakta ya da bu yenilikleri uygulamakta başarısız olan bir ülke kuşkusuz, günümüzün kalkınma yürüyüşünde geride kalır. Başka bir deyişle, başarılı bir kalkınma, bir toplumu değişim bilincine kavuşturmaya dayanır (Kaya, 1984:11). Devletçilik, ilkesi eğitimsel uygulamaları da devletleştirecek, onu yönlendirecek bir misyon üstlenir. Bütün toplumsal, yönetsel, ekonomik gelişmelerin başlatıcı değişkeni olarak eğitimi görmek yanlış olmaz.. Özgür ortamlarda edinilmiş eğitim ve eğitilmiş insan, ekonomik değişim ve yeniliklerin uygulayıcısı olarak ön koşuldur.

Bir ülkenin ekonomik kalkınması; o ülkenin, kişisel ve toplumsal gelişmesine sıkı sıkıya bağlıdır. Eğitim yoluyla geliştirilen toplumsal davranışlar ve kalkınmanın amacına uygun yeni değer yargıları, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak bakımından son derece önemlidir. Coleman'ın dediği gibi; “eğitim, ekonomik kalkınma düzeyi ve derecesini saptamakta kullanılan değişkenlerin en önemlilerinden biridir” (Kaya, 1984: 11-12). Bu nedenle Devletçilik ilkesi başlı başına eğitim yani eğitilmişlik sorunu olarak gerekliliğini dayatır.

Atatürk'ün bu gerçekleri doğrulayan sözleri şöyledir (Eroğlu, 1981: 155): “Dünyada fatihler için iki araç vardır Biri kılıç, diğeri saban, zaferin aracı yalnız kılıçtan ibaret olan bir millet bir gün girdiği yerden kovulur

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin özgün koşullarında doğan ve ülkeyi kendi ayaklarının üstünde durabilecek bir duruma getiren Atatürkçü devletçilik anlayışının tanımlanmasını ve Atatürkçü devletçilikle ilgili olarak ileri sürülen görüş ve düşünceleri değişik yazarlarımız ve fikir adamlarımız aşağıdaki gibi açıklamaktadırlar:

“Fertlerin özel girişimini esas tutmak, fakat büyük bir milletin ve geniş bir memleketin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeyin yapılamadığını göz önünde tutarak memleketin ekonomisini devletin eline almasıdır” (Bozdağ, 1988: 89).

Devletçilik, Türkiye'nin modern bir millet olma, milli bir kültüre kavuşabilme ve demokratik bir düzen içinde gelişerek, ekonomik bağımsızlığını kazanabilme olanaklarını hazırlamak üzere devletin yüklenebileceği görev ve sorumlulukların bütününden oluşmaktadır (Turhan, 1965: 53).

Yazarlarımızın da değindiği gibi, siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik olarak çökmüş ve dağılmanın eşiğine gelmiş olan bir ulusu çağdaşları arasında hak ettiği yere ulaştırmak için Türkiye bazı radikal önlemler almak durumundaydı.

İşte Atatürkçü devletçilik anlayışı bu özgün koşullarda doğan siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik içerikli bir siyasi oluşum ve uygulamadır.

Enver Ziya Karal, Atatürkçü devletçilik anlayışıyla ilgili olarak; “Bizim hayatımızda devletçilik, devletin bütün faaliyet sahalarını kapsar. Eğitim başta gelir, ama eğitimden sonra toplumsal adalet, sosyal adalet gelir. Bu devletçilik kavramında vardır. İkincisi, üretimin sağladığı kazancın, halkın refahı esas olduğu için dağıtımda bir refah seviyesinin gözetilmesi gerekir (Koç, 1981: 8-9) demektedir. Enver Ziya Karal’ın açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, Atatürkçü Devletçilik anlayışı ve uygulaması salt ekonomiye müdahale ile sınırlanamayacak tüm toplumsal kurumları ve toplumsal alanları kapsayan çok yönlü bir özgün devletçiliktir. Bu bakımdan çağdaşları olan devletçilik anlayışlarından ayrılmaktadır.

Enver Ziya Karal, yazısının devamında devletçilikle ilgili olarak şöyle demektedir: “Devletçilik, asıl okulun göreviydi. Hem hareketi hem de özgün düşünceyi yaymak kökleştirmek, ona aykırı olanları ortadan kaldırmak doğrudan doğruya eğitim ve eğitimcilerin göreviydi” (Koç, 1981: 9).

Karal, devletçilikle eğitim ilişkisine işaret ederek, devletçilik uygulamasının başarılı olabilmesi için eğitimcilere ve eğitim kurumuna önemli görevlerin düştüğünü vurgulamaktadır. Atatürk, bu gerçeği çok iyi bildiği için sadece devletçiliğin değil, bütün devrimlerin ve ilkelerin toplumca özümlemlenip topluma mal edilmesi için eğitim kuruluşlarına ve her düzeydeki eğitimcilere bu görevi daha Cumhuriyetin başında veriyordu. “..... En mühim ve esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimidir ki, bir milleti ya hür, şanlı, yüksek bir cemiyet halinde yaşatır, yada bir milleti esaret ve sefaletle terk eder” (GKB, 1988: 104) diyerek, eğitimin bir ulusun yaşantısında ve amaçladığı toplumsal yapıyı oluşturmada ne derece etkili olduğunu belirtmektedir. Atatürk’ün bu sözleri teoride kalmış bir fikir değildir. Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitimsel çizgilerini ve ekonomik anlayışlarını karşılaştırdığımız zaman bunu görmek mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türk toplumu doğal gelişme sürecini gerçekleştirememiştir. Bu gerçeği iyi tespit eden Atatürk, Türk toplumunun toplumsal yapısında bulunan dinamikleri

harekete geçirecek önlemleri alarak işe başlamıştır. Atatürk Devrimleri Türk toplumunun gereksinimlerinden doğan ve onun toplumsal dinamiklerinin harekete geçirilmesinin bir sonucudur. Konuyla ilgili olarak Heper (1986: 223)“...Atatürk’e göre, “devri saltanatı şahsiye” Türk toplumunda da bulunan bu doğal gelişme sürecini tıkamış, toplumu çöküntünün eşğine getirmiştir. Ülkenin kurtarılması ve toplumun doğal sürecinde ilerleyebilmesi için halkın söz sahibi olduğu toplumsal bir yapı gereklidir” diyerek, Atatürk’ün Türk toplumsal yapısındaki gelişme dinamiklerini harekete geçirdiğine işaret etmektedir.

Atatürkçü devletçilik anlayışının özünde sosyal devlet anlayışı yatmaktadır. Devletçilik, salt ekonomik alandaki bir uygulama değildir. Toplumsal yapısının birçok alanında egemen olan bir anlayış ve uygulama olmuştur. Ekonomik alanda olduğu gibi, sağlık, ulaştırma, eğitim hatta sosyal güvenlik alanında da devletçilik uygulamasının olduğunu söyleyebiliriz. O zamana kadar okulu tanımayan ücra köylere, Atatürkçü devletçiliğin uygulaması sonucunda okullar açılmıştır ve buralara devletin eğitimcileri gönderilmiştir. Her geçen gün de bu uygulama katlanarak devam etmiştir. Devletçi eğitim anlayışı ve uygulaması, tamamen bize özgü bir eğitim anlayışı ve yapılanması olan Köy Enstitüleri uygulaması ile en planlı, verimli ve parlak dönemi yaşamıştır.

Atatürkçü devletçilik uygulamasının, toplumsal yapının birçok alanını kapsayan bir sosyal devlet anlayışı olduğunu Niyazi Berkes “Atatürk ve Devrimler adlı eserinde, vurgulamaktadır Berkes (1982).

Atatürk, 1929 yılında, devlet-vatandaş ilişkilerini değerlendirdiği konuşmasının bir bölümünde; “...Devletin, içte ve dışta millet işlerini gördüreceği, yüksek kabiliyetli vatandaşlara ihtiyacı vardır. Devlet, bütün vatandaşların, devletin kanunlarını anlayıp onlara uyma lüzumunu takdir etmelerini, memleketin güvenliği ve savunması için önemli görür. Devlet, tüm vatandaşların, herhangi bir sanat ve meslekte zamanımızdaki ilerlemenin gerektirdiği derecede başarılı olmasıyla ilgilidir. Bu nedendir ki vatandaşların öğretimi, eğitimi ve sağlığı ile, ilgilenmek zorundadır” (GKB, 1988: 103) diyerek, her bakımdan vatandaşların yetiştirilmesi

için eğitim-öğretim işlerini düzenleyip yürütmek devletin asli görevi olduğuna işaret etmektedir. Hamza Eroğlu, devletçiliğin niteliği ile ilgili olarak, “Eğitici ve öğretici bir niteliği olan devletçiliğimiz, teknik elaman açığının kapatılmasında, bu ihtiyacın giderilmesinde önemli bir rol oynamıştır” (GKB, 1988: 306) diyerek, devletçi uygulamanın teknik alanda (nitelikli insan gücü yetiştirme) elaman yetiştirme konusunda da önemli eğitim öğretim görevi üstlendiğine işaret etmektedir. Hamza Eroğlu, yazısının ilerleyen bölümünde Kamu İktisadi Teşebbüsleri bünyesinde çalışanların sosyal gereksinimlerine ve çocuklarının eğlenmesi ve eğitimleriyle ilgili olarak “Ayrıca, devlet fabrikalarında spor ve eğlence tesisleri, işçilerin çocukları için okul ve çocuk bahçeleri de kurulmuştur” (GKB, 1988: 307) diyerek, devletçi uygulamanın eğitime-öğretime ve sosyal gereksinimlere verdiği önemi belirtmektedir. Hamza Eroğlu, devletçilik politikası ile ilgili olarak kendi görüşlerini şöyle aktarmaktadır: “Bizde devletçilik politikası ile sınai kalkınmanın esas hareket ettirici gücünü teşkil eden mühendis ve teknisyenlerin yetiştirilmesi sağlanmıştır. Türk ve yabancı eğitim kuruluşlarında, devlet hesabına teknik elaman yetiştirilmiştir. Bir örnek olarak vermek gerekirse, 1949 yılı sonuna kadar yalnız Sümerbank adına Türkiye’de 449 ve yabancı ülkelerde 109 Türk öğrencinin eğitimi sağlanmıştır” (GKB, 1988: 306).

Bu açıklamalar, Atatürkçü devletçiliğin, kalkınmanın lokomotifi durumunda olan eğitime ne derece önem verdiğini göstermektedir. Tüm devrimler ve bu devrimlere yön veren Atatürk İlkelerini toplumun tüm fertlerine özümletmenin, bu devrimleri, ilkeler ışığında yaşatıp geliştirmenin ve kalkınarak çağdaş uygarlık düzeyini yakalamanın planlı ve fırsat eşitliğine dayalı bir eğitim sistemiyle gerçekleşeceğini saptayan Atatürk, sosyal adalet ilkesine dayalı bir devletçilik uygulamasına girişmiştir.

Devletçilik uygulaması ile Milli Eğitim uygulamalarını birbirinden ayrı düşünmenin imkanı yoktur. Devletçilik ilkesini destekleyen karar ve uygulamalara göz attığımız zaman eğitimsel çabaların devletçilik uygulamalarındaki önemini görebiliriz. Bunlar (Karagözoğlu, 1985: 198-199):

1. Mart 1924'te "Öğretimin Birleştirilmesi Yasası" ile Türk Eğitim Sisteminin Milli Eğitim Bakanlığının denetimine alınmış olması,

2. Milli Eğitim sistemimizi yeniden örgütlendirmek amacıyla 22 Mart 1926'da Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un çıkarıldığı ve Öğretimi Birleştirme Yasası ile Milli Eğitim Bakanlığına verilmiş olan tüm eğitim hizmetlerinin nasıl ve ne biçimde yürütüleceğinin bir esasa bağlanmış olması,

3. Daha önce ücretli olan orta öğrenimin 1926-1927 ders yılından itibaren 822 sayılı yasa ile ücretsiz olması ve böylelikle gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının da orta öğretime devam etmelerinin teşvik edilmiş olması,

4. Ülkemizin ihtiyaç duyduğu yüksek vasıflı insan gücünü yetiştirmek amacıyla, yurt dışına devlet hesabına gönderilecek öğrenciler hakkındaki 1416 sayılı yasa, 10 Nisan 1929 tarihinde kabul edilmiş ve bu yasa çerçevesinde teknik elamanlarda mühendis ve yabancı dil, tarih, coğrafya, matematik, resim, müzik ve beden eğitimi alanlarında öğretmen olarak yetiştirilmek üzere çok sayıda öğrenci Avrupa ülkesine gönderilmiştir.

Kurtuluş Savaşından sonra İzmir'de geniş kapsamlı bir "İktisat Kongresi" yapılarak, çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi kesimlerini temsil eden 1135 kişi kongreye katıldı. Bu kongrede sanayi grubu için sanayinin teşvik edilmesi, kredi imkanlarının geliştirilmesi ve yerli sanayinin kurulması; tüccar grubu için, ticaret bankasının kurulması, kredi sağlanması, çiftçiler için aşarın kaldırılması, kaza ve heyet sigortası ile ilgili kararların alınması, asgari ücretin tespit edilmesi kararları alındı (Alpargu v.d. 1994: 200, 201). Bu kararlar Türkiye'nin kalkınma hamlesi yapabilmesi, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulması için öncelikli gerekmekteydi.

Bu kongre sonrasında birçok uygulamaya daha geçilmiştir. Tekel, Bankalar, Devlet Demir Yolları, İstatistik Genel Müdürlüğü'nün kurulması bunlardan bazılarıdır. İş Bankası 26 Ağustos 1924 tarihinde bir milyon sermaye ile kurulmuş, ana kredi kurumu olarak işlevini sürdürmüştür. Türkiye Sanayi ve Maden Bankası 19

Nisan 1925 tarihinde kurularak, Osmanlı Devletinden devredilen teşebbüsleri geçici olarak yönetip, yenilerini kurma görevini de üstleniyordu. Aynı zamanda bankacılık ve madencilik faaliyetlerini de yürütmekle görevliydi. 3 Temmuz 1932’de elindeki fabrikaları Devlet Sanayi Ofisine devreder. Sanayi Ofisi devletçiliğin önemli belirtilerini taşımaktadır (Alpargu diğerleri, 1994: 201).

Atatürkçü devletçilik ilkesi kapsamında eğitimin, devlet tarafından finanse edilmesi ve devlet eliyle yürütülmesi, o yıllarda ülkemizin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve kültürel koşulların bir gereği idi. Bu yüzyılda bile devletçi eğitim anlayışına gereksinim duyulmaktadır. Çünkü ülkemizin sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel koşulları bu uygulamayı gerekli kılmaktadır. Atatürkçü devletçilik uygulamaları kapsamındaki eğitim uygulamaları, Atatürk ilkeleri ve devrimlerinden taviz verilmediği sürede başarılı olmuştur. Toplumumuzun eğitim gereksinimini önemli ölçüde karşılayabilmiştir.

Eğitim alt yapısının hemen hemen olmadığı, olanların ise çok büyük bir azınlığa hizmet ettiği, bir ulusun ulus olma özelliğini kaybettiği; ülkede ekonomik yaşamın durma noktasına geldiği; halkının büyük çoğunluğunun açlık, yokluk ve sefalet çektiği, nüfusunun çoğu fazlasının okuma-yazma bilmediği; memlekette ulaşım ağının hemen hemen hiç olmadığı, yer altı yerüstü zenginlik kaynaklarının yabancıların elinde olduğu ve bütün bu olumsuz koşullara karşın siyasi bağımsızlığını kendi özgücüne dayanarak elde eden bir ulusun hızla kalkınıp çağdaş bir siyasi, sosyal ve ekonomik yapılanmaya sahip olması için doğal gelişme akılcı olmayan bir davranış olurdu. İşte bu koşullar içerisinde olan bir ulusun dinamiklerini harekete geçirip hızla kalkındıracak ve çağdaş uluslar arasında hak ettiği yeri almasını sağlayacak kökten önlemlerin alınıp uygulamaya konulması gerekiyordu. Atatürk’ün de bir bütün olarak devrimleri ve onlara ışık tutan ilkeleriyle yaptığı budur.

Bu yönüyle devletçilik ilkesi milliyetçiliğin, halkçılığın ve tam bağımsızlığın gerçekleşme koşulu ve garantisidir.

Altıncı Probleme İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Altıncı Alt Problem, “Devrimcilik İlkesinde Atatürk’ün Eğitimsel Liderliğinin Önemi Nedir?” biçiminde ifade edilmişti. Aşağıdaki paragraflarda bu sorunun yanıtı verilmektedir.

Bu soruya yanıt bulmak amacıyla Atatürk’ün söz ve davranışları, Atatürk’ün İlkeleri açısından ele alınmış ve irdelenmiştir.

Devrimcilik ilkesinin Cumhuriyet tarihi içindeki yerini ve ne olduğunu irdelemek, her ilke başlığı altında yer yer değinilen yenileşme ve değiştirme hareketlerini bir bütün olarak irdelemekle mümkün olabilir.

Devrimin ne olduğunu Atatürk’ün dilinden aktaracak olursak; “İnkılap mevcut müesseseleri zorla değiştirmek demektir. Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktır” (Afetinan, 1970: 101). Atatürk, Devlet hayatında “en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseler” derken devletin din işleri ile meşgul olmamasını ve dini hislerin siyasi maksatlar için istismar edilmemesini daima söylemiş ve bu prensibi yeni Türkiye devletinin başlıca inkılabı saymıştır (Afetinan, 1970: 101).

Atatürk’ün bütün devrimleri bizlere idealleri göstermiştir. Atatürk’ün her sözünde topluma rehber olacak fikirler olduğu gibi toplumsal yaşamda dönüm noktalarını yaratan inkılaplar ise başlı başına katalizör olmuştur. Ancak bir taraftan da karşı devrimcilerle mücadele etmek gerçeği vardır ki, belki de en zoru budur.

Devrim düşmanları hemen her zaman şu fikri ileri sürmüşlerdir: “Kurtuluş Savaşını müteakip geniş bir değişikliğe gitmenin hiçbir önemli sebebi yoktur. Bu değişiklikler, memleketin birçok yönden gelişmesini baltalamış ve batı taklitçiliği olanca ağırlığıyla Türk insanını etkilemiş ve gelişmeleri durdurmuştur (Gözler, 1968: 21).

Bu sözler eğer kabul görseydi, bugün Türkiye hala cam fanus içinde çıkış yolu arayan, çağdaş bir devrimi özleyen, geleneksel yapısı iyice hantallaşmış bir ülke olurdu.

Savaş sonrası, devrimlerin yapılması için en gerekli sıcaklığı taşımaktadır. Bu sıcaklık ise her serpilten tohumun yeşermesi gereklidir. Atatürk'ün, bu sıcaklığı zaman geçirmeden kullanması, bugünkü çağdaş Türkiye'yi yaratmıştır. Çünkü, O'nun devrim görüşü geniş bir dünya algısına dayanır.

Atatürk'ün benim en büyük eserim dediği Türkiye Cumhuriyeti, bağımsızlık savaşı ve onu tamamlayan Türk devrimi ve onun temel ilkeleri üzerine kuruldu. Bu 1919-1938 yılları arasındaki bir tarihin oluşumudur (Aybars, 1994: 149).

Türkiye cumhuriyetinin kuruluşu bir dizi devrimle başladı. Bunlar sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamda idi. Türk ulusu kurtuluş savaşını kazandıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntılarıyla statik bir toplum olarak kalmadı. Türkiye uygar uluslar arasındaki layık yerini alıp ileriye gitmek zorundaydı. Türk ulusu Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı boyunca birçok cephede savaştı. O sayısız acı çekti. Ve Atatürk, ülkesini yeniden tanımladı: "Uçurumun kenarında harap olmuş bir ülke, hem de yeni bir ülke, yurt içinde ve yurt dışında saygın yeni bir bildiri, yeni bir toplum buna uygun gelişmelerle birlikte devam eden reformlar, kısaca bu Türk devrimidir. Atatürk, Birinci Dünya Savaşı boyunca tuttuğu 6 Haziran 1918 tarihli günlüğünde şöyle yazmıştı: "Eğer fırsat ve gücüm olsaydı, sanıyorum ani bir darbeye reformları yapacaktım." O ülkesinin eğitimsel ve kültürel olarak gelişmesini günlüklerinde açığa vuruyordu. Örneğin kendi insanların entelektüel düzeylerini açığa vurmak için öncelikle eğitimsel reformlar gerekliydi (Afetinan, 1981: 141-142).

Hayatta kalmanın, dünya devletleri içerisinde sağlam bir yer edinmenin yolu, değişimi hızla yakalamakla mümkün olabilir. Bunun için Atatürk fikrini şöyle açıklıyor (TTK, 1988: 181):

“Medeniyet yolunda başarı, yenileşmeye bağlıdır. Toplumsal hayatta, bilim ve fen alanında başarı kazanmak için biricik ilerleme yolu budur. Medeniyetin buluşları, fennin harikaları cihanı değiştirmeye uğrattığı bir devirde yüzyıllık köhne zihniyetlere varolmak mümkün değildir.”

Atatürk, zaman içinde değişen koşullarla buna uygun toplumsal yaşamın dinamiklerinde değişmeden yanadır. Geçmişin mantıklı bir nedene dayanmadan alışlagelmiş inançlarının, toplumun ilerlemesi için engel olduğunu ifade etmiştir. Bilimsel değişme gelişmelere açık olmak, devletin kurum ve kuruluşlarıyla modernleşmesine bağlıdır. Bu modernleşme, değişmeye açık toplumun yaratılmasına olanak sağlar.

Atatürk konuyla ilgili şu açıklamayı yapar (Aybars, 1994: 149-150):

“Dünyada her toplumun varlığı, değeri, özgürlük ve bağımsızlık hakkı, yaptığı ve yapacağı medeni eserlerle orantılıdır. Medeni eser yaratmak kabiliyetinden yoksun olan topluluklar özgürlük ve bağımsızlıklarını kaybederler. İnsanlık tarihi baştan başa bu dediğimizi doğrulamaktadır. Medeniyet yolunda yürümek ve başarıya ulaşmak bir hayat koşuludur. Bu yol üzerinde duralayanlar ya da ileriye değil geriye bakmak bilgisizliği ve gafletinde bulunanlar medeniyetin coşan seli altında kalırlar...dağları delen, göklerde uçan göze görünmeyen zerrelere yıldızlara kadar her şeyi gören, aydınlatan inceleyen medeniyetin yüceliği ve kudreti karşısında ortaçağ zihniyetleriyle ilkel hurafelerle yürümeye çalışan milletler mahvolmaya hiç olmazsa tutsak ve yok olmaya mahkumdurlar...”

Bu anlamda çağdaş bir ulus olmak, köhnemiş yapıların yenilenmesini, yeni açılımları taşıyacak ortamların özellikle eğitimsel yatırımlarının yapılmasını gerektirir. Atatürk'ün, değişimi yaratacak yenilikleri, inkılapları çok kısa bir zamanda yapmış olması, her şey yeni ve sıcak iken tepkilerin daha kolay karşılanacağına inanmasından kaynaklanmaktadır.

Atatürk, yaptığı ve yapacağı devrimlerin genel amacından söz ederken şunları söylemiştir” (Angı, 1985: 95):

“Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin amacı; Türkiye Cumhuriyeti Halkını, tamamen yeni ve bütün anlam ve biçimleriyle

uygar bir sosyal bir toplum haline ulaştırmaktır. Devrimlerimizin asıl ilkesi budur. Bu gerçeği kabul etmeyen zihniyetleri darmadağın etmek zorunludur.”

Devrimlerin yerleştirilmesinin en önemli aracı olan eğitim atılımları, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kalıcılığı için şarttır. Bu nedenle eğitim devrimlerini vazgeçilmez ve öncelikli olarak kabul etmek gerekir.

Atatürk eğitimin iki ana fonksiyonundan söz ederken şöyle demiştir (Gürtaş, 1981: 10):

“Esasen eğitimin iki ana fonksiyonu vardır. Bunlardan biri milletin bütün fertlerini, ait bulunduğu toplumun milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren yurttaşlar olarak yetiştirmek; ikincisi onu mutlu kılacak bir iş sahibi yaparak hayata hazırlamaktır.”

Kazanılan siyasi bağımsızlığın gerçek anlamda yaşayabilmesi için siyasi bağımsızlığı destekleyip güçlendirecek diğer alanlarda da bağımsız olunması gerekmektedir. Bu alanlardan belki de en önemlilerinden biri dil ve kültürün yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmaktır. Atatürk, devrimlerini gerçekleştirirken akılcılığını her zaman ön planda tutarak neyin ne zaman ve nasıl yapılacağını çok iyi hesaplamıştır. Devrimleri gerçekleştirmedeki zamanlaması O'nun liderlik karizmasının göstergesidir. Bu konuda Perin (1981: 78) “Atatürk'ün devrimleri gerçekleştirmek için kullandığı yöntem akılcılığa dayanır. Önce kamuoyunu hazırlayarak, ta gençliğinden beri kafasında oluşturduğu, fakat uygulama için elverişli ortamı sabırla beklediği devrimleri mantıklı bir dizi halinde ve sistem içerisinde sıralamasını bilmiştir” der.

Eğitim uygulamalarının halkın gerçeğinden hareketle yapılandırılması gereğine işaret eden Atatürk, temel felsefe olarak mutlu insanlar topluluğu kurmayı hedef alır. En önemli aracı ise harf ve dil devrimleridir. Harf devrimi halka dönük bir kültür hareketidir. Halkı kısa zamanda okur-yazar durumuna getirmeyi amaçlayan ‘Halk Okulları’dır. Atatürk bu uygulamalarda elinde tebeşir, ilk dersleri kendisi vererek eğitimcilere örnek olmuştur.

Atatürk, harf devrimi öncesi hazırlıklarının bizzat içerisinde yer alarak çalışmaların seyri hakkında anında bilgilendirme olanağına sahip bulunuyordu. Yine harf devrimi öncesi Sarayburnu Parkındaki gazinoda çevresine toplanan halka seslenerek (Perin, 1981: 79):

“Yurttaşlarım; Bu yazdıklarım gerçek Türk sözcükleri ve bunlara yakışır yeni Türk harfleriyle yazılmıştır. Bizim kıvrak ve zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendisini gösterecektir. Kavradığımızın izlerini yakında bütün dünya görecekler. Buna kesin olarak inanıyorum... Yeni Türk harfleri çabucak öğrenilmelidir. Yurttaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu yurtseverlik, ulus severlik ödevi biliniz.”

Lider olarak Atatürk, Harf Devrimi hazırlıkları sırasında her fırsatta devrimin uygulamasına katılacak olan kadroları yönlendirdiği gibi devrim hareketinden etkilenecek olan tüm halk kesimlerini de konuşmalarıyla aydınlatarak devrim hareketine hazırlamaktadır.

Harf Devrimi öncesi attığı her adım, planlamanın önceden yapılıp ona göre adım atıldığını göstermektedir. Harf Devrimi, Dil Encümeninin kurulmasıyla Atatürk'ün gündemine girmiştir. Bir yandan ön çalışmalar yaptırırken bir yandan da bu devrimin uygulayıcısı konumunda olanlarla ilişkiye geçmeyi ihmal etmemiş bu kişilerin nabzını tutmuştur. Kısacası bir devrim hareketini uygulayacak olanlarla, bu hareketten etkilenecek olan geniş halk yığınlarının devrim hareketine hazırlanmasını çok iyi organize eden Atatürk'ün bütün bu eylemleri tesadüfi değil bilinçle seçilmiş ve yapılmış eylemlerdir.

Cumhuriyetin her şeyi ile kökleşip yerleşmesi, yapılacak devrimlerin başarılı olmasına bağlı idi. Çağı çoktan geçmiş bir toplumsal yapılanmayı ve buna bağlı olarak gelişip kök salan toplumsal ve kültürel anlayışı, çağdaş olanı ile değiştirmek görüldüğü kadar basit olmayan bir durumdur. Yönetim şeklinin Cumhuriyet olarak ilan edilmesiyle her şeyin kendiliğinden zamanı geldikçe değişeceğinin mümkün olmadığını Atatürk biliyordu. Cumhuriyet yönetimi altında filizlenip kökleşecek olan çağdaş toplumsal yapılanma ve toplumsal ilişkiler, yeri ve zamanı geldiğinde alınan karar ve gerçekleştirilen uygulamalarla yaşama geçirildi.

Atatürk, yapılan bir devrimin geniş halk yığınları arasında kökleşip yerleşmesi için eğitim alanında devrimin gerekli olduğuna çok öncelerde karar vermişti. Fakat zamanın gelmesini ve uygulayıcı kadrolar ile toplumun buna hazır olmasını da gerekli gördüğünden durumun olgunlaşmasını beklemektedir.

Toplumsal yaşam dinamiktir. İnsan oğlu daima daha iyiyi daha güzeli elde etmenin mücadelesini vere gelmiştir. Bu gerçeği iyi bilen Atatürk, Harf Devriminin tam olarak toplumca benimsenmesini Harf Devriminden yararlanacak olanların gün geçtikçe artmasını sağlamak için, Harf Devrimini destekleyecek olan yeni girişimlerde bulundu. Bunlar; Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Halkevleridir. Bu çalışmalar kültürel alandaki yeniliklerdir. Bu yenilikler Harf Devriminin amacına ulaşmasını destekleyen gelişmelerdir. Nitekim 1936 yılına gelince yaklaşık 2,5 milyon yurttaşımıza okuma-yazma öğretilerek belge verilmiştir.

Bu gelişmeler Atatürk'ün liderlik özelliklerini yansıtmaktadır. Eğitim ve onu destekleyecek olan kültürel alandaki gelişmeleri önceden görmesi ve buna uygun önlemler alması, bütün çalışmalarını sistem anlayışı içerisinde değerlendirmesi bu özelliklerinden bazılarıdır. Atatürk, bunları devrimci kişiliğiyle birleştirilmesini bilmiştir. Sürekli değişme bilinciyle yeniliklerin kaşifi ve uygulayıcısı olmuştur.

Atatürk'ün eğitimsel mesajları bu liderlik özelliklerinin aynasıdır. Bu konuda şöyle der (Yazıcı: 1984: 6):

“Görülüyor ki, en önemli ve verimli vazifelerimiz eğitim işleridir. Eğitim işlerinde her halde başarılı olmak lazımdır. Bir milletin kurtuluşu ancak bu yolla olur.”

“Milli Eğitimde hızla yüksek düzeye çıkacak bir milletin hayat mücadelesinde maddi manevi bütün kudretlerimizin artacağı muhakkaktır. Milli Eğitim etkinliklerimiz ilköğretimin gerçekte genel ve zorunlu olmasını, memlekette eğitim birliği ortaöğretimin iyi araçlarla yoğunlaştırılıp kolaylaştırılmasını, meslek eğitimini ilk ve orta derecesinden en yüksek derecesine kadar memlekete sağlanmayı hedef tutmuştur.”

Bugün eğitimimizin içinde bulunduğu sorunların profilini Atatürk, 1920’li yıllarda çizmiştir. Bugün aşmaya çalıştığımız, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretimimizin karşı karşıya bulunduğu sorunların 1920’li yıllarda Atatürk tarafından görülmesi ve bu doğrultuda önlemlerin alınıp uygulanmasına işaret etmesi bir kehanet değildir. İleriyi görebilen bir liderin görüş açısını yansıtmaktadır.

Sarıgüllü (Sarıgüllü, 1982: 32) Atatürk’ün devrimlerini gerçekleştirirken sık sık halkın arasına girerek onlarla bütünleştiğini şöyle ifade eder: “Atatürk, Türk toplumunu çağdaş uygarlığın üstüne çıkaracağız derken, sık sık halkın arasına karışıyor, onu uyarıyor, aydınlatıyor, ulaştırmak istediği nurlu ufuklara doğru beraberce yürüyecek şekilde hazırlıyor, yetiştiriyordu. Sonsuz bir sevgiyle kendisine bağlanmış olan halk da O’na inanıyor, şuurla peşinden yürüyor ve O’nu destekliyordu”

Atatürk’ün halk ile olan bütünleşmesini kendisi şu sözlerle irdeliyor: “Bütün bu başarılar yalnız benim eserim değildir ve olamaz. Bütün bu muvaffakiyetler bütün milletin birliği neticesidir” (Sarıgüllü, 1982: 158).

Atatürk, elde edilen başarıların kişilere mal edilemeyeceğini yukarıdaki özdeyişi ile açık bir şekilde belirtmektedir. Liderle halkın bütünleşmesi ve devrimlerin halka mal edilmesi, yaratılan devrimlerin korunmasını ve geliştirilmesini sağlamıştır.

Atatürk “Eğitimdir ki bir ulusu ya özgür, bağımsız yüksek bir toplum durumunda yaşatır, ya da bir ulusu tutsaklık ve düşkünlüğe bırakır (Sarıgüllü, 1982: 162) derken, milletin millet olmasında ve çağdaş sosyal yaşamın tüm kurumlarıyla yerleşmesinde eğitimin ne denli etkili olacağına işaret ederek eğitime verdiği önemi dile getirmektedir.

Atatürk, Osmanlı ümmet anlayışından kurtulmanın ve Türk halkına ulus olma bilincini kazandırmanın gerekliliğini vurgulayarak, bu görevin büyük ölçüde öğretmen ve eğitimcilere düştüğüne inanır. Milletleri kurtaranların yalnız ve ancak

öğretmenler olduğunu, öğretmenden mahrum bir milletin henüz millet adını alma hakkını elde edemeyeceğini belirten Atatürk, öğretmen gerçeğinin toplumsal değişimin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu vurgulamaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmen ve eğitimcilerin çok az sayıda olduğunu, bu kadroların önemli bir bölümünün medrese eğitim sisteminde yetiştiğini düşündüğümüzde kısa zamanda çağdaş anlamda bir toplumsal düzen ve toplumsal yapı kurmanın çok zor olduğu görülmektedir. İşte Atatürk her alanda olduğu gibi eğitim alanında da liderliğini ortaya koyarak; önce var olan eğitim kadrolarına çağdaş bir toplumun kurulmasında dinamo görevini üstleyerek kullanıyor sonra yeni eğitimi anlayışlara kavuşturmak için tüm toplumu seferber ediyor.

Atatürk, 1 Kasım 1937’de T.B.M.M.’ni açış konuşmasında üniversitelerin ülke eğitimine ve kültürüne katkısını ve kültürel gelişmedeki rolünü şu şekilde dile getirmiştir (Angı, 1985: 36):

“Yurdu şimdilik üç kültür bölgesi olarak ele alıp, Batı Bölgesi için İstanbul Üniversitesi’nden başlamış olan düzeltme programını daha iyi bir şekilde uygulayarak Cumhuriyete çağcıl bir kurum kazandırmak; merkez bölgesi için Ankara Üniversitesi’ni az zamanda kurmak gereklidir. Doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde her şubeden ilkokulları ile nihayet üniversitesi ile modern bir kültür şehri yaratma yolunda şimdiden işe geçilmelidir”.

Yukarıdaki ifadesinde Atatürk, ülkenin çağcıl üniversite yapılanmasına ve işleyişine acil gereksiniminden söz ederek, ülkeyi üniversite merkezli eğitim ve kültür bölgelerine ayırmaktadır. 1940’lı yıllarda yaşama geçirilen Köy Enstitüleri Modeli bir ölçüde Atatürk’ün gösterdiği yolda yürümemiz için önemli bir adım teşkil etmekteydi. Fakat bu atılım devam ettirilememiştir.

Atatürk’ün devrimin gerekliliği üzerine söylediklerine önemine bakacak olursak yine O’nun üstün ileri görüşlülüğü ile karşılaşırız. Atatürk kendi ana düşünce eylemine uygun olarak devrimi şöyle tanımlamaktadır: “Türk ulusunu son yüzyıllarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak, yerlerine ulusun en yüksek

uygarlık gereksinimlerine uygun olarak ilerlemesini sağlayacak yeni kurumları kurmuş olmaktadır” (Angı, 1985: 93).

Atatürk, Türk Ulusunun gelişmesinin önünde engel olan ve tarihi gelişimini çoktan tamamlamış bulunan kurum ve kuruluşları iyileştirme yoluna gitmemiştir. Çünkü yıkıntılar arasında yeni bir bina inşa etmek mümkün değildir. Atatürk bu gerçeği çok iyi gördüğünden, her yönü ile çağcıl bir toplum yaratmanın yoluna çağcıl kurum ve kuruluşları yaratarak gitmiştir.

Devrimlerin yalnız ve ancak öğretmenlerin kafasında başlayacağı gerçeğiyle, devrimle öğretmenin dolayısıyla eğitim kurumlarının ilişkisini net bir şekilde dile getirmek yanlış olmaz. Kendisi de her attığı adımda ve ele aldığı yeni işte ulusuna öğretmenlik rolünü çok iyi oynamıştır. Bilindiği gibi Harf Devrimi öncesi ve sırasında ulusunun gereksinim duyduğu öğretmenlik rolünü yerine getirmiştir. Bu nedenle de “Başöğretmen” unvanına layık görülmüştür. Atatürk, devrimci, öğretmen ve lider olarak her atılımın önünde olmuştur.

Atatürk, izlenecek ulusal eğitim politikasına işaret ederek şöyle der (Angı, 1985: 133):

“Bizim izleyeceğimiz Ulusal Eğitim Politikasının temeli önce mevcut bilgisizliği gidermektir. Diğer taraftan ülke çocuğunu sosyal ve ekonomik alanda fiilen etkili ve yararlı kılabilmek için gerekli olan bilgiyi uygulamalı biçimde vermek ulusal eğitim yöntemimizin esasını oluşturmaktadır.”

Atatürk uzağı gören, eğitim vizyonuna sahip bir lider olarak kendini kabul ettirmiştir. Bir toplantıda Behçet Kemal Çağlar’a “Sen çabuk şiir yazarsın, şu içeride ki odaya çekil, bende hangi nitelikleri görüyorsan hepsini anlatan bir şiir yaz” emrini verir. Behçet Kemal Çağlar bir süre sonra Atatürk’ün huzuruna gelerek yazmış olduğu şiiri okur. Bu şiirde Atatürk’ün yiğitliği, kahramanlığı, zaferleri, devrimleri vb. birçok dile getirilmiştir. Şiir bittikten sonra Atatürk şöyle der: “Benim asıl bir niteliğim var ki onu yazmamışsın. Ben ulusumun öğretmeniyim” Bugün Atatürk’ün eğitim anlayışında bugün istenilen yerde olmadığımız bir gerçektir. Hala öğretmen

merkezli ve ezber eğitim ile çocukların yetiştirildiği bir gerçeğe yüz yüzeyiz. (Angı, 1985: 134).

Her lider öğreticidir öğretmendir. Atatürk de yapmış olduğu her yenilikte ulusuna öğreticilik, öğretmenlik yapmıştır. Ulusunun öğretmeni olduğu gerçeğini bizzat kendisi yukarıdaki sözleriyle ifade etmektedir.

Atatürk, inkıpların toplumda yerleşip kökleşmesi ve inkıplara karşı çıkanların aydınlatılması için aydınlara düşen ulusal bir görev olduğuna işaret ederek konuyla ilgili şöyle demektedir: “İnkıplarımızın aleyhinde fikir ve his taşıyanları aydınlatmak ve doğru yolu göstermek, aydınlara düşen milli vazifelerin en önemlisi en birincisidir” (GKB, 1988: 117). Atatürk gerek eğitimcilere gerekse öğretmenlere, geniş halk kitlelerine yönelik ikna ve insanların manevi yönlerine nüfuz etme konularındaki etkilerini çok iyi bildiğinden eğitimcileri ve aydınları motive edip yönlendirmektedir.

Atatürk, 1924 yılında Milli Eğitimin temel amacına ve genç nesiller üzerinde yapacağı etkilere ve gelecekteki milli eğitim politikasının içeriğine işaret ederken; “Milli terbiye ile geliştirilmek ve yükseltilmek istenilen genç beyinleri bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayali fazlalıklarla doldurmaktan dikkatle kaçınmak lazımdır. Milli Eğitim ışığının memleketin en derin köşelerine kadar ulaşmasına, yayılmasına özellikle dikkat ediyoruz”(GKB, 1988: 291).

Atatürk, Cumhuriyetin hemen arkasından, yasal zeminini hazırlayıp, sırası geldikçe eğitim alanında düşündüğü devrim hareketlerini ve bu devrimle gerçekleştireceği milli eğitim atılımlarını toplumun her kesiminden insanlara anlatarak kamuoyunu bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Liderler yapılacak yenilik ve değişmelere girişmeden önce söz konusu değişimden etkilenen kadroları ve kamuoyunu bilgilendirip değişime hazırlarlar. Atatürk’ün yaptığı da budur.

Atatürk, 1923 yılında savaş meydanlarında parlak zaferler kazanan orduların zaferlerinin taçlanarak kalıcı olması ve bu zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesini irfan

ordusunun nitelik ve çalışmalarına bağlayarak; “Bir millet irfan ordusuna sahip olmadıkça, muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi mümkün değildir (GKB, 1988: 291) demiştir.

Atatürk aynı konuda 1922 yılında; “Milli -eğitim işlerinde kesinlikle zafere ulaşmak lazımdır. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu şekilde olur. Bu zaferin sağlanması için hepimizin tek vücut ve tek düşünce olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lazımdır. Bence bu programın iki esaslı noktası vardır: Sosyal hayatımızın ihtiyaçlarına uygun olması ve çağın gereklerine uymasındır” (GKB, 1988: 293) derken, toplum hayatında ulusal eğitim politikası ve işleyişi ile eğitim programının içeriğinin ne denli önemli olduğuna işaret etmekte ve gelecekte gerçekleştireceği eğitim atılımlarına ışık tutmaktadır.

Atatürk, 1922 yılında öğretmenlere hitaben; “Ordularımızın kazandığı zafer, sizin ve sizin ordularınızın zaferi için yalnız zemin hazırladı ... Gerçek zaferi siz kazanacak ve devam ettireceksiniz ve mutlaka başarılı olacaksınız. Ben ve sarsılmaz imanla bütün arkadaşlarım sizi takip edeceğiz ve sizin karşılaşacağınız engelleri kıracağız” (GKB, 1988: 303) derken, eğitim ordusunun toplumsal şekillenme ve gelişmedeki rolünü belirtmekte ve çağdaş anlamda Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasında eğitimcilerin ön planda olacaklarını, kendisi ve mücadele arkadaşlarının eğitimcileri izleyeceğini ve her konuda onlara destek olacağını belirtmektedir. Amaçlananı gerçekleştirecek olan kadrolara insiyatif tanınması ve onların amaçlar doğrultusunda motive edilmesinde Atatürk’ün oynadığı liderlik rolü takdire değer niteliktedir. Köhneleşmiş Osmanlı yönetiminde bir meslek olmaktan çıkarılmış ve gerçek işlevselliği yozlaştırılmış olan öğretmenliğe yeniden işlevsellik kazandırmayı amaçlayan bu ve benzeri demeçler eğitimciler üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Atatürk idealleri ile devrine ışık tutmuştur. Fakat bunu hiçbir zaman gurur vesilesi olarak görmemiş hep mütevazı olmuştur. Çünkü övünülerek yapılan işlerin kalıcı olmayacağına inanmaktadır. Atatürk için asıl olan sürekli başarıyı arama ve hiçbir zaman onunla yetinmemektir.

Beni izle ya da arkamdan gel gibi liderlik kuramlarının temelini oluşturan anlayışla değil (Çelik, 1999: 82) kişinin kendini yetiştirmesi temelini esas alan bir anlayışla liderlik işe koşulur. Atatürk kendi potansiyelini geliştirerek izleyenlerine örnek olmuştur. Atatürk devrimlerin yerleştirilmesinde liderliğini izleyenleriyle paylaşarak başarılı olacağına inanmış ve nihayetinde öyle davranmıştır.

Atatürk, herhangi bir mesele ve fikir için kesin yargılar kullanırken lüzumlu olduğuna inandığı ve dikkat çekmeyi faydalı bulduğu yerlerde kuvvetlendirici ifadeleri daima kullanmıştır. Örneğin; “Hayatta en gerçek yol gösterici ilimdir” derken insanların “en gerçek” kelimeleri üzerinde insanların duraklamadan geçmeyecekleri bilmektedir (Afetinan, 1970: 122).

Halkevleri Atatürk inkılaplarını yaymada ve yerleştirmede en kritik birimler olarak karşımıza çıkarlar. Türkiye sınırları içinde ilkeler ve devrimler etrafında organik ilişkili bir toplum yaratmanın en dinamik öğeleri olarak yaşama geçirilmiş fikirdir. Halkın rağbet edeceği, her insanın bir şekilde oradan yararlanacağı kurumlar olarak işlev gören halkevleri bir milletin top yekün çağdaşlaşma anahtarıdır. Sanat gösterileri sergiler, konserlerle Halkevleri canlı kültür yuvalarıdır.

Bir ulus çağın içinde nasıl bağımsız olur? Çağın gerçeklerine varmamış kendisini çağının gereklerine uyduramamış bir ulus bağımsız olamaz. Yeni bir dünyanın içinde böyle bir ulusun sesi ve yankısı olamaz. Çağa yetişmek gereklidir. Türk ulusu kurumlarını, töresini, yasalarını ve hayat anlayışını yenileştirmelidir. Çağın bağımsız bir üyesi olmalıdır (Kansu, 1969: 61). Halkevleri bu heyecanı yaratmış ve çağa belki de dünyanın hiçbir yerinde olmayan bir hızla toplumu katmasını bilmiştir. Eğer kapatılmasaydı Atatürk’ün bu eseri uygarlığın doruğuna çoktan ülkemizi çıkarmış olacaktı. Halkevleri Atatürk devrimlerinin bir paratoneri idi.

Çağdaş kültürün aydınlığını toplumun en geniş tabanı olan köylüye ulaştırmak düşüncesiyle kurulan ve işe yaradıklarını uzun sürmeyen uygulamada

bile kanıtlayan Köy Enstitüleri de Atatürk'ün sağlığında kurulan Köy Öğretmen Okullarının geliştirilmiş biçimidir (Gökberk, 1997: 93). Bu eğitim kuruluşları Atatürk devrimlerinin yaşatıcısıydı ama ömürleri uzun sürmedi.

Bilgi ve teknik olarak gelişmek eğitim etkinliklerinin bilimsel esaslara dayalı olarak geliştirilmesine bağlıdır. Akla uygun bir yaşam ve geleneklerin değişmezliğinde kaybolmuş insanlık, bilgisizliğin giderilmesi ile zincirlerini kırabilir. Atatürk'ün bu konudaki tavrı kesindir ve öğretmenlere şu açıklamaları yapar (Gökberk, 1997: 51):

“Akla uygun hiçbir nedene dayanmayan birtakım geleneklerin, inanışların korunmasında direnir duran ulusların ilerlemesi çok güç olur. Belki hiç olmaz. İlerlemek yolunda bağları ve koşulları aşamayan uluslar çağa uygun bir yaşam içinde olamazlar; genel yaşamda görüşü geniş olan ulusların ellerine düşüp tutsak olmaktan kurtulamazlar.

Bütün bu gerçeklerin ulusça iyi anlaşılması ve içe sindirilmesi için her şeyden önce bilgisizliği gidermek gerekir. Bu bilgisizlik giderilmedikçe yerimizde sayacağız. Yerinde duran bir şey ise geriye gidiyor demektir.”

Bu aydınlanma gerçeğine bütün çıplaklığıyla işaret eden Atatürk, eğitimi ve öğretmeni gelişmenin ve değişimin en önemli aracı olarak görür. İnsanın doğaya egemen olma yarışında çağı yakalayamayanlar geride kalmak zorundadırlar. İnsanlık bilimin ışığıyla aydınlanmayı tercih ettiği sürece yolu açık olacaktır.

Atatürk konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır (Gökberk, 1997: 52):

“Gözlerimizi kapayıp herkesten ayrı ve dünyadan uzak yaşadığımızı düşünemeyiz. Ülkemizi bir sınır içine alıp dünya ile ilgisiz yaşayamayız. İleri ve uygar bir ulus olarak çağdaş uygarlık alanı içinde yaşayacağız. Bu yaşam da ancak bilgi ile, teknik ile olur. Bilgi ve teknik nerede ise oradan alacağız ve ulusun her bir insanının kafasına koyacağız. Bilgi ve teknik için başka bağ, başka koşul yoktur.”

Bu nedenlerle inkılaplar çağdaş uygarlık içinde yer almamız için yapılması zorunludur. Batı ile aynı paralelde insanlık ailesi içinde medeni olarak yerimizi almak çağdaş değişimleri izlemek ve yaşama geçirmekle mümkündür. Dünyadan

ayrı yaşamayı düşünmek imkansızdır. İleri ve uygar ulus olarak çağdaş uygarlığa varmak için, bütün bir ulus olarak batıya açılmak gerekir. Çağdaş bilimler ise bu yolda rehber olarak tutulacaktır. Toplumsal hayatımıza uymayan ve eski çağın boş inançlarıyla dolu kültürü eğitim ile kazıyıp, halkın gerçek kültürünü esas alan bilimsel doğrularla güçlendirilmiş bir eğitim anlayışı tek çaredir.

Osmanlı dönemi, öteki birçok konularda olduğu gibi eğitim alanında da ikili bir yapıyı Cumhuriyet'e kadar sürdürmüştür. Diğer yandan da insanlar dinsel bir dünya görüşünün gereksinimlerine göre medreselerde eğitiliyorlardı. Oysa din ile bilimin kulvarlarını ayırmak zamanı çoktan gelmişti. Eğitim devrimleri kendini hissettirmişti. Bu düşüncelerin yaşama geçirilmesi "Öğretimin Birliği Yasası" ile sağlanmıştı. Tartışmaya yer vermeyen dogmatik usullerle ve katı bir disiplin anlayışıyla toplumu kuşatan medreseler bu yasa ile yerlerini çağdaş kurumlara bırakıyor ve toplumun önündeki en büyük gelişme engeli böylece Atatürk tarafından kaldırılmış oluyordu.

Bu konu ile ilgili olarak Batı düşünürlerinin görüşleri eğitim devrimlerinin zorunluluğunu haklı çıkaracak açıklamalar içerir.

"Onsekizinci yüzyılda Diderot ve d'Alambert'in başkanlığında j.j.Rousseau, Voltaire vb.'leri Fransız Asiklopedisi'nde aynı şeyi vurguluyorlardı: Düşünmenin, vicdanın ve kalemin özgür olması, bilimin ilerlemesi için gereklidir. Bu sosyal ilerleme için tek araçtır (Adıvar, 1943: 203). Ama Türkiye'de Tanzimat'tan Cumhuriyet devrine kadar hep bu çabalar görülse de Atatürk Devrimleri bu çabaların ışık saçtığı zaman olmuştur.

Ancak, ordularla kazanılan zaferlerin, eğitim ordularıyla desteklenmesi gereklidir. Öğretmenler bu uygarlık savaşında en güçlü aracı olacaklardır. Yoksa ordularla kazanılan zaferler kısa sürede tükenir. Türkiye 1.İktisat Kongresi açış konuşmasında Atatürk bu durumu şöyle ifade etmektedir (T.T.K, 1952: 102):

“Fatihler Türk ulusunu peşlerine takarak kılıçla ülkeler alırken, kılıç sallayıp dururken ele geçen ülkelerin halkı kazandıkları başlıklar ve ayrıcalıklarla sabana yapışıp toprak üzerinde çalışıyorlardı. Kılıçla toprak alanlar sabanla toprak işleyenlere yenilmek ve sonunda yerlerini onlara bırakmak zorundadırlar. Osmanlıların başına gelende budur işte! Bulgarlar, Sırp, Macarlar, Romenler sabanlarına yapışmışlar, varlıklarını korumuşlar, güçlenmişler, bizim ulusumuz da böyle fetihlerin arkasında elebaşılık etmiş ve kendi yenik ve bitik düşmüştür. Bu, bir gerçektir ki tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde böyle olagelmıştır. Nitekim Fransızlar Kanada’da kılıç sallarken oraya İngiliz çiftçisiyle yerleşivermiştir. Bu uygar saban’la döğüşçü kılıç savaşmasında en son kazanan saban olmuştur. Saban, Kanada’yı kılıcın elinden almıştır. Kılıç kullanan kol yorulur, er geç kılıcı kınına koyar ve kılıç da kınında paslanır gider, ama saban kullanan kol gün geçtikçe daha da güçlenir, güçlendikçe de daha çok toprağı alır ve işler.”

Atatürk’ün bu düşünceleri O’nun yaşamı boyunca kesintisiz sürmüş, her eylemini halkın arasında halkla birlikte gerçekleştirmiştir. İzmir İktisat Kongresi’neki konuşma çağdaş uygarlığın vazgeçilmez aracı olacak eğitim ve çalışkan olmayı öğütüyordu. Atatürk’ü hep sivil giyimiyle, Sarayburnu’ndaki halka yeni harfleri öğretirken, fakülteleri açarken, arkeolojik kazıları düzenlerken, halkevlerini kurarken, tiyatro yapıtları yazdırırken, operalar besteletirken, ilerideki konservatuvarı oluştururken, Resim-Heykel Müzesi’ni kurarken, tarih ve Dil kurultayları düzenlerken arkasından tarih ve Dil kurumlarını açarken, kısaca işe başladığından ölümüne kadar sürekli bir kültür yayıcısı olmuştur (Gökberk, 1997: 5).

BÖLÜM V

ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER

Bu bölümde, sırasıyla araştırmanın bir özeti yapılmakta, ulaşılan bulgular ve buna dayalı olarak geliştirilen öneriler yer almaktadır.

Özet ve Yargılar

“Atatürk’ün Eğitimsel Liderliği” başlığını taşıyan bu araştırmada, “Atatürk’ün Eğitimsel Liderliğinin Atatürk’ün İlkeleri açısından önemi nedir?” sorusunun yanıtlanması amaçlanmıştır. Atatürk’ün eğitimsel liderliği, O’nun söz ve davranışlarındaki liderlik boyutuyla değerlendirmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada her bir ilke (Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Milliyetçilik, Devletçilik, Devrimcilik) alt problem olarak düzenlenmiştir. Araştırmanın alt problemlerinin yanıtlanabilmesi için ilgili kaynak taraması yapılmış, bu tarama sonucu ulaşılan bilgiler ilgili alt problemlere göre değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Araştırmada, Atatürk’ün Eğitimsel Liderliği, Atatürk İlkelerinin topluma yayılma, yerleştirilme çabaları Atatürk’ün söz ve davranışları bağlamında ele alınarak incelenmiştir.

Buna göre
Bu yönüyle araştırmanın yöntemi betimsel yöntemdir. Betimsel yöntem (Kaptan, 1998: 59) olayları, obje ve problemleri anlama ve anlatmada ilk aşamayı oluşturur. Bilimsel etkinlikler olayların betimlenmesiyle başlar. Bu sayede onları iyi anlayabilme, gruplayabilme olanağı sağlanır ve arasındaki ilişkiler saptanmış olur.

Araştırmada aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

1. Yönetim şekli olarak Cumhuriyet, eğitimin bilimsel temellere dayalı olarak yapılmasına bağlı olarak geliştirilip yerleştirilebilir. Ulusal egemenliğin altın anahtarı olarak eğitim, en vazgeçilmez değerdir. Atatürk, Cumhuriyet ilkesinin yerleştirilmesinde bu anahtarı öğretmenlere emanet etmiştir.

2. Cumhuriyeti yerleştirme çabalarında Atatürk'ün en önemli katkılarında biri çok partili hayata geçme çabaları olmuştur. Bunun için Fethi Bey'i görevlendirmiş ve O'na yardımcı olacağını söylemiştir. Bu özellik O'nun "Dönüşümcü Liderliğinin" göstergesidir.

3. Atatürk, Cumhuriyetin yerleştirilmesinde aracı olarak öğretmenleri görür. Her öğretmen lider olarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getirir. Bu durum Süper Liderlik yaklaşımı olarak adlandırılabilir.

4. Atatürk'ün Eğitimsel Liderliğinde, aile ve çocuk eğitimi toplumsal değişme ve gelişmenin bir diğer önemli değeridir. Cumhuriyet yönetiminde devrimlerin yerleşmesinde Atatürk "kadın aydınlanmasına" büyük önem vermiştir.

5. Devrimlerin yerleşmesinde "halk" Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi olarak vurgulanmıştır, Atatürk izlemeyi bilen bir lider olarak "halkın" mutluluğu için çalışmıştır.

6. Halkçılık eğitimde fırsat eşitliği yaratarak, her kesimden insanların eğitimini gerçekleştirmiştir.

7. Eğitim Öğretim Birliği Yasası güçlü ortak bir kültür yaratmanın aracı olarak kullanılmıştır.

8. Kültürel Lider olarak Atatürk, Halkçılık anlayışını toplumun her katmanına, eşit ve sömürsüz bir toplum yaratma idealini açıklayarak yaymıştır.

9. Ufku, evrenin düzenini her an yeniden sorgulayacak ve yaşadığı sürece hakikati arayacak insanlar ancak din eğitimi ile bilim eğitiminin kulvarlarını ayırmakla yetiştirilebilir. Laiklik, bu ayrımın katalizörüdür. Toplumun yüzyıllardır üzerine gitmeye korktuğu inançları ve gelenekleri sorgulayan Atatürk, laik eğitimi devrimin özü olarak görür.

10. Milliyetçilik ilkesi, eğitimin millileşmesini sağlayarak kültürel yapımıza ve yeni sisteme uyan eğitim anlayışını sağlamıştır.

11. Atatürk'ün Devletçilik anlayışı, dağılma eşiğine gelmiş bir ulusu çağdaşlar arasında hak ettiği yere ulaştırmak için daha çok siyasi bir oluşum ve uygulamadır.

12. Devrimler, Atatürk'ün rehberliğinde uygulama örnekleriyle yaşama geçirilmeye çalışılmıştır.

13. Atatürk'ün devrimleri yaymada ve yerleştirmede benimsediği felsefe herkesin kendi kendisinin lideri olma felsefesidir. Sürekli çalışma ve devrimleri halka anlatma çabaları, O'nun Süper Liderlik özelliğinin yansımasıdır.

Öneriler

Uygulayıcılar için öneriler:

1. Türkiye Mili Eğitim Bakanlığı'nın eğitim politikalarının belirlenmesinde, Atatürk'ün bilimsel, laik karakterli eğitim anlayışı daha çok vurgulanmalıdır.

2. Öğretim programlarının, Atatürk'ün altı ilkesindeki toplumsal, siyasal, kültürel gerçeklerden hareketle hazırlanmasına daha fazla ağırlık verilmelidir.

3. Eğitim –Öğretimi Birleştirme yasası özenle uygulanmalıdır.

4. Okuma yazma oranının yüzde yüzlere çıkarılması için halk eğitimi çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

5. Bilimsel eğitim esaslı öğretim programlarına yönelinmelidir.

Araştırmacılar için öneriler:

1. Atatürk'ün askeri, siyasi liderliği araştırma konusu yapılabilir.

2. Atatürk'ün “Nutku” O'nun liderlik özellikleri açısından incelenebilir.

3. Atatürk İlkeleri liderlik yaklaşımları açısından incelenebilir.

4. Yabancı devlet adamı ve yazarların bakışıyla Atatürk'ün liderliği araştırma konusu yapılabilir.

5. Atatürk'ün liderliği, Atatürk ve devrimleri için söylenen şiirlerde araştırma konusu yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Adivar, Adnan. **Osmanlı Türklerinde İlim**. İstanbul: 1943.
- Afetinan, Ayşe. **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1959.
- _____. **Tarihten Bugüne**. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1970
- _____. **Atatürk'ten Yazdıklarım**. Birinci Basım, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1971.
- _____. (Türkçeden Çeviren: Ahmet E. Uysal.) **A History of The Turkish Revolution and Turkish Republic**. Ankara: 1981.
- Akay, İhsan. **Atatürkçülüğün İlkeleri**. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1964.
- Akçakayahoğlu, Cihat. **Atatürk (Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle)** Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, 1988.
- Akgün, Seçil. "Atatürk ve Cumhuriyet." **Atatürk Konferansları Dizisi**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1986. ss.83
- Akyüz, Yahya. "Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri" **Atatürk ve Eğitim**. Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi, 1999. ss. 46.
- Alpargu, Mehmet. **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**. 4.Baskı, Ankara: 72 TDFO Matbaası, 1994.
- Altay, Saadet. **Devrimler Ansiklopedisi**. İstanbul: Milliyet Yayınları, İstanbul: 1981
- Angı, Hacı. **Atatürk İlkeleri ve Türk Devrimi**. Ankara: Angı Yayınları, 1985.
- Arslan, Süleyman. "Atatürk Milliyetçiliği" **Atatürk Konferansları**. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Aslan, Asım. **Sömürülen Atatürk ve Atatürkçülük**. Onüçüncü Basım, Ankara: Adaş Yayınları, 1993.
- Atatürk, M. Kemal. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**. I.Cilt, Ankara: İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1952.
- _____. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**. Ankara: II.Cilt, İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1952.

- _____. **Nutuk I-II.** (Derleyen:Hıfzı Veldet Velidedeoğlu), 9.Basım, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1981.
- _____. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri.** III.Cilt, Ankara: İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1961.
- Ateş, Sami. **Milli Hakimiyet Prensiplerinin Tarihi Gelişimi ve Türk İnkılabındaki Yeri.** Ankara: Kemalist Atılım Birliği Yayınları, 1991.
- Aybars, Ergün. **Atatürk, Çağdaşlaşma ve Laik Demokrasi.** Birinci Basım, İzmir: İleri Kitabevi Yayınları, 1994.
- Aybay, Aydın. "Devrim Açısından Laiklik İlkesinin Oluşumu ve Önemi" **İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Atatürk 100.Yıl Konferansları.** İstanbul:1981. ss. 88-89
- Aydın, Mustafa. **Eğitim Yönetimi.** Dördüncü Basım, Ankara: Hatiboğlu Yayınevi, 1994.
- Aytaç, Kemal. "Atatürk'ün Eğitim Görüşü" **Atatürk İlkeleri Işığında Türkiye Eğitim Sistemi Bilimsel Toplantısı.** Ankara: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Yayınları, 1983.
- Balkaç, Zerrin. "Millet-Milliyetçilik ve Atatürk Milliyetçiliği" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul: 1990.
- Baltacıoğlu, İ. Hakkı. **Atatürk Yetiştirilmesi, Kişiliği, Devrimleri.** Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1973.
- Başgöz, İlhan. **Atatürk ve Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı.** Birinci Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Batuhan, Hüseyin. "Demokratik Öğreti" **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi.** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Baydur, Mustafa. **Atatürk Diyor ki.** Onuncu Basım, İstanbul:, Varlık Yayınları, 1981
- Baykal, Adnan Nur. **M.Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları.** Birinci Baskı, İstanbul:, Sistem Yayıncılık, 1999.
- Berkes, Niyazi. **Atatürk ve Devrimler.** Birinci Baskı, İstanbul:, Adam Yayıncılık, 1982.
- Bernard, Lewis. **Kemalist Türkiye.**(Çeviri: T.T.K.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1970.

- Bilgiseven, A.Kurtan. "Atatürk ve Laiklik." **Ölümünün 50.Yılında Atatürk**. Kayseri: Erciyes Yayınları, 1988, ss.22-24.
- Borak, Sadi. **Atatürk ve Din**. İstanbul: Anıl Yayınevi, 1996.
- Boratav, P.Naili. "Kemalist Kültür Devrimi", **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998. ss.30
- Bozdağ, İsmet. **Atatürk'ün Evrensel Boyutları**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Bursalıoğlu, Ziya "Atatürk Dönemi Eğitim Felsefesi ve Yenileşmesi" **Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1981. ss.12-13.
- _____ **Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış**. Dokuzuncu Basım, Ankara: Pegem Yayınları, 1994.
- Cemal, Ahmet. "Düşünceden Korkmanın Bedeli" **Cumhuriyet Gazetesi**. (31 Ekim 1999)
- Cevizoğlu, Hüseyin. **Atatürk'ten**. Ankara: T.D.K. Yayınları, 1982.
- Çambel, Hasan Cemil. "Aydınlanmanın Yolları", **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**. (Hazırlayan: Konur Eralp), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Çelik, Vehbi. **Eğitimsel Liderlik**. Ankara: Pegem Yayınları, 1999.
- Dafi, Muhammet. **Kemalizm ve Din**. Birinci Baskı, Ankara: Ardıç Yayıncılık, 1997
- Daver, Bülent. **Laiklik**. Ankara: 1974
- Doğan, İzzettin. "Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk," **Atatürk'ün Dış Politikası ve Uluslararası İlişkiler Anlayışı**. İkinci Baskı, İstanbul: Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1986
- Duclos, Jacques. **Demokrasi ve Kişisel Kültür**. (Çeviren: Kerem Kurtgözü), Ankara: Başak Yayınları, 1987.
- Er, Şükrü. **Atatürk**. Ankara: Mess Yayınları, 1981.
- Erçetin, Ş. Şule. **Lider Sarmalında Vizyon**. Ankara: Önder Matbaacılık, 1998.
- Erçin, M.Cezmi. "Sosyolojik Açından Atatürk'ün Cumhuriyetçilik İlkesi" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1993).

- Ergil, Doğu. **Laiklik**. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1990.
- Ergin, Feridun. "Ekonomik Açıdan Atatürk Dönemi," **Atatürk 100. Yıl Konferansları**. İstanbul: İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Yayınları, 1981.
- Eroğlu, Hamza **Atatürkçülük**. Ankara: Olğaç Matbaası, 1981.
- _____. "Atatürk'e Göre Millet ve Milliyetçilik," **Atatürk Yolu**". İstanbul: Otomarsan Kültür Yayınları, 1981.
- _____. **Türk İnkılap Tarihi**. Ankara: Milli Eğitim Yayınları, 1982.
- _____. **Atatürk ve Cumhuriyet**. Ankara: Tarih Kültür Dil ve Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1989.
- _____. **Atatürk'ün Hayatı ve Üstün Kişiliği**. İkinci Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.
- Eroğlu, Necdet. **Yaşayan Atatürk**. İstanbul: Ünite Bilgisi Yayınları, 1981.
- Esen, Bülent Nuri. **Türk Anayasası Hukuku**. İkinci Baskı, Ankara:, 1971.
- Eyuboğlu, Zeki. **Atatürk'ten Özdeyişler**. Birinci Baskı, İstanbul: Uygarlık Yayınları, 1981.
- Feyzoğlu, O.Güngör. **Atatürk İlkeleri ve İnkılabımız**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1982.
- Fisher, L.James. **Pover of The Presidency**, London: Collier Mcmillan Publish:1984.
- Genel Kurmay Başkanlığı. **Atatürkçülük**. Cilt:I,II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1988
- Goloğlu, Mahmut. **Atatürk İlkeleri ve Bursa Nutku**. Ankara: Kalite Matbaası, 1973.
- Gökberk, Macit. "Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk," **Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk**. İstanbul: İkinci Baskı, Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1986. ss. 292-305
- _____. "Geçmiş ve Gelecek," **Cumhuriyet Dönemi Düşünce yazıları Seçkisi**. (Hazırlayan: Konur Eralp), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998. s.5,93
- Göksel, Burhan. **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**. İkinci Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Gülvahapoğlu, Adil. **Atatürkçü Düşünce, Türk Rönesansı**. Ankara: Yorum Yayınları, 1990.

- Güney, Salih. "Önderlik kuramları ile Atatürk'ün Öndelik Karizmasının Karşılaştırılması," (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1997)
- Gürtaş, Ahmet. **Atatürk ve Din Eğitimi**. İkinci Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981.
- Heper, Metin. "Atatürk'ün Devlet Düşüncesi" **Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Konferansları Dizisi**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1986.
- İnan, Ali Mithat. **Atatürk'ün Not Defterleri**. Birinci Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1996.
- İnan, M.Rauf. "Eğitim Açısından Atatürk'ün Halkçılık İlkesi," **Atatürk ilkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi Bilimsel Toplantısı**. Ankara: T.Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Yayınları, 1983.
- İmer, Cahit. **Atatürk'ten Seçme Sözler**. Üçüncü Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1989.
- Kansu, C.Atuf. "Atatürk'ün İlkeleri" **Atatürk'e Saygı**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1969.
- Karal, E.Ziya. "Atatürk ve Tarih" **Atatürk'e Saygı**. Ankara: TDK Yayınları, 1969. s. 123
- _____. **Atatürk'ten Düşünceler**. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1969.
- _____. "Atatürk ve Devrim" **Konferans ve Makaleler**. Ankara: T.C. Ziraat Bankası Yayınları, 1980
- Katz, Daniel; Kahn,L. Robert. **Örgütlerin Toplumsal Psikolojisi**. (Çeviren:Halil Can, Yavuz Bayar), Ankara: TODAİ Yayınları, 1977.
- Kaya, Y.Kemal. **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**. Ankara: 1984.
- Kışlalı, A.Taner. **Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi**. İkinci Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1994.
- _____. "Çözümü Lozan'da Değil Sevr'de Aramak" Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ekim 1996
- Kili, Suna. "Atatürk ve Laiklik" **Çeşitli Cepheleriyle Atatürk**. İstanbul: Robert Kolej Yayınları, 1964. ss. 87, 217, 250
- _____. **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1990.

- _____. **Atatürk Devrimi Bir çağdaşlaşma Modeli.** Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1995
- Kingross, Lord. **Atatürk , Bir Milletten yeniden Doğuşu.** 11.Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1990.
- Koç, Nizamettin. **Atatürk ve Eğitim.** Ankara: Türk Eğitim Derneği Bilim Dizisi, 1981.
- Kongar, Emre. **Kültür Üzerine.** 4.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.
- _____. **Atatürk Üzerine.** İkinci Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.
- _____. **“Atatürk ve Milli Kültür Üzerine” Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi.** Birinci Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998. s. 44
- Köker, Levent. **Demokrasi Üzerine Yazılar.** Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1992.
- Kurtuluş, Nilüfer. **Atatürk.** Ankara: Kurtuluş Yayınları, 1981.
- Mardin, Şerif. **“Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk” Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk”.** İkinci Basım, İstanbul: Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1986.
- Mumcu, Ahmet. **Atatürkçülükte Temel İlkeler.** Üçüncü Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları ,1988.
- Oğuzkan, Turhan. **“Halkın Eğitimcisi Atatürk” Atatürk ilkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi Bilimsel Toplantısı.** Ankara: Türkiye Bilimsel Teknik Araştırma Kurumu Yayınları, 1983. ss. 99
- Olur, Nuri. **“Atatürkçü Milli Eğitim Anlayışı” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi,1988).**
- Ozankaya, Özer. **Türkiye’de Laiklik, Atatürk Devrimlerinin Temeli.** 4.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.
- _____. **Cunhuriyet Çınarı.** Birinci Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.
- Özbek, Yılmaz. **“Aydın İnsan Sorunsalı”** Radikal Gazetesi, 17 Ağustos 1997.
- Özden, Yüksel. **Eğitimde Dönüşüm,** Ankara: Pegem Yayınları, 1998.
- Özgür, Hasan. **Her Bakımdan Gerçek Atatürkçülük.** Ankara: San Matbaası, 1988
- Özsoy, M.Bahar. **“Laiklik ve Halkçılık Arasındaki İlişki” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1998).**

- Par, Arif Hikmet ve M. Agah. Önen **Doğumunun 100. Yılında Atatürk'ü Anlamak**. İstanbul: Serhat Dağıtım Yayınevi, 1981.
- Pek, Halide. “Çağdaşlaşmada Ulusal Model Arayışları ve Atatürk’ün Çağdaşlaşma Modeli” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1993).
- Pekel, İhsan. **Atatürk’ü Anlamak ve Anmak**. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998
- Perin, Cevdet. **Atatürk Kültür Devrimi**. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1981
- Russell, Bernard. **Eğitim ve Toplum Düzeni**. (Çeviren: Nail Bezel), İstanbul: Varlık Yayınları, 1969.
- Sak, Turgut. “Çağdaş Bir Lider Olarak Atatürk” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 1995).
- Saner, Nejat. **Atatürk Devrimi 19 Altın Yılım Öyküsü**. Milliyet Yayınları, 1975
- Saraç, Ömer Celal. **Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk**. İkinci Baskı, İstanbul: Eczacıbaşı Yayınları, 1986.
- Sarınay, Yusuf. **Atatürk Millet ve Milliyetçilik Anlayışı**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990.
- Sarıgüllü, Kani. **Atatürk İlkeleri**. Ankara: İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1982.
- Soydan, Aynur. “Atatürk’ün Laiklik Anlayışı” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1988).
- Sungun, Esen. “Atatürk ve Halkçılık” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1988).
- Tanyu, Hikmet. **Atatürk ve Türk Milliyetçiliği**. Ankara: Töre Devlet Yayınevi, 1981.
- Tezcan, Mahmut. **Atatürk ve Eğitim**. 2. Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1997.
- Tör, Vedat Nedim. “Atatürk Devrinde Kültür Maarif ve Yayın” **Çeşitli Cepheleriyle Atatürk**. İstanbul: Robet Kolej Yayınları, 1964. ss. 138.
- Büyük Tarih Trabzon da. **Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu**. İstanbul: 1938.
- Tunaya, Tark Zafer. **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**. İkinci Baskı, İstanbul: Turhan Kitabevi Yayınları, 1981.

- _____. **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük. Cilt:3,**
İstanbul: Arba Yayınları, 1994.
- Turan, Şerafettin. **Tevhidi Tedrisat, Atatürk Önderliğinde Türk Kültür Devrimi.**
Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1972.
- Turhan, Mümtaz. **Atatürk İlkeleri ve Kalkınma.** İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1965.
- Yaşa, Dursun. **Atatürkçülüğün Esasları.** Ankara: Yorum Basım Yayım Sanayi, 1988.
- Yaşar, Nabi. **Atatürkçülük Nedir?** İstanbul: Varlık Yayınları, 1980.
- Yavuz, Ünsal. **Atatürk, İmparatorluktan Milli Devlete.** Ankara: Türk tarih Kurumu Yayınları, 1990.
- Yazıcı, Mustafa. **Atatürk'ün İzinde Milli eğitim Kültür ve Turizm Bakanlıkları Tarihi.** Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi, 1984.
- Yücel, Necati. "Atatürkçü Düşüncede Din ve Laiklik,"(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1992).